

МАЖБУРИЙ
БЕПУЛ НУСУА

Guliston

2010/2

AMIR TEMUR

KUCH ADOLATDADUR
СИЛА - В СПРАВЕДЛИВОСТИ
STRENGTH IN JUSTICE

كۈچ - عدالتدودور

AMIR TEMUR WAS BORN IN 1336 IN
TARTAR (NOW IN UZBEKISTAN). HE
WAS A GREAT CONQUEROR AND
RULER OF A LARGE EMPIRE IN
CENTRAL ASIA. HE DIED IN 1370.

ПРЕЗИДЕНТ ИСЛОМ КАРИМОВНИНГ НАВРЎЗ БАЙРАМИГА БАҒИШЛАНГАН ТАНТАНАЛИ МАРОСИМДАГИ СЎЗИ

Ассалому алайкум, қадрли ватандошлар!

Азиз дўстлар, муҳтарам меҳмонлар!

Биз орзиқиб кутадиган баҳор, яшариш ва янгиланиш рамзи — Наврўзи олам қутлуғ қадами билан ўлкамизга кириб келмоқда.

Мана шу улуғ айём билан сиз азизларни, бутун халқимизни чин қалбимдан табриклаб, барчангизга ўзимнинг юксак ҳурмат-эҳтиромим ва эзгу тилакларимни изҳор этаман.

Ҳурматли юртдошлар!

Наврўз барчамиз учун азал-азалдан, аввало, табиат уйғониши, шарқона янги йил дебочаси, маънавиятимизнинг узвий қисмига айланиб кетган энг қадимий, асл миллий байрам сифатида азиз ва мўътабардир.

Ҳақиқатан ҳам, бу дилбар фаслда офтоб чарақлаб, еру кўкни қиздириши билан биз ҳам ўзимизни худдики янгитдан туғилгандек ҳис қиламиз, қалбларимиз, юракларимиз пок ниятларга тўлиб, бутун вужудимизда янги куч-ғайрат жўш ургандек бўлади.

Айни шу мунаввар кунларда инсон табиатдан баҳра олиб, сумалак ва ҳалим, гўжа ва кўксомса каби баҳорий неъматлар тортилган дастурхонлар атрофида Наврўз қувончини ўз яқинлари, дўсту биродарлари билан баҳам кўришга интилади.

Айни шу гўзал паллада бетакрор Ватанимизнинг барча гўшаларида — Фарғона водийсидан Сурхон тоғларигача, Қорақалпоқ диёридан Самарқанд боғларигача, Тошкент воҳасининг ям-яшил қир-адирларигача — халқимиз, кексаю ёш юртдошларимиз табиат билан уйғун бўлиб, сайил-томошалар ўтказиб, Наврўзни катта хурсандчилик билан кутиб олмоқда.

Саховатли заминимизда яшайдиган барча-барча инсонлар, қайси миллат, қайси элат вакили бўлишидан қатъи назар, бу ажойиб байрамни ягона оила бўлиб, шоду хуррамлик билан нишонламоқда.

Айни шу дамларда халқимизга мансуб бўлган бағрикенглик ва меҳрибонлик, кексаларнинг дуосини олиш, етим-есирларнинг бошини силлаш, муҳтож ва кўнгли ярим одамларга беминнат ёрдам бериш каби юксак фазилатлар яна ва яна бир бор ўзининг тасдиғини топмоқда.

Бу буюк ва бетакрор айёмнинг яна бир ноёб хислати шундаки, баҳор келиши, гул-чечаклар очилиши билан ҳар қайси инсон ўз оила аъзолари, қадрдонларини бағрига босиб, нафақат таниш, балки нотаниш одам-

ларни ҳам қутлаб, соғлиқ-омонлик, бахт ва омад тилайди, юрти-миздаги тинчлик-осойишталик, аҳиллик тобора мустаҳкамланиб боришини, осмонимиз ҳамиша мусаффо бўлишини истайди.

Неча минг йиллик тарихдан маълумки, Наврўз фаслида турли низо ва адоватлар унутилади, одамлар ўртасида меҳр-оқибат, шафқат ва мурувват, ҳамжиҳатлик каби инсоний туйғулар янада кучаяди.

Наврўзи оламнинг умуминсоний цивилизация ривожига қўшган буюк ҳиссасини инобатга олиб, Бирлашган Миллатлар Ташкилоти шу йилдан бошлаб бу айёмни Халқаро Наврўз куни деб тан олгани, албатта, бежиз эмас ва бу барчамизга катта ғурур ва ифтихор бағишлайди.

Қадрли дўстлар!

Бағрикенг ва меҳмондўст халқимиз ўзига раво кўрган яхшилик ва эзгу тилакларни доимо ўзгаларга ҳам раво кўради.

Фурсатдан фойдаланиб, бугунги тантанамизда иштирок этаётган, бизга яхши ният ва хайрихоҳлик билан қарайдиган, мамлакатимиз тараққиёти учун катта кўмак бераётган хорижий давлатларнинг муҳтарам элчиларига, чет эл ваколатхоналари вакилларига, узоқ-яқиндаги дўсту ҳамкорларимизга самимий миннатдорчилик билдириб, уларни чин дилдан қутлашга рухсат этгайсиз.

Азиз ва қадрли ватандошларим!

Кўкламнинг беғубор нафаси уфуриб турган, деҳқонларимиз янги орзу-умидлар билан ерга уруғ қадаётган шу қутлуғ паллада барчангизни бағримга босиб, Наврўз байрами билан яна бир бор муборакбод этаман.

Шу гўзал майдонга файз бериб ўтирган муҳтарам фахрийларимизга, мунис опа-сингилларимизга, чеҳрасида хуш кайфият, куч-ғайрат порлаб турган ёшларимизга, менинг азиз фарзандларимга ўзимнинг чуқур ҳурматим ва самимий тилакларимни билдиришдан бахтиёрман.

Илоҳим, мана шундай хурсандчилик билан бошланаётган Янги йилимиз Ватанимизга тинчлик, бахту саодат, ободлик ва фаровонлик олиб келсин.

Деҳқонларимизнинг омадини берсин!

Ҳосилимиз мўл, хирмонларимиз баланд бўлсин!

Хонадонларимиздан файзу барака аримасин!

Наврўзи олам барчамизга муборак бўлсин!

Журнал 1925 йилдан чиқа бошлаган

**Ўзбекистон Республикаси
Маданият ва спорт
ишлари вазирлиги**

Тахририят:

бош муҳаррир

Азим СУЮН

бош муҳаррир ўринбосари

Жалолбек ЙЎЛДОШБЕКОВ

масъул котиб

Комил ЖОНТОВ

сахифалаш ва дизайн

Нигина ҚОДИРОВА

Баҳром БОБОЖОНОВ

назбати муҳаррир

Шермурод СУБХОН

Жамоатчилик кенгаши:

Ўткир ЖЎРАЕВ

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси

хузуридоги «Ижод» фонди директори

Сувон НАЖБИДДИНОВ

«Матбуот тарқатувчи» АК

бош директори

Абдуваҳоб НУРМАТОВ

Андижон вилояти ҳокимлиги

масъул ходими

Бахтиёр САЙФУЛЛАЕВ

Ўзбекистон Маданият ва спорт ишлари

вазирининг биринчи ўринбосари

Азиз ТЎРАЕВ

Тошкент Давлат Маданият

институтини ректори

Абдусалом УМАРОВ

Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон

миллий кутубхонаси директори

Азамат ҲАЙДАРОВ

«Ўзбекнаво» эстрада

бирлашмаси бош директори

Ушбу сонда:

Неъмат ПОЛВОНОВ
Этти иқлим
сўтмони

Нигина ҚУРБОН қизи
Олис-яқин
йўлларда

Мансур ТЕНГЛАШЕВ
Инсонни
ениб
бўлмайдиган

Рўзимурод ЭСОНОВ
Олимпдаги
Зевс ҳайкали

Нигина ҚОДИРОВА
Қийинчи
целиби
ҳақида

Комил ЖОНТОВ
Одамхўрлар
ороти

Муқоваларимизда:

1-бет: Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Нилуфар Саидова.

4-бет: Ўзбекистон халқ артисти Теша Мўминов.

Босишга 26.03.2010 йилда топширилди. Офсет қоғози. Бичими: 60x84 1/8.

Ҳажми 6,0. Адади: 4357 Буюртма № 24

Тахририят манзили: Тошкент — 100000, Буюк Турон кўчаси, 41-уй. Тел: 233-25-66

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигида 0517 — рақамли гувоҳнома билан рўйхатга олинган.

«Hilol Media» МЧЖ матбаа бўлимида чоп этилди. Корхона манзили: Тошкент шаҳри,

Учтепа тумани, 21-мавзе, Фарҳод кўчаси, 1-«А».

e-mail: AzimSUYUNNUR@mail.ru

Бү күнлар

шукӯҳи

Ногоҳ бугун қуёш бошқача чиқди. Бугун жилғада сув жимираб қолди. Кузги хазонлардан беркилиб қолган ялпиз ниш урди. Болалар қирдан бойчечак териб, уйларига югуришди. Бошидан кўп кунларни ўтказган нуроний бобо қўлини пешонасига қўйиб, олис-олисларга узоқ-узоқ термудди. «Ҳамалнинг оёқ олиши яхши, бу йил серҳосил, сердаромад келади, чоғи...» Момо галлахонадан сара баҳори бугдой олиб чиқди. Тарам-тарам қўллари билан бугдой тозалади. Келинларини ишга солди. Худо хоҳласа, бир ҳафтада сумалак тайёр... Унгача эса момо сумалак ҳақидаги афсонани, Наврӯз ҳақидаги ривоятларни бошдан сўзлаб беради. Неваралар кўп бор эшитган бу ҳикояларни яна-яна тинглашга бир-бирини суриб, йиғилиб келаверишади. Бу ҳикояларни болалар баҳорни соғингандек соғинишади, Наврӯздан ҳайратлангандек ҳайратланишади. Бу ҳикоялар ҳамиша баҳордай янги, Наврӯздай кўркем, сумалакдай тотли...

Қишдан димиққан кўнгилларни ажиб бир сурур чертиб ўтди. Эшик супургани чиққан келинчак ҳовлидаги ўрикка қараб, кўзлари порлаб кетди. Ўрикнинг кунгай томонидаги гунчалар кўз очибди... Болакай акасини ҳол-жонига қўймайди: «Ваййак ясаб бейиинг!»

Баҳор ҳар гал ўзгача бошланади. Баҳор ҳар гал кўнгилга келади. Ҳамма томон гўзал. Еру осмон гўзал. Бўртган куртак гўзал, гуллаган шох гўзал. Янгиланиш ва ёшариш нафақат табиатда, дилларда ҳам рўй беради. Муҳаббат куртак очган кўнгилларда ғайри безовталиқ бошланади. Толпопук таққан қизлар атай овозини баланд кўтариб, қўшиқ айтиб ўтишади...

Лайло АЛЛОНАЗАРОВА, талаба:

Мен бу йилги Наврўзнинг иштирокчиси бўлганимдан бахтиёрман. Байрамга тайёргарлик жараёнида кўпгина дўстлар орттирдим. Таниқли санъаткорлар билан танишдим. Байрамга томошабин бўлиш бошқа, иштирокчи бўлиш бошқа экан. Саҳнада туриб, бизни мингминглаб юртдошларимиз кузатиб турганини ҳис қилиб, ҳаяжон ва масъулият билан ўз ҳаракатларимни бажардим.

***О, баҳор, о менинг интиқ кутганим,
Мен учун энг гўзал қўшиғингни айт.
Фоний фасларга ташлаб кетганим,
Баҳорим, боғимга баҳор бўлиб қайт!***

Халқимизда ажойиб одатлар бор. Тўйсеварлик, байрамсеварлик билан бирга арафаларни ҳам фойз-ли ўтказишади. Ҳашар бу — арафа. Яъни байрамга тадорик. Тўй қиладиган одам ишни уй таъмирлашдан бошлайди. Байрам эса ҳашар билан бошланади. Юртимизда ўтказилган ҳашарлар ҳам шаҳарларимиз, қишлоқларимиз кўркини янада очиб юборди. Ҳашарнинг яна бир яхши томони борки, эл бирлашади. Эл бирлашуви мудом яхшилиқка. Кимда нима гап, ким тўй бошлаган, ким уй бошлаган, ҳашар баҳона маҳалланинг у бошидан кириб, бу бошидан чиқишади. Дарвоқе, кейинги пайтларда жамиятнинг узвий қисми бўлмиш маҳаллаларда иш қизғин. Ҳатто маслаҳатчилар, оқсоқоллар йиғилишиб, ишбоши бўлиш билан бирга ўзлари ҳам ҳашарлардан четда қолишмай, маҳалла аҳлига ёрдамлашишади.

Наврўз — шарқ халқларининг миллий байрами ҳисобланиб, унинг тарихи халқ тарихи сингари залворли. У ҳам гоҳ оғир, гоҳ масрур кунларни бошдан кечириб, бугунги ҳур кунларга етиб келди. Мана, бир неча йилдирки, истиқлол туфайли

Наврӯзга Ҳукумат миқёсида эътибор қаратилиб, байрам халқ сайлига айланган. Пойтахтдаги «Миллий боғ» кўкламдан бир кўркамлашса, байрам туфайли бир кўркамлашади. Бу ерга ҳукумат аъзолари, депутатлар, сенаторлар, фан, маданият, спорт ва санъат намояндалари, ишлаб чиқариш илғорлари, тадбиркорлар, муҳтарам отахонлару онахонлар, турли соҳада меҳнат қилаётган юртдошларимиз, шунингдек, мамлакатимизда фаолият юритаётган хорижий давлатлар элчихоналари ва халқаро ташкилотлар вакиллари ташриф буюришади.

Президентимизнинг Наврӯз табриги ҳар бир хонадонга, ҳар бир ўзбек фуқароси қалбига юртбошимизнинг меҳру эътибори бўлиб кириб борди.

Мавлуда ҚАРШИБОВЕВА, Самарқанд вилояти:

Ҳар йили Наврӯз байрамини пойтахтдан олис қишлоғимда, телевизор қаршисидан кутиб олардим. Бу йилги Наврӯзни «Миллий боғ»да ўтказётганимдан фахрланиб кетдим. Юртбошимизнинг Ўзбекистон халқига табригини бир неча ўн метр наридан тинглаб, қувончимнинг, ҳаяжонимнинг чеки йўқ!

Баҳрулла ЛУТФУЛЛАЕВ, Ўзбекистон Республикаси санъат арбоби, байрам ташкилий гуруҳи аъзоси:

Бу йил «Баркамол авлод йили» бўлгани учун байрам тантаналарида ёшларнинг ўрни сезиларли даражада бўлди. Шунингдек, вилоят фольклорларига алоҳида эътибор қаратдик. Ижро этиладиган қўшиқлар савияси ҳам баҳорий, ҳам ҳаммабон бўлди. Айниқса, устоз санъаткорларнинг чиқиши, театрлаштирилган томошалар байрамнинг сермазмун бўлишига ҳисса қўлди.

Бу йилги «Миллий боғ»даги Наврӯз тадбири ҳам бошқа йиллардагига ўхшаса-да, бироқ ўзига хос тароватига эга. «Баркамол авлод йили»нинг Наврӯзи ҳам ёшларнинг иштироки, ижроларисиз ўтмади. Куйлар қўшиқларга уланди.

Хуллас, Наврӯз кўнгилларга бир олам қувонч, бир олам сурур билан кириб келди. Баҳордан, Наврӯздан яшнаган, яшарган кўнгилларда бир тилак — кейинги баҳорларга эсон етказсин.

Манзура ШАМСИЕВА

ЕТТИ ИҚЛИМ СУЛТОНИ

Соҳибқирон Амир Темурнинг давлатчилик бора-расидаги фикрлари нафақат ўз даври, балки бугунги авлодлар учун ҳам катта аҳамият касб этади. У қолдирган маънавий мерос, панду ўғитлар бугунги ҳаётимизга ҳамоҳанг эканлигини «Тузуқлар»дан кўчирилган парча таҳлилида яққол кўриш мумкин: «...ўн икки ишниким, ман ўзимга шиор ва пеша (амал) қилдим. Шул сабабдан шукру таъоло манга улуглиқ ато қилиб, осмон тайидоти бирла муаййид қилди ва салтанат мартабасига еткурди. Ул жумладан бири улким, адл тарозусини қўлумга олдим, не кам қилдим ва не зиёд, ҳаммани ўлчоқда баробар тутдим. Иккилончи, худонинг бандаларига барҳақ ҳукм қилдим ва ҳақ тарафига майл эттим. Учлончи, ботил ишдан қочдим. Тўртлончи, худойи таъолонинг бандаларига тарахҳум кўргуздим, ва ҳар ишда ҳаммага наф еткурдим. Бешлончи, ҳеч кишининг кўнглига озор бермадим. Олтилончи, ҳеч кимни даргоҳимдан қувмадим. Еттилончи, ёнимга киргон ва чиқгонга йўл бердим. Саккизлончи, худойи таъолонинг итбатин бажой келтирдим. Тоқизлончи, худойи таъолонинг улуг этган одамларин улуг билдим. Ўнлончи, дин ишин дунё ишига муқаддам тутдим. Ўн бирлончи, рост сўз айтдим, рост сўз эшитдим. Ўн иккилончи, дин ва дунё ишини ростлиғ билла туздим».

Агар ушбу қоидалар устида чуқурроқ мулоҳаза юритадиган бўлсак, уларнинг бугунги кунга ҳам қанчалик тааллуқли эканлигини англаймиз.

Дарҳақиқат, ҳозир ҳам ҳар кимки ҳаёти давомида адолат томонда бўлса, айтган сўзи ва қилган ишининг ҳисобини қилиб, ҳар қандай шароитда ҳам ҳақиқат тарафида турса, ҳеч кимнинг кўнглига озор бермаса, каттаю кичикларга доимо ҳурматда бўлса, Оллоҳни қалбида улуғлаб, унинг улуг этган одамларин улуг билиб, дин ва дунё ишини ростлик билан бажарса, эл-юрт олдида обрўли, ҳақиқий комил инсон сифатида келажак авлодларга ўрнак бўлади.

Ушбу «Тузуқлар»га амал қилган Соҳибқирон Амир Темур йигирма етти подшоҳ тахтини эгаллаб, ҳукм

сурган. Бу мамлакатларни бошқаришда у ҳар ернинг табиати, ҳар эл ва шаҳар расму одатларидан воқиф бўлиб ҳамда ҳар бир ўлка ва шаҳар аҳолисининг ашроф-улуғлари ва бузурглари билан ошна тутиниб, ўзлари тилаган одамларини уларга ҳоким қилиб тайинлаган. Амир Темур саройи солномачиларидан бирининг ҳикоя қилишича, Соҳибқирон ҳали ҳокимият тепасига келмаган бир пайтда (1366 йилда) сарбадорларни дор остига олиб келишганда, Темур Ҳусайндан Мавлонозоданинг гуноҳидан ўтишларини сўрайди. Шу иши туфайли Темурга бутун Самарқанд аҳлининг меҳри товланибди. Шунингдек, Ҳусайн ҳукмдор сифатида Темур тарафдорларига катта солиқ солганда, у ўз ҳисобидан солиқни тўлашга ёрдамлашиб, бу

йўлда ҳатто Ҳусайннинг синглиси бўлмиш хотинининг сирға ва билагузукларини ҳам аямайди. Темур ўз иттифоқчилари учун ҳеч нимани аямайдиган саҳий ҳукмдор сифатида ном чиқарди. Яъни тарихчи Арабшоҳнинг ёзишича, «Темур фаол ҳаракатлар қилиб, оддий халқни ва нуфузли кимсаларни хоҳласалар-хоҳламасалар, ўз тарафига оғдириб олди. Шу йўсинда у Мовароуннаҳр вилоятларининг барини ширин сўз билан, баъзан мажбуран ўзига бўйсундиришга муваффақ бўлди».

Амир Темур ўттиз тўрт ёшида Мовароуннаҳрнинг барча жанубий вилоятлари ҳукмдори бўлди. Уни дин пешволари, шаҳарлардаги тижорат аҳли, ҳунармандлар, қишлоқлардаги деҳқонлар сидқидилдан қўллаб қувватлашди. Аммо Темур учун энг муҳими Чигатой улусининг барча тан олган йўлбошчиси бўлиб қолгани эди. Ҳукмдор ана шу улусдан ўзига содиқ бўлган мунтазам қўшин тузди. У Мовароуннаҳрдаги ягона жиддий рақиб Амир Ҳусайндан ҳокимиятни тортиб олди. Ҳусайн эса «ҳатто мамлакат гуркираб яшнаган пайтда ҳам оч қолган сарбоз учун на бир бурда нон, на сариқ чақа пул берган эди». Қарийб йигирма йил (1370 - 1390) давомида Темур, асосан, Мовароуннаҳр ички ихтилофларини бартараф этиш, бутун минтақа устидан ўз ҳукмронлигини ўрнатиш билан банд бўлди. Илгари бу мулклар Чигатой улусини ташкил этарди. Марказлашган давлат тузиб, мамлакатни бирлаштирган Амир Темур давлатининг сарҳадлари ғолибона юришлари натижасида шарқда Хитойдан ғарбда Ўрта ер денгизи қирғоқларигача, Жанубда Ҳиндистон, Араб денгизи қирғоқларидан шимолда Сибир кенгликларигача бориб етди. Тадқиқотчилар таъкидлаганларидек, бунда: «Темур қудратининг асосини зарбдор кўчманчи суворий мерганлар ташкил этарди. Улар ишни шу қадар пухта ташкил этишардики, милтиқлар пайдо бўлганига қадар, уларнинг санъати мерганлик ҳарбий санъатининг энг юқори чўққиси ҳисобланиб келди».

Соҳибқирон Амир Темурнинг жангу жадал бобидаги тадбиркорлигига тан берган тарихчи Ибн Арабшоҳ шундай ёзади: «Темурнинг ақл-заковати шу қадар теран эдики, у тузган режалар уммонининг на тубига, на сиртининг чўққисига етиб бўларди. Тўғри йўл билан ҳам, эгри йўл билан ҳам унинг ниятлари тагига етиш амримаҳол эди. У ўзининг бутун салтанати бўйлаб даракчилар жўнатар, ўзга салтанатларга эса айғоқчилар юборарди. Бу айғоқчилар орасида ўзининг иттифоқчиси бўлган Отилиш каби амирлар ёки ўзининг бош вазири Масъуд Қоҳижоний каби аллома дарвишлар, турли ҳунармандлар, тужжорлар, фолбинлар, табиблар, азайимхонлар, дайдилар, денгизчилар, хонандалар, мағрибдан машриққача кезиб юрадиган сайёҳлар бор эди. Улар Соҳибқиронга энг узоқ сарҳадлардан янгиликлар олиб келишар, у ердаги ғаройиб ҳодисалар, оғирлик ўлчови, нарх-наво ҳақида ҳикоя қилиб, йўллар, шаҳар ва қишлоқлар, савдо бекатларининг тарҳини чизиб беришарди. Шунингдек, улар ўзлари борган мамлакатларнинг ҳукмдорлари, аркони давлатлари ҳақида, уларнинг бола-чақаси тўғрисида ҳам маълумотлар келтиришарди. Ўзга юртлардаги илму ҳунар ҳам, бу ҳунар соҳиблари ишлатадиган асбоб-ускуналар ҳам айғоқчилар эътиборидан четда қолмасди. Соҳибқирон бу маълумотларни диққат би-

лан эшитар, ақл-заковат билан таҳлил қилар ва кўп ўтмай, ўша мамлакатни ўз тасарруфига қўшиб оларди».

Ўзга мамлакатларни бўйсундиришда, албатта, биринчи ўринда Соҳибқирон Амир Темурнинг шахсий жасорати, шиддати, абжирлиги, тадбиркорлиги катта рол ўйнади: «Темурнинг ўзи муҳораба пайти танглик пайдо бўлган жойларга ташланиб ёки душманга қилинган шиддатли ҳамлани бошқариб, барчага жасорат ва абжирлик бобида ибрат кўрсатарди».

Шу билан бирга унинг давлатида: «Барча фармонлар — хоҳ жангга кириш ҳақида, хоҳ жонни қурбон қилиш ҳақида бўлсин, ҳаммаси ҳеч қандай монетъликсиз бажариларди».

Сурияни истило қилишда иштирок этган Мигнаелли: «Унинг араб, юнон, яҳудий ва дунёнинг барча тилларини жуда яхши биладиган тилмочлари кўп эди», деб ёзади. Унинг саройида ўрнатилган қонун-қоидаларга қатъий амал қилинарди. Фақат навбатдаги ғалаба нишонланган пайтдагина Соҳибқироннинг махсус фармойиши билан бир оз эркинликка ижозат бериларди. «Май масаласига келганда, — дея ёзганди архиепископ Жон, — бутун сарой аҳлига уни ичиш тақиқланганди. Фақат насронийларгина бундан мустасно бўлиб, тушлик чоғи улар май ичишлари мумкин эди, аммо тушликдан сўнг улар чанқасалар, сув ёки қимиз ичишлари лозим бўларди. Сарой аҳлидан биронта одам аёлларга қарши гапира олмасди. Соҳибқирон кампир ва чолларнинг ҳурматини жуда ўрнига қўярди».

Ҳар бир тарихий шахсга баҳо берганда унга бугунги кун нуқтаи назаридан эмас, балки ўзидан олдингиларга нисбатан қиёслаб ўрганилади. Бу жиҳатдан Соҳибқирон Амир Темур бошқа жаҳонгирлардан бутун умр бунёдкорлик ишлари машғул бўлганлиги билан ҳам фарқ қилади. Туркистондаги Аҳмад Яссавий, Тошкентдаги Занги ота, Шаҳрисабздаги Жаҳонгир мирзо, Самарқанддаги Гўри Амир ва Шоҳи Зиндадаги меъморий мажмуалар, Бибиҳоним жоме масжиди, Оқсарой, Бўстонсарой, Кўксарой каби иморатлар, Кобул, Табриз каби шаҳарларда қурилган иншоотлар, Самарқандда барпо этилган ўнлаб боғлар ҳақидаги маълумотлар фикримизнинг далилидир. Шу жиҳатдан Соҳибқирон Амир Темур: «Қай бир жойдан бир ғишт олсам, ўрнига ўн ғишт қўйдирдим, бир дарахт кестирсам, ўрнига ўн кўчат эктирдим», — дейишга тамомила ҳақлидир.

Шу билан бирга Соҳибқирон Амир Темур фаолиятига гувоҳ бўлган Арабшоҳ шундай маълумотларни ёзиб қолдирганига гувоҳ бўламиз: «Темур қадимги Амалекитлар (ўта кучли, девқомат кишилар) янглиғ тик қоматли, баланд бўйли, пешонаси кенг, боши катта, метин табиат бир одам эди. Унинг юзи оқ-қизил бўлиб, очиқ ҳавода кўп юрса-да, офтобда қораймаганди. Унинг аъзойи-бадани пишиқ пухта, елкалари кенг, бармоқлари узун ва ингичка, оёқлари узун бўлиб, қадди-қомати келишган эди».

Хуллас, Амир Темур шахси ҳамма даврларда ўрганилган. Айниқса, унинг сиёсати ва тарихдаги залворли ўрни ҳали кўплаб тадқиқотларга мавзу бўлади.

Неъмат ПОЛВОНОВ,
Тарих фанлари номзоди, доцент

*Ҳар қандай миллатнинг равақи,
умумбашарият тарихида тутган
ўрни, мавқеи ва шухрати бевосита
ўз фарзандларининг ақлий ва жисмо-
ний етуклигига боғлиқдир.*

Ислом Каримов

Соғлом насл — соғлом жамият асосини ташкил қилади. Соғлом жамиятни эса соғлом турмуш асосларини илмий тадқиқ этмай туриб шакллантириб бўлмайди.

Тўрт мучаси соғ, алпқомат, чехрасидан нур ёғилиб турган навқирон йигит ва қизлар ҳар қандай миллатнинг кўркидир. Уларни кўрганда кўз қувонади, кўнгил яшнайдди, гурур-ифтихорга тўлади. Тан сийҳатликни донишманд халқимиз азал-

БАРКАМОЛ АВЛОД ТАРБИЯСИ — ВАТАН РАВНАҚИ

дан эъзозлаб, ардоқлаб келган. Бу борада халқимизда турли ажойиб тиббий ҳикматлар бор: «Сиҳат-саломатлик — туман бойлик», «Соғ танда — соғлом ақл», «Барча дунё неъматини соғлиққа тенг кела олмас».

Жисмоний соғломлик ва соғлом авлод учун кураш тўғрисида тушунча ва тасаввурлар қадимдан турли минтақа ва халқларда турлича бўлган. Лекин қандай бўлмасин, камдан-кам ҳолларда халқ ва элатлар бу масалаларга бепарво, бефарқ қараган. Тўғри, ҳамма замонларда ҳам кишилар истганича умр кўравермаган. Кўпинча бу тўғридаги эзгу ниятлар орзулигича қолаверган. Аммо муҳими шундаки, олис ўтмишлардаёқ сиҳат-саломатлик, узоқ умр кўриш кўпгина ижтимоий, иқтисодий, маънавий-сиёсий омиллар билан боғлиқ эканлигини одамлар англаб етган. Мисол учун, миллоддан анча олдин яшаган қадимги юнонликлар узоқ умр кўришни фақат орзу қилибгина қолмай, балки бунга эришишга муваффақ ҳам бўлганлар. Афлотуннинг маълумотларига кўра, уларнинг аксарияти 180-200 йилгача умр кўрган. Бунинг сирини қадимгилар ахлоқий эътиқодли, виждонли, ориятли ҳаёт тарзида деб билганлар.

Кўп яшашнинг гарови деб, қадимгилар тоза ҳаво, жисмоний машқлар, озодалик, хушхулқу хушмуомалалик, лутфу-тавозеъ билан ҳаёт кечиришни билганлар. Шуларга қанчалик риоя қилишқилмаслик билан умр чегараларини боғлаб қараганлар. Ўша даврларда фаол ва юксак ахлоқни тар-

ғиб этиб, яшаб ўтган аллома мутафаккирлардан Гален 140 йил, Софокл 130 йил, Сукрот 106, Гиппократ 104 йил умр кўрганлар. Табиийки, бунда уларнинг тани соғлиқни буюк қадрият билиб, бунга астойдил интилишлари катта рол ўйнаган.

Жамиятда миллатнинг куч-иқтидори, энг аввало, унинг инсонпарварлиги, юксак маънавияти, одиллиги билан ўлчанади. Жамият соғломлиги учун жон куйдириш, инсонлар умрини узайтириш йўллари излаш, раҳм-шафқатли бўлиш, олийжаноблик ва адолат билан ёндошиш, инсон руҳиятига зиён-шикаст етказмаслик, камолига завола бермаслик барча замонларда ҳам долзарб масала ҳисобланган. Бироқ бу ҳамма вақт талабларга беистисно амал қилиб келинганлигини англабмайди. Узоқ ва яқин ўтмишга назар солсак, жисмоний нуқсон, ирсий касаллик, ногиронлик ҳамма замонларда ҳам ачинарли ҳол саналиб, жамиятлар бу билан дам ҳисоблашиб, гоҳида мурувват кўрсатиб, даво-чора излаб, гоҳида бепарво қараб келаверганлар. Тараққиёт давомида кўп касалликлар чуқур ўрганилиб, ўнлаб, юзлаб, минглаб даво чоралари топилган. Улар қанчалик моҳирона бажарилса, самараси шунчалик юксак бўлганлиги ҳам аён дид.

Умуман олганда, агар инсон ҳаёт-мамоти бора-сидаги барча билимлар, ғамхўрликлар, ташвишларнинг барчаси тизилиб, тарозига солинадиган бўлса, уларнинг тенг ярми сиҳат-саломатлик тўғрисидадир. Разм солиб қарасак, саломатлик тўғрисида ғамхўрлик, меҳрибонлик — жамиятнинг муҳим вазифаси эканлиги «Авесто»да ҳам таъкидланган. Фақат покизалик, озодаликкина инсонни хушбахт қила олади, дейилади унда. Турар жой, маскан, кийим-кечак, зилол сувларни тоза сақлаш мажбурий саналган. Бунга риоя қилмаганлар жазоланган. Бунда бутун табиатдаги борлиқни авайлаб-асраш қайта-қайта таъкидлаб ўтилган. Шу билан ажодларимиз кейинги авлодларини ҳам табиатни асраш йўлида огоҳлантириб ўтганлар.

Зардушт таълимотида эса наслнинг соғлом бўлиши, қавм қонини тоза сақлаш, турли ирсий касалликлар келиб чиқишининг олдини олиш мақсадида яқин қариндошларнинг ўзаро оила қуриши манъ этилган.

Шунингдек, Шарқ табobati илмини чуқур ўзлаштирган ар-Розий, Абу Наср Фаробий ва Абу Али ибн Синолар узоқ кузатувлар натижасида наслдаги энг сара олийжаноб сифатлар, ҳусну ақл-заковат, нозик дид, фаросат, беқиёс ғайрат-шижоат манбаи айнан тани сиҳатликда бўлганини кўрсатиб ўтганлар. Уларнинг фикрича, соғлиққа қанча кўп эътибор берилса, насл шунча тоза, сулола шунча асл, авлод шунча баркамол, жамият

шунчалар маънавий-ахлоқий жиҳатдан соғлом, зиён-заҳматсиз ривожланади. Кейинги давр табиб-ҳакимлари ҳам шу хулосаларга келганлар ва таълимотларини ривожлантириб, халқ орасида тарғиб этганлар.

Бу борада Абдулла Авлоний ёзади: «Баданнинг саломат ва қувватли бўлмоғи инсонга энг керакли нарсадур. Чунки ўқумоқ, ўқитмоқ, ўрганмоқ ва ўргатмоқ учун инсонга кучли, касалсиз жасад лозимдир. Соғ баданга эга бўлмаган инсонлар амалларида, ишларида, ибораларида камчилик қилурлар...

Бадан тарбиясининг фикр тарбиясига ҳам ёрдами бордур. Жисм ила руҳ иккиси бир чопоннинг ўнг ила терси кабидур... Фикр тарбияси учун маҳкам ва соғлом бир вужуд керакдир».

Халқимизда келин туширганда етти пуштини суриштириш ҳам шу масалалар билан боғлиқ бўлган. Соҳибқирон Амир Темурунинг ўз вақтида ўғил ва набираларига келин излашни давлат иши даражасига кўтариши ҳам бежиз бўлмаган.

Бу борада соғлом турмуш тарзи замирида, биринчидан, инсон жисмоний саломатлиги ва камолоти, иккинчидан, инсон маънавий ва мафкуравий саломатлиги, унинг шахс сифатида тўла камол топиши мужассамдир. Шу боис оилада, маҳаллада ва таълим муассасаларида, жумладан, олий таълим муассасалари талабаларини соғлом турмуш тарзи асосида оилага тайёрлаш масаласи энг долзарб маънавий ва мафкуравий мазмунни ташкил этади. Бугунги кунда маънавий етуклик, мафкуравий уйғоқлик, фуқаролик масъулиятисиз соғлом авлодни тарбиялаш мумкин эмас.

Ўз соғлигимизни сақлаш жараёнида энг муҳим масалаларни илгари суриб, яъни ҳам назарий, ҳам амалий фаолиятда жадал суратлар билан ишласак, ижобий натижаларга эришишимиз муқаррардир. Инсон жисми ўз вақтида ташқи салбий таъсирлардан доимий ҳимояланиб турилмаса, яъни инсон бу масалада дангасалик қилиб мудраса, касаллик шу пайтда, шу жисмда пайдо бўлади.

Соғлом ва баркамол авлод тарбиясини ҳам ўзимиздан, оиламиздан, атрофимиздан бошласак, юқори натижаларга эришамиз. Зеро, комилликнинг биринчи шарт саломатликдир. Жамиятга соғлом авлодни етказиш эса ўз қўлимизда.

Ў. АБДАКИМОВ,
Самарқанд Давлат тиббиёт институти
ўқитувчиси
Р. ПОЛВОНОВ,
талаба

Бош устида норлар

XIX аср туркман мумтоз шеърятининг нафис шоири Муллонафас Қодирберди ўғли 1810 йилда Марвда дунёга келган. Унинг отаси Қодирберди ота ўз замонасининг саводли кишиларида бири бўлган.

Муллонафас Бухоро ва Хива шаҳарларида таҳсил олган. У Яссавий, Фузулий, Навоий, Насимий, Махтумқули ижодларидан баҳра олиб, асарларини севиб ардоқлаган, ўзи ҳам гўзал шеърлар яратган.

Шоирнинг ижоди ўтган асрнинг 40-йилларидан бошлаб кенг ва чуқур ўрганила бошланган. Туркман ва бошқа халқ олимлари томонидан те-

ран тадқиқ этилган. Унинг шеър ва дostonлари тартибга келтирилиб, турли йилларда тўплам ҳолида чоп этилган.

Муллонафас — нафис лирик шоир. Шоир шеърларининг тили жозибали, равон, ўйноқи ва фалсафий. Хусусан ишқий тароналари Шарқ мумтоз шеърятининг гўзал намуналарига айланган. Улар орасида «Ҳеч кўрмадим элларда», «Топилмас», «Кўнглим», «Ёдимга тушди» каби шеърлари алоҳида ўрин тутди.

Турли адабий манбаларга таянган ҳолда шоир 1875 йилда вафот этган деб тахмин қилинади.

САРВИНОЗИМ

Олдинг сабру қарорим, севгилим, сарвинозим,
Товус қушим, ҳумойим, ўрдагим, тилла ғозим.
Учқур лочин шунқорим, ўт олди бағри бўзим,
Хаёлимда ўзингсан, қўлимда сайроқ созим,
Куйган дардли юракдан чиқсин ўтлуғ баёзим.

Орзу айлар ҳар ошиқ гул ёрининг жамолин,
Жонини фидо айлаб, ёнар истаб висолин,
Дийдорга толиб ошиқ нетсин бу дунё молин!
Икки дунёга бермам оқ юзи, қўша холин,
Мажнунингман ишқингда, эй Лайли — дилнавозим.

Қалам қошинг сувратин чизмишлар Исфaxonда,
Бир гавҳарсен бебаҳо ўшал ганжи ниҳонда,
Хушсувати хушқомат, сенсан ёлғон жаҳонда,
Мужгонларинг банд этса, бу жонда, бу устихонда,
Бир кўрсам, жоним берсам, улдир бу гулга лозим.

Гул юзига гулоблар, ярашиқ қошга сурма,
Ол ёноғинг олмадир, лабинг қанд ила хурмо,
Аждаҳодай тўлғониб, биздан юзинг ўтирма,
Ногоҳ зулфингни уюб, кўнглимга солма бурма,
Очил шикаста кўнглим, очилган лолазорим.

Хизматида куну тун, кўксимда қўл турармен,
Бир қобил қулинг бўлсам, ёр жамолин кўрармен,
Тарк айласам дунёни, васлига қўл урармен,
Бир жоним даркор экан, юз жон бўлса, берармен,
Дилдорим даргоҳида шулдир ожиз ниёзим.

Нафас айтур, ҳажрингда куйдим ушбу замона,
Эй гўзал, яна сендай келарми бу жаҳона,
Раҳмат назарин солгил мен ғариб нотаваона,
Сенинг васфинг битармен гар сўз келса забона,
Баланд парвоз айлагум, аршга чиқар овозим.

БИЛМАДИМ

Умид дарёсининг бағрида юздим,
Васлини майл этдим, чиқа билмадим.
Оламни чарх уриб, айландим, кездим,
Не яхши-ёмонга боқа билмадим.

Сайлаб тутдим сени улуг элларда,
Гул юзли гўзаллар, инжа белларда,
Эрам бўстонида, беҳишт гулларда
Булбулдайн қанот қоқа билмадим.

Қараса, юзидан офтоб нур олар,
Парда тортса, жумла жаҳон ўт бўлар,
Қулиб боқса, ноқис ўйлар ёт бўлар,
Ўртаниб, рўйингга боқа билмадим.

Не ажаб парисан, сендайин борми?
Сўйла, мен эшитай, юзларинг норми?
Тавба этдим, ғайри нокасга ёрми?
Ишқ ўтида жоним ёқа билмадим.

Мажнунман, бошимда йўқдир ташвишлар,
Сезмасмен дунёга келмиш на ишлар,
Олиб бозорлардан олтин-кумушлар,
Туморли кўксингга тақа билмадим.

Кўзим етар, кўп савдолар бошимда,
Ўтирсам, ўйлансам, турсам қошимда,
Илк оқшомдан то тонггача тушимда
Қанча ҳавас этдим, ета билмадим.

Энди қайтсам бу хаёлдан йўл олиб,
Иморатим йиқди яна сел олиб,
Кенг бозорга кириб, сайлаб бол олиб,
Сени йўқдир дедим, хато билмадим.

Мендан ғайри ила кўнгил бурсанг-да,
Кеча-кундуз ёт-ла даврон сурсанг-да,
Нафас айтур, кўз-қошингдан қувсанг-да,
Парвонаман, сендан кета билмадим.

Туркман тилидан
Ойгул СУЮНДИҚОВА таржимаси

шараф чироғи

Мулланафас — туркман тилининг янгроқлиги, жарангдорлиги, товланувчан ва жозибadorлигини сатрлар замирига сингдира олган шоир. Туркман миллати табиатига хос бўлган кўтаринкилик, беғуборлик, кенгқалблилик ва жўшқинлик каби хислатларни тараннум этган шеърлар бугун бир қанча мамлакатларда яшаётган шеърсеварларнинг бадийи мулкига айланмоқда. «Ўтдан асар ёзсам, қулдан уялар» деб шеър битган шоир Мулланафас Қодирберди ўелининг 200 йиллик тўйи бугун сўз деб яшаётган ҳар биримизнинг энг гўзал байрамимиздир.

ЗАВҚИНГ — ШАВҚИНГ

Нозлидир қоматинг, кулган юзларинг,
Бир новча ниҳолдир гулли, самарли.
Гўзал дудоқларинг, болдай сўзларинг
Олтин пиёладир қанду шакарли.

Қўлларинг кўксимда етиб камоли,
Бор бармоқда узук лаъли мисоли,
Бошинда ҳарирдир, эгнинда оли,
Силай дурдонасин тилла туморли.

Зулфинг менгзар ҳофизларнинг торина,
Жисмини ўхшатиб чилла қорина,
Гўзаллар ҳайрондир касбу корина,
Сеҳрли, тилсимли, қўли ҳунарли.

Нафас деюр, ё йиғларман, куларман,
Гоҳи гуллаб, гоҳ тўкилиб, тўларман,
Гоҳида тирикман, гоҳо куларман,
Ишқнинг йўли ажиб йўлдир, асрорли.

КУНИДИР

Ошиқлар шаҳрининг кўшки устида,
Ярим дунё ҳукм ўқир кунидир.
Қирқ қиз жилваланса ишқнинг қасрида,
“Қуллуқдир, бибижон” деяр кунидир.

Сўл тарафдан турфа куйлар чалиниб,
Тилла коса тўла майлар олиниб,
Ола-чипор ёстиқчалар солиниб,
Беҳишт узра ёрим ўтар кунидир.

Лутфига занжирлаб кўкнинг Буроғин,
Оқшомлари тортар ошиқ фироғин,
Бош устида порлаб шараф чироғи,
Бошдан — ўнгдан қўйиб, ёқар кунидир.

Дийдорга талпиниб, достоним ёзсам,
Ақлу ҳуш чайқалиб, занжирин узсам,
Нафасга ёр хуммор кўзларин сузса,
Дер, менга қарчиғай боқар кунидир.

БУ ЖОНИМ МЕНИНГ

Ёримнинг қошида кўрсам агёрни,
Бас, нечук куймасин бу жоним менинг!
Ёзим қайда бўлсам, истадим ёрни,
Бағримни ўртамиш унинг озори,
Бир дам кўринмаса кўзга дийдори,
Оламни ёқмасми фиғоним менинг?

Менинг меҳрим тушди қошу қабоққа,
Олма ёноғига, юзлари оқққа,
Суврати суманбар, яшил ўтлоққа,
Хиром айлаб чиқар сайр учун боққа,
Ё Раб, на гул, гуллар йиғар кучоққа,
Агар сайр айласса, жононим менинг.

Истардим, ёр менга тутса жоми Жам,
Етишар ҳар лаҳза дард ила алам,
Ёрнинг таърифини баён айласам,
Дарё сиёҳ бўлса, сачрайди қалам,
То ўлгунча этсам васфин дам-бадам,
Мингдан бирин айтмас забоним менинг.

Зулфига зийнатдир гулу анбарлар,
Филсуяк тароғи анга сочар зар,
Киприк — ўқларини камондай отар,
Борлигимни этдим ёрга сарбасар,
Дали-девонаман, ҳушу сарҳушлар,
Айрилмас бошимдан гумоним менинг.

Нафас дер, гавҳарим, ҳам ганжи коним,
Шакарим, шарбатим, ҳам ширин жоним,
Қабоқлари бодом, қоши камоним,
Ёр ўзи жон олса, тўқарман қоним,
Бош усти вафолим, яхшим, ёмоним,
Мавлом рози қилсин иймоним менинг.

Туркман тилидан
Гўзал БЕГИМ таржимаси.

Мана бу сахна... Унга ҳаётнинг бир парчаси шундоқ кўчирилган. Унда ҳам ҳаёт бор. У ерда Менинг ёки Сизнинг ҳаётингиз бошқалар томонидан намойиш этилади. Биз қўл етса бўлгудек кўринган, аслида эса олис бир жойдан ҳайрат ила томоша қиламиз. Мен ёки Сиз сахнадаги ўзимиздан ўрнат оламиз ёки аксинча...

Сизга қандай билмадим, Мен қачон театрга тушсам, парданинг орқаси, сахна ортидаги ҳаёт билан қизиқавераман. Ҳозир Сизнинг ёки Менинг қиёфамдаги, Менинг ёки Сизнинг туйғуларингиз билан яшайётган одам бирдан ўзига айланиши жараёни ўзига тортаверади. Театр аслида уч қисмдан иборат ҳаёт. Зал — Сиз ва Мен. Сахна — ҳаётимизнинг маълум андазаси. Ва сахна орқаси. Гап шу ҳақда. Умуман мана шу оралиқ одами — актёр ҳаёти ҳақида.

Сахнада ЯШАШ СУРУРИ

Актёр, Ўзбекистон Халқ артисти Теша Мўминов. Уни бир меҳрибон ота қиёфасида, бир улғ саркарда қиёфасида, бир содда ўзбек деҳқон йигити қиёфасида, бир содда, дўлвор чол қиёфасида, умуман, қайси тимсолда кўрмайлик, ўктам овози, нурли истараси шууримизга шу тимсолда ўрнашаверади. Бу актёр маҳорати. Унинг ўз «мен»ига, ўз ҳаётига қўйидаги суҳбат орқали қисман кириб борамиз...

— Аввало, Сизни 60 ёшга кирганингиз билан билан муборакбод этаман.

— Раҳмат. Атай суҳбат қуришга келибсиз. Ортиқча расмийчиликсиз, дилдан суҳбат қиламиз.

— Албатта. Инсоннинг бегубор даври билан боғлиқ хотиралари доимо қизиқ. Сиз ҳам болалигингиздаги ёрқин хотиралар ҳақида сўзлаб берсангиз.

— Болалик хотираларимни олисан — бобом Мирмўмин оқсоқол даврларидан бошласам... Билсангиз керак, Бухорода учта машҳур тоқ бор. Бувамнинг ҳовлилари шу тоқлардан бири — Минораи Калон яқинидаги Тоқи Заргаронга туташ эди. Бувам бадавлат одам бўлганлар. Ўз дўконлари, савдо расталари, жувозлари бўлган экан. Отамнинг айтишларича, биринчи музқаймоқ машинасини бобом Оренбургдан олиб келган эканлар. Хотинлари, қизлари кўп бўлган. Отам ёлғиз ўғил эканлар. Шундай бўлса-да, ўғай оналари томонидан кўп хўрликлар кўриб ўсганлар. Бобом охириги марта 13-14 ёшлардаги қизи бор жувонга уйланганларида қизини отамга никоҳлаб қўядилар. Кейин ўзлари

оғирлашиб, ётиб қоладилар. Шу ётганларича тилдан қолиб, васият ҳам қила олмаганлар, бироқ отамга ерни кўрсатиб имо қилганлар. Буни кўпчилик ер чақирапти, кунлари битган кўринади деб ўйлашган...

Шу ётишда оламдан ўтганлар. Ана энди мерос талаш, уйталаш бошланади. Шунда отам онамни олиб чиқиб кетганлар. Ижарада туришган, отам устачилик ҳам қилганлар, мардикорлик ҳам қилганлар.

— Шундай одамнинг ёлғиз ўғли-я!?

— Ҳа... Шундай қилиб, сарсончилик кунлари бошланган. Ижарама-ижара юриб онам ипак йиғирув цехида, отам одамларнинг уйларида ишлаб, олтига фарзандлари нобуд бўлган. 1943 йилда отам урушга кетганлар. 1946 йилда қайтиб келганлар. Мен 1949 йилда туғилганимда олти фарзандни тупроққа топшириб, оғизлари куйган ота-онам дояларнинг маслаҳати билан исминни Теша қўйишади. Шунда кимлардир «Боланинг киндигини тешада кесиб, исмини ҳам Теша қўйиш керак, тешадай мустаҳкам ва кўздан йироқ бўлади», деган экан. Кейингина ўз уйимиз бўлсин деб уй қуришади. Ўша ҳовли ҳамон бор. Хуллас, ўзларини тиклаб олган ота-онамнинг ёлғиз овунчоғи — мен боғчага, мактабга бордим.

Бир куни мактабдан бозорга — онамнинг олдиларига бордим. Онам дўппи тикиб сотардилар. Бозордан қайтишда бобомнинг эски ҳовлиси томондан келаёт-сак, бобомнинг ҳовлиларини бузишгаётган экан. Одамлар, ҳарбийлар ўраб олган. Онам одамлардан нима бўлаётганини сўрадилар. Бобом ётган уйнинг тагидан

сағана чиқибди ва унинг тагидан икки хум тилла чиққан эмиш. Онам билган эканлар. Бобомнинг нега ўлими олдидан ерни имо қилганини тушуниб туриб, отам билан сарсончиликда юраверган эканлар.

— **Театр соҳасига кириб келишингиз қандай бўлган?**

— Ўх-хўў... Ўша Бухородаги мактабда ўқиб юрган-нимда бир байрамми, нимадир бўлди. Мактаб саҳнасида катта синф ўқувчилари нимадир ўйнашди. Ўша кунги ҳайрат мени тарк этмади. Уларга учрашдим, қаердан ўрганганини сўрадим. Илгари пионер уйлари бўларди. Ўша ерда ўргатишаркан. Мен ҳам бордим ва актёрликни эплашимни айтдим. Драматик тўғарақда Азизжон Маҳмудов, Муҳаббатхон Мухторовалардан дарс олдим. Бухорога туристлар кўп келади, уларга анжуманларда роллар ўйнаб юрдим. Келажак режам аниқ, фақат артист бўламан, дердим. Мактаб ҳам тугади. Отам «Тилаб-тилаб, мени ҳам жойи ростонимга тепкилаб қўядиган болам бўлсин, деб етишган ёлғиз боламсан, Тошкентга қўймайман», дедилар. Онам бечора «Болам, 40 ёшга кирганимда туғилган ёлғизимсан, кўксимда олти фарзанддан олтига куюк жой бор, мени сен ҳам қўйдирма», дедилар.

— **Қандай рухсат олдингиз?**

— Мактабда Саиджон Аҳмедов деган устозим бўларди. Дардимни шу кишига айтдим. Улар ота-онамнинг олдиларига келдилар. «Мактабимиздан Бахтиёр Ихтиёров чиқди, ўғлингизнинг ҳам истеъдоди бор. Нима ишингиз бўлса ўзимиз қарашамиз, шу ўғлингизни Тошкентга юборинг», деб айтдилар. Отам ўқиш тугаши билан Бухорога қайтиш шарти билан рози бўлдилар.

— **Кейин-чи?**

— Кейин Театр институтига келиб, конкурсдан ўтдим. Хусом Фуломов деган адабиётшунос имтиҳон олдилар. Темурмалик Юнусовга «Бу бухороликнинг жавобини бер, Бухороча шеваси билан гапириб, роллар ўйнайдими?» дедилар. Ҳаяжонланиб кетиб, «Тилимни тахлайман», дебман.

— **Яна шевада.**

— Ҳа, бу тўғрилайман, дегани. «Олим Хўжаев қирқ йилдан бери «шоҳим» («и» ҳарфига урғу бериб) деб, тахтолмайдилар. Сиз тахлайсизми», дедилар. «Тахлайман!» дедим қатъий. Бу сафар Хусом ака юмшадилар, «Тахлайсизми?» деди. «Тахлайман!» дедим. Кейин ҳазилга олдилар: «Майли тахлаб-тахлаб менга олиб келиб беринг!» Роса кулги бўлди. Хуллас, ўтдим.

— **Устозларингиз ҳақида ҳам гапириб беринг.**

— Устозлар кўп... Талабаликда Назира Алиева, Нина Тимофеева, Арсен Исмоиловлардан дарс олдим. Театрдаги устозларим...

— **Гапингизни бўлганим учун узр. Театр ҳақида алоҳида саволим бор. Ҳозирча талабалик хотираларингиз ҳақида айтиб беринг.**

— Талабаликнинг ҳар бир куни бир китоб. Ўт-олов эдим, спорт билан шуғулланардим, баскетбол ўйнардим. Ўша пайтлар театр институти Марказий Осиёда ягона эди. Турли миллат фарзандлари ўқишарди. «Ўқув театри» очилди. Асқад Мухторнинг «Туғилиш» асарини инсценировка қилдик. Шу асарни 1969 йил Ленинград шаҳрида солиқ Иттифок театр институтларининг фестивалида ҳам ўйнадик. Мен қишлоқ йигити Кимсан родини ўйнаганман. Фестивал якунида бизнинг институтимиз 1-ўринни олган. «Энг яхши эркак роли ижрочиси учун» дипломини ҳам олдим. Аввалига ҳаяжонландим. Яхшироқ қулоқ солсам, ростдан ҳам «Мўминов Теша!» дейишяпти. Кечкурун мени ректо-

римиз чақиришаётганини айтишди. Хоналарига кирсам, чой қуйиб бердилар. Ичсам коняк экан. «Сени Ленинградда олиб қолишмоқчи, ўқишни шу ерда давом эттирасан», дедилар. Конякнинг таъсири бир бўлди, бу гап бир бўлди. «Йўқ! Отамнинг ёлғиз фарзандиман, Тошкентга зўрға юбордилар, Ленинградда қолмайман!» дедим қатъий.

— **Энди театрга келишингиз, биринчи ролингиз, устозларингиз ҳақида гапириб беринг.**

— Ҳозирги Миллий театримизга 3-курслигимиздан бошлаб оммавий саҳналар учун бизни олиб келишди. Бир гал «Олтинчи июл» спектаклидаги оммавий саҳна учун жалб қилиндик. Репитицияга устоз Турғун Азизов келмай қолдилар. Наби ака ташвишланиб, «Турғуннинг родини ким ўйнаб туради», дедилар. «Мен» деб юбордим. Фақат репитицияда ўйнайман деб ўйласам, спектаклда ҳам устознинг тоблари бўлмай келмадилар. Тошхўжа Хўжаевдан нима қилишни сўрашга борганларга «Теша деган талаба ўйнайди», дебдилар. Хуллас, ролни менга топширдилар.

Шундай қилиб, мени ёрдамчи составга ишга олишди. Театр безакчиси ҳам бўлдим, саҳнада нима иш бўлса, қилиб юрдим. 1000 сўм пул йиғиб бориб, уйланганман.

Шукур Бурҳонов, Олим Хўжаев, Наби Раҳимовлар билан ишладим. Ҳозир ҳам театрга ўша-ўша ҳаяжон, ўша ҳадик билан кириб келаман.

— **Актёрликнинг заҳмати нимада?**

— Ҳар бир соҳанинг заҳмати бор. Бир куни Шукур Бурҳонов «Бухоролик йигит, нима қилиб юрибсан? Саҳнада ўғирлик, муттаҳамлик кетмайди, томошабинни сеҳрлай билсанг, саҳнага чиққин. Ҳар бир чиқишинг воқеа бўлсин. Томошабин сен билан йиғласин, кулсин, жим қолсанг, жим туриб кутсин. Ёдла олганингни айтиб берма, образ билан яшай бил, заҳмат чексанг, саҳна сени кўтаради», дедилар. Аввалига тушунмадим, саҳнадан нимани ўғирлаш мумкин? Бу сўзларнинг маъзини умрим бўйи чақиб, умрим бўйи амал қилиб келаяпман. Ахир, Шукур ака соат 7 даги спектаклга соат 3 да келардилар. Машқ қилардилар, образи билан яшаб кўрардилар. Мен мана шу мактабда етилдим. Устозлар эътибори актёрни ўстиради. Шукур ака доим «Эркак кишини амал, шухрат, бойлик бузади. Буларнинг барчасига эга бўлиб, айнимасангиз, халққа суюмли бўласиз. Меҳнат қилишдан толманг», дердилар. Бир куни бир кўрсатувда Шукур ака «Теша кўнглимдагидай актёр — у саҳнада ўйнамайди, яшайди», деб айтдилар! Мен биринчи мукофотимни ўшанда олганман.

— **Саҳнада Амир Темур родини ижро этдингиз. Буюк Соҳибқирон образини яратиш жараёни қандай кечди?**

— Баландпарвоз гап демангу, биз мустақиллик туфайли, Президентимизнинг шахсан қўллаб-қувватлашлари билан буюк боболаримиз ҳаётига чуқурроқ кириб бориб, образларини саҳнада гавдалантиришга муяссар бўлдик. 1992 йилда драматург Кристофор Марло асари асосида Асрор Самад инсценировкаси билан Амир Темур спектаклини қўйдик. Унғача эса, очиги, бироз хавотир ва ҳадик билан киришдим бу ролга. Фақат ролни эмас, Амир Темур ҳақидаги кўплаб китобларни ўқидим, ўргандим. Шаҳрисабзда, Самарқандда зиёратда бўлдим. Хуллас, Соҳибқирон образини саҳнага олиб чиқдим. Булардан ташқари Амир Темур ҳайкали очилиш маросимида, мустақиллик байрами тананаларида Соҳибқирон қиёфасида чиқдим. Халқимиз-

нинг ҳаяжон билан кутиб олгани менга қанот бўлди. Энди ўйлаб туриб, бу ролни янада пишитиб, саҳнага олиб чиқиш керакдир дейман. Амир Темурни нафақат давлат арбоби сифатида, унинг донолигини, инсонийлигини кўрсатиш керак, деб ўйлайман. Ахир Тўхтамишхонни уч марта кечирган!

— *Суҳбатимиз мавзусини бошқа томонга бураемиз. Оилангиз, фарзандларингиз ҳақида ҳам айтиб беринг, сир бўлмаса.*

— Нега сир бўлсин?

— *Кўпчилик оиласи ҳақида гапиришни хуш кўрмайди.*

— Балким. Турмуш ўртоғим Матлубахон. Уч ўғил ва бир қизни вояга етказдик. Уйли-жойли қилдик.

— *Яқинда ўғлингиз Толиб Мўминов ота ҳақида тўлиб-тошиб шегър ўқидилар. Унда актёрлик маҳоратидан ташқари самимият ҳам кўрдим.*

— Илоё омон бўлсин. Бахтимизнинг бутунлиги фарзандлар камоли билан. Ҳар бир фарзандимдан кўнглим тўқ.

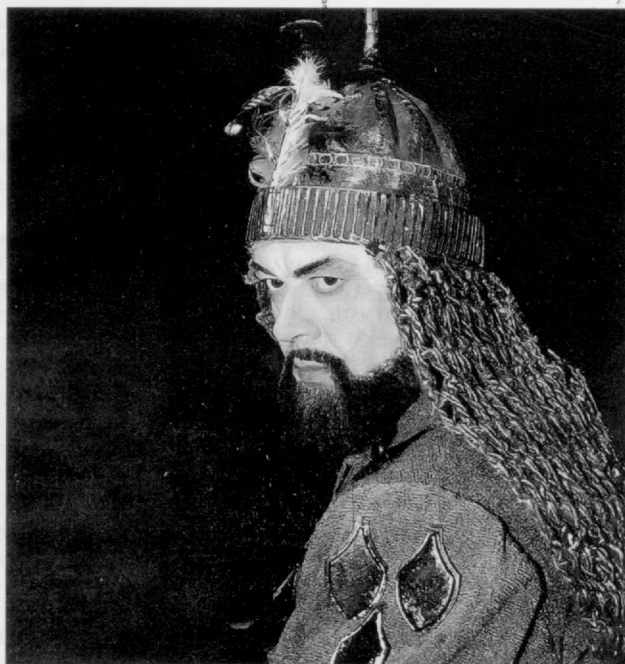
Бир гапимиз чала қолди. Отам мени Бухорога қайтиш шарти билан ўқишга қўйган эдилар. Ўқишим тугагач, отам олиб кетгани келдилар. Устозлар «Тешавой катта Саҳналарда тобланди, олиб кетманг», дедилар. Отам гапидан қайтмайдигандек кўриндилар. Шунда устозларим «Ёлғиз ўғлингизнинг ортидан «отанга раҳмат» дейишларини истайсизми? Теша — артист. У Сизга ўз соҳасида раҳмат келтиради», дедилар. Отам мени дуо қилиб Бухорога қайтдилар. Ёлғиз ота-онамга қизимни бир ёшида бериб юбордим. Бухоро-Тошкент қилиб қатнаганимиз-қатнаган. Қизим 5-синф бўлганда онам раҳматлик қазо қилдилар. Онажонимни жойлаб, отам ва қизимни Тошкентга олиб келдим. Кейин отамни бериб қўйдик. Анча хувиллаб қолдик. Ҳозир қизим Маҳбубахон врач, тиббиёт фанлари номзоди.

— *Сиз нима деб ўйлайсиз: Театр томошабинбон асарлар қўйиши керакми ёки томошабин дидини ҳақиқий театр даражасига кўтариш керакми?*

— Томошабинни қувиш... Йўўўқ! Театр — маънавият ўчоғи. Санъат инсонни эътиқод-имонга, маънавий юксалишга ўргатади. Беҳбудийнинг «Театр — ибратхона» деган гапини эсланг. Бир пайтлар бизнинг театримиз иккинчи дорилфунун дейилган. Бир тарихий факт бор. Римдаиди, Грециядаиди ўлатга ўхшаш касаллик тарқайди. Дори йўқ, дармон йўқ. Одамларни майдонга тўплаб театр қўйиб беришган. Одамларда тузалишга умид уйғонган. Ва тузала бошлаган. Тўғри, томошабон асарлар ҳам керак. Уларнинг ҳам томошабини бор. Ҳозир томошабиннинг танлаш имконияти кенг. Техника асри, шиддаткор аср деймиз. Томошабинни тутиб туриш қийин. Бироқ кучли, тарихий, фалсафий асарларнинг ҳам томошабини бор. Улар театрларимизни тарқатишаётгани йўқ.

— *Устоз-шоғирд аъёналари ҳақида ҳам тўхталсангиз.*

— Театрга дастлаб келган пайтларим ҳар бир ёш актёр ўзига устоз сайласин, деган гап бўлди. Мен Олим Хўжаевни танламоқчи бўлдим. Қарасам, устозни жуда кўп ёш актёрлар танлаб қўйишибди. Шукр Бурҳоновни танладим. Бир куни спектаклдан олдин Олим Хўжаев менга бармоқларини норози силтаб қўйгандай бўлди. Бутун диққатимни спектаклга қаратдим. Спектакл тугагач, устознинг олдиларига бордим. Индамадилар. Орқаларидан юравердим. Ичим гаши. Трамвайга чиқдилар, орқаларидан чиқиб олдим. «Устоз, нима қилиб қўйдим, айтинг, мен бугун ухлолмайман», дедим. Елка

қисиб қўйдиларда, жим кетдилар. Уйларигача бордим. Ҳол-жонларига қўймадим. Шунда устоз «Сизга кўп нарсаси ўргатмоқчи эдим, ниятларим бор эди. Ўзимизнинг Бухородансиз. Шогирд бўласизми, деб ўйлабман», дедилар... Шундай одам мени шогирд қилмоқчи бўлганларидан севиниб кетдим. Барибир ҳамма устозларимдан кўп ўргандим. Наби Раҳимов ҳам фарзандидек яхши кўрардилар. Лавозимда ишлаб юрган пайтларим ҳам «Мўминовнинг хоналарими?» деб телефон қилардилар. «Э, устоз, омон-мисиз, ассалому алайкум!» десам, «Хайрият, хайрият, танидилар. Тешавой, энди Сиз катта одамсиз, йўқлаб туришга вақтингиз йўқ. Ҳеч бўлмаса, телефонингизда олтига тугмани босиб йўқлаб туринг», дердилар... Бу устозлар ўзбек театр мактабини яратганлар. Саҳнада образ билан яшай билишни, томошабини ўша образ ҳаётига олиб киришни ўргатганлар. Умуман, менинг устозларим мана шу коллективим, мана шу театр!

— *Бу анъана бугунги кунда қандай? Ўз шогирдларингиз ҳақида ҳам айтиб беринг.*

— «Устоз кўрмаган шогирд ҳар мақомга йўрғалар», деган пурмаъно мақол бор. Устоз шогирд камолоти учун икки дунёда ҳам жавобгар одам. Ота-она фарзандини дунёга келтиради. Тарбияси учун масъул бўлади. Устоз икки дунё саодати учун масъул бўлади. Шунинг учун «Устоз отангдай улуғ» дейилади...

Шу пайт эшик тақиллаб, актёрнинг ўғли Толиб Мўминов кириб келди. Ўзр сўраб чиқиб кетмоқчи бўлганида, тўхтатиб, суҳбатга жалб қилдик.

— Отам — ҳам устозим, ҳам маслаҳатгўйим. Дастлаб актёр бўлишим ҳақида айтганимда, отам «Бу шафқатсиз касб, бутун ҳаётингни, умрингни, меҳрингни берсанг, актёр бўла оласан», дедилар. Ҳазрат Навоийнинг буюк шоир бўлишининг бир сабаби юксак истеъдод бўлса, бир сабаби — муҳит бўлган. Болалигида уйларида бўладиган мушоиралар унинг шоир бўлиб шаклланишида аҳамиятли бўлган. Менинг ҳам ҳаётим шундай. Агар отам актёр бўлмаганларида... билмадим...

— *Мазмунли суҳбатларингиз учун раҳмат. Бардавом ижод ва саодат тилайман.*

Манзура Шамс суҳбатлашди.

ОЛИС-ЯҚИН ЙЎЛЛАРДА

Юртимизда яратилган ва яратилаётган қишлоқ хўжалиги машиналари деҳқону фермерларимизнинг оғирини енгил қилиб келаётган. Ана шундай техникаларнинг умрини таъмирлаш орқали янада узайтириш, такомиллаштириш борасида янгиликлар яратган инсон ҳақида ҳаммамиз ҳам билавермаймиз. Шу боис ҳам бугунги мақоламизда ана шундай инсонлардан бири, Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги фанлари академиясининг академиги, фан арбоби, олим Шукрулло Йўлдошев ҳақида хикоя қилмоқчимиз.

1935 йилда Тошкент шаҳрида ўқитувчи оиласида туғилган Шукрулло Йўлдошев оддий механик даражасидан Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги фанлари академиясининг академиги даражасига қадар юксалди. Изланишдан бир дақиқа ҳам тўхтамаган олим қишлоқ хўжалик машиналари ва механизмларига сервис хизматини кўрсатиш, таъмирлаш ва уларни сақлаш бўйича қирқдан ортиқ тавсиялар, ҳамкорликда яратилган юз йигирмага яқин ўқув услубий қўлланма ва кўрсатмалар муаллифи ҳисобланади.

Ҳаёт йўлида «Биргина ишбилармон инсон минглаб лоқайдлардан яхшироқ» иборасини шиор билган олим Шукрулло Йўлдошев интилишлари ва ҳар бир муаммони ўз вақтида ечиш, ти-

нимсиз меҳнати, адолатпарварлиги, ақл-заковати ила пахтачилик ўрим-терим ва шунга ўхшаш бошқа машиналарнинг техникавий даражасини, иш кўрсаткичлари ва унумдорлигини ошириш асосларини яратди. Жумладан, машиналарнинг бузилмасдан ишлашини, пухталиқ ва чидамлилигини, ишқаланишу ейилишини, сақланувчанлик ҳамда эргономик кўрсаткичларини аниқлаш усулларини илмий асослаб берди.

Тажрибали олим, профессор, академик Шукрулло Йўлдошев жўшқин фаолияти, беназир истеъдоди, қалб ҳарорати билан юртимизда илм-фан ривожига муносиб ҳисса қўшиб келмоқда. Заҳматкаш олим юртимизда деҳқончиликни ривожлантиришда нафақат техник кашфиётлари билан, балки соҳанинг ҳуқуқий жиҳатдан такомиллашишида ҳам қилаётган ишлари мақтовга сазовор. Олим 1995–2000 йилларда Ўзбекистон Олий Мажлиси депутати сифатида фаолият юритиб, аграр соҳа учун қабул қилинган ўттиздан ортиқ қонун лойиҳаларини тайёрлаш ва жорий этишда қатнашди. Шунингдек, олимнинг қишлоқ хўжалиги йўналишида малакали мутахассислар тайёрлашдаги хизматлари ҳам беқиёсдир.

1977 йилдан буён Тошкент ирригация ва мелиорация институтида фао-

лият юритаётган олим Шукрулло Йўлдошев «Материалшунослик», «Машиналар ишончилиги ва ремонт» кафедрасига раҳбар «Қишлоқ хўжалиги механизациялаш маркази» бўйича ректор ўринбосари, илмий ишлар бўйича проректор лавозимларида фаолият кўрсатиб, ибратли ва самарали ишларни амалга оширди. Аграр соҳа учун 2700 дан ортиқ муҳандис, 500 дан ортиқ бакалавр ва 30 га яқин магистр тайёрлашда ўзининг педагогик ҳиссасини қўшди. Таниқли олим 30 га яқин фан номзоди ва 4 нафар фан доктори этиштирди. Унинг раҳбарлигида бажарилган ва ҳимоя қилинган битирув, муҳандислик дипломлари ва номзодлик, докторлик диссертация муалляфлари Сурия, Судан, Иордания, Гвинея, Исроил, Россия каби давлат-

Ўзбек мусиқа маданияти ўзининг мусиқий чолғулар сони ва турлари жиҳатидан ҳам анча бой. Бу, албатта, асрлар давомида оддий ёғочга гўзаллик бахш этган ҳунароманд-созгарлар ва бу дастгоҳга оҳанг ато этган созандаларнинг улкан хизматлари натижасидир. Мусиқий сознинг умри, унинг юксалиши ёки сўниши

жозибадорлигини йўқотади. Ёки бирор бир созанда томонидан моҳирлик билан ижро этилаётган куй машҳур уста-санъаткор талқинида деб эълон қилинса, тингловчи диққатини жамлаб, ўзини куй руҳиятига созлайди. Мусиқий чолғудан қай даражада фойдалана олиш унинг тараннумини тингловчига етказиб берувчи созандага боғлиқ.

Асли чанг чолғусини жуда кўп халқлар ўз миллий

Миллий созларимиз — туғанмас хазина

кўпроқ созанданинг самарали меҳнатига боғлиқ, десак муболага бўлмайди. Айнан Шарқнинг буюк бастакори Борбад ва машҳур созанда Ноқусларнинг ижрочилик маҳорати туфайли уд ва чанг чолғулари Шарқнинг машҳур мусиқий созларига айланди.

Созанда билан созни яширин бир сир боғлаб турдики, бу ўзаро уйғунлик ноёбликни ҳосил қилади. Агар моҳир уста санъаткор чолғусидаги бир куйни бошқа ижрочи — тажрибасиз созанда ижро этса, у ўз

чолғулари қаторига киритади. Баъзи маълумотлар чанг арфанинг бошқа шакли эканини таъкидласа, бошқа бирида XVI асрда Хитойдан бизга кириб келган, дейилади. Аниқроқ маълумотларда XVIII асрда Муҳаммад Раҳимхон Ферузга Эрон шоҳи чанг асбобини совғага келтиради. Бироқ Алишер Навоий ўз асарларида чанг чолғуси тараннуми ҳақида бир неча бор ёзганларини ҳисобга олсак, чанг ўша даврлардаёқ миллий созларимиз қаторида бўлгани маълум бўлди. Чангнинг энг кенжа авлодини XIX асрда наманганлик уста Охун қашқарлик бир созанданинг созиға қизиқиб қолиб, у қанча сир тутса-да, кузатишлари асосида ясаган ва оммалаштирган.

ларда самарали меҳнат қилмоқда. Бугунги кунда олимни нафақат Ўзбекистонда, балки хорижда ҳам жуда яхши танишади, ҳурмат қилишади. Хусусан, Россия ҳукумати унга қишлоқ хўжалик техникалари ва тракторларни таъмирлаш бўйича намунавий технологиялар яратиш, техникаларнинг ишончлилиги кўрсаткичлари тадқиқотчиси, россиялик фан арбоби, академик Александр Иванович Селеванов номли медални тақдим этди.

— 1964 йилда И.Селеванов билан биргаликда кўплаб илмий изланишлар олиб бордик, — дея хотирлайди академик Ш. Йўлдошев. — Устозимдан мен нафақат тадқиқот ва педагогик фаолиятни, балки меҳнатсеварликни, тўғриси ўзликни ўргандим. У ҳамиша «Илм — шарқдан гарбга қараб тарқалган. Сиз бошингизни кўтариб, мағрур юришингиз керак» дея бизнинг олим ва алломаларимиз ҳақида илиқ фикрлар айтарди. Яқинда унинг 100 йиллик таваллудига бағишлаб, Россия илмий ва муҳандислик ташкилоти Селевановнинг номи билан медал таъсис қилди ва унга мени ҳам муносиб кўришди. Бу мен учун ҳаётимдаги энг қувончли воқеалардан бири бўлди.

Тинимсиз меҳнати, ҳақиқатгўйлиги, талабчан ва интизомли ҳамда ҳозиржавоб фаолияти туфайли академик даражасига эришган Шукрулло Йўлдошев кўп йиллик ҳаёти ва иш тажрибасидан келиб чиқиб, Президентимиз

Ислом Каримовнинг «Фарзандларимиз биздан кўра билимли, кучли, доно ва албатта, бахтли бўлишлари шарт» иборасини кўп бора тилга олади ва шогирдларига унинг моҳиятини уқтиради. Деҳқончиликни механизациялаш ва олий таълимни ривожлантиришга қўшган ҳиссаси, сермахсул педагогик фаолияти, юқори малакали илмий мутахассислар тайёрлашдаги хизматлари учун давлатимизнинг бир қатор мукофотлари билан тақдирланган академик Шукрулло Йўлдошев 55 йилдан буён қишлоқ хўжалигини замонавий техника ва технологиялар асосида муштарақ ҳолда ривожлантириш йўлида шогирдларини ёнига олиб, ҳормай-толмай меҳнат қилиб келмоқда. У ўз касбдошлари ва шогирдларига меҳрибон, жонкуяр, адолатпарвар, етук мутахассисдир.

Устознинг «Машиналар ишончилиги ва уларни таъмирлаш асослари» ҳамда «Машиналар ишончилиги ва ейилиш-таъмирлаш асослари» китоби аграр соҳадаги олий ўқув юртлари, коллежлар, малака ошириш курслари учун муҳим қўлланма ҳисобланади.

Айни кунда олим олий ўқув юртида таълим-тарбия олаётган минглаб талабаларга, илмий изланишлар олиб бораётган ёш олимларга устозлик қилиб келмоқда.

— Халқимизда «Ота-она ҳаёт берар, устозлар эса нажот» мақоли мавжуд, — дейди шогирдларидан бири, Ўзбекистон қишлоқ хўжалигини механизациялаш ва электрлаштириш илмий-тадқиқот институти директори, доцент Ёрмамат Холиёров. — Талабалик давридаёқ устозим тимсолида келишган, вазмин, меҳнатсевар, билимли ва юксак маданиятли олимни кўрардим. Биргаликда ишлаш насиб этганда, устозимдан нафақат илм ўрганиб билимни оширдим, балки фикр ва мулоҳаза билан гапиришни, ташаббускорлик, ташкилотчилик фазилатларини ўргандим. Йиллар ўтиб, институтга директор бўлганимда устозим ходимлар билан иш юритиш тартиби, баъзиларга хос бўлган алоҳида хусусиятлар ҳақида ўз тажрибасидан келиб чиқиб, маслаҳатлар бериб, кундалик ишларим ривожда кўмакчи ва баракотиға шерик бўлган. Тақдир мени ана шундай гўзал фазилатлар соҳибига шогирд этганидан миннатдорман.

Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги фанлари академиясининг ҳақиқий аъзоси, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган фан арбоби, Республика халқ таълими аълочиси, техника фанлари доктори, профессор, мамлакатимиз аграр соҳаси учун юқори малакали мутахассислар тайёрлашга, илм-фан тараққиётига ўзининг муносиб ҳиссасини қўшиб келётган 3 фарзанднинг отаси ва 8 наваранинг севимли бобоси — устоз Шукрулло Йўлдошевни муборак 75 ёшлари билан самимий муборакбод этамиз.

Нигина ҚУРБОН қизи

Кейинчалик созанда ва соз усталарининг тинимсиз изланишлари эвазига чангнинг товушқатори, таровати бизнинг шароитга, миллий куйларимизга мослаштирилиб, миллий чолғуларимиз қаторидан жой олди. XIX асрнинг иккинчи ярми ва XX асрнинг бошларида ўзбек халқ куйларига мослашган чанг созининг моҳир ижрочилари етишиб чиқди. Жумладан, андижонлик Ёқубжон чангчи, избосканлик созанда Дорип Чўлоқ чанг созининг моҳир ижрочилари бўлибгина қолмай, кўпгина бошқа миллий созларимизнинг ҳам уста созандалари бўлишган. Қўқонлик Юсуфжон Чанг, андижонлик Собиржон Сиддиқов, марғилонлик Мирсаид ота, Аҳрор қори, Асқар Чанг, Деҳқонбой Мирзаев, Уста Олим Комилов, қувалик Солиҳ Ҳожи, шаҳрихонлик Собиржон Худойбердиев, наманганлик Рўзмат Исабоев, хоразмлик Қаландар Дўнамас, Матюсуф Харратовлар ижрочилик санъатида ном қолдирибгина қолмай, чанг чолғусининг ривожига ҳам ўз ҳиссаларини қўшишган. Аста-секин халқ усталари ва созандаларнинг узоқ изланишлари, тинимсиз меҳнатлари натижасида, чангда нафақат ўзбек куй-қўшиқлари, балки композиторлар ва барча халқларнинг мусиқа асарларини ижро этиш имкониятлари яратилди. Мазкур ижобий ўзгаришлар натижасида профессионал даражадаги созандалар етишиб чиқди. Фахридин Содиқов, Аҳмад Одилов, Фозил Харратов каби уста санъаткорларнинг ижро мактаблари шаклланди.

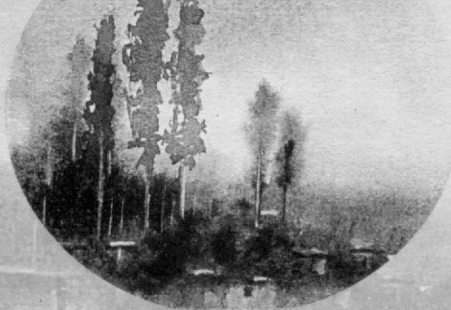
Уларнинг созандалик соҳасида қолдирган мероси тугамас хазинадир.

Созандалар учун кенг имкониятлар яратилган бугунги бир даврда айрим чолғу асбобларида ижрочилик анъаналари сусайганини кузатиш мумкин. Сир эмас, аксарият мусиқа мактабларида миллий созларимиз ранг-баранг ва кўп бўлишига қарамай, асосан, дутор ва рубоб синфлари фаолият кўрсатади. Негадир чанг, гижжак, танбур, афғон рубоби каби чолғуларнинг мутахассислари ҳам дутор ва рубоб синфларида дарс берадилар. Яна бир сабаби чангчиларнинг аксариятини қизлар ташкил этади.

Марғилонлик Карим Абдураимов рангворчилик, ипакчилик, атласларга гул солиш хунари билан бирга созгарликни ҳам пухта билади. Уста чолғу асбоблари ясабгина қолмай, ундаги безакларни — ёғоч ўйма нақш ишларини ҳам ўзи бажаради. У чанг чолғуси вазинини енгиллаштириш мақсадида чолғу ҳажмини ихчамроқ ясаб, арифметик ҳисоблар орқали ички қисмлардан ошиқча ёғочларни олиб ташлаб, тепкидаги темир пружина ўрнига эски магнитофон пружинасини ўрнатади. Карим ака ясаган чанглар енгил, ихчам, товуш таровати ҳам жарангдор. Бу изланишларни назарий жиҳатдан ўрганиб, оммалаштириш миллий созларимиз раванқи учун ижобий ҳол бўлур эди.

Гулчеҳра ЭРТАШЕВА,
Ўзбекистон Давлат консерваторияси
музейи мудираси

QISHLOG'IM

Ro'zimuhammad
KENJAYEV

*Qishlog'imga shahar naqshi urildi,
Yo'llar ravon, uylar minorga o'xshar.
Ilg'or taraqqiyot hidi ufurdi —
Ko'rkam nihollari chinorga o'xshar.*

*Bog'lardan bol yig'ib bog'bon charchamas,
Dehqon dalasiga "Damas"da borar.
To'rt fasl qadami yerdan arimas,
O'z mulkin, o'z yerin qadrini bilar.*

*Barchasi boshqa-yu, odati azal,
Eshik taqillatsang ko'rpacha to'shar.
Bari-bari go'zal, hammasi go'zal,
Faqat mehr o'sha, muhabbat o'sha!*

*Tibbiyotim, mening hayotim,
Sen sharafim va ulug' shonim.
Oq kiyimda oppoq qanotim,
Oppoq ko'nglim va oppoq sha'nim.*

*Dori achchiq, so'zim malhamdir,
Duo olib, beraman davo.
Har og'riq jon menga hamdamdir,
Shiorim ham: qilmaslik xato!*

VATAN

*Vatan, bag'ringdagi bir navniholman,
Onamsan, mehring ham o'zingday ulug'.
Sen sabab o'ktamman, ko'ksi viqorman,
Menga har giyohing, har guling qutlug'.*

*Moziylarda yotgan bobolar haqqi,
Asrayman mien seni ko'z qarog'imda.
Duoga qo'l ochgan momolar haqqi,
Tutaman doimo qalb ardog'imda.*

*Askar qadamidan potraydi tuproq,
Tinch elning tinchlikka ardog'i ular.
Men seni sevaman o'zimdanda ko'proq,
Sen desam ko'nglimga iftixor to'lar!*

*Bahor, yana qaytib keldingmi
Turnalarning arg'imchog'ida.
Bog'imizga gullar ekdingmi
Singilchamning ko'zmunchog'iday.*

*O'ylovdimki, olislab ketding,
Chaqirganda yetmas ovozim.
Mana, bugun ko'nglim chog'etding.
Sen haqingda qo'shig'im, sozim.*

*Bilaman, tashrifing omonat,
Sen bugun bog'imda yayrab qol.
Dunyoda ko'p narsa muvaqqat,
Lekin sen dillarda mangu qol!*

Ҳар бир инсоннинг ички ва ташқи дунёси муаззам бир асарга ўхшайди. Уни варақлаганингиз сари ўзингизга яқин деб билган инсоннинг ҳам ўзига хос ва мос сирлари, очилмаган қирралари бир талай эканлигига гувоҳ бўласиз. Бу гал саҳифамиз орқали Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист, «Нихол» Давлат мукофоти ва «Дўстлик» ордени соҳибаси Нилуфар Саидованинг сизга номаълум қирраларини очишга қарор қилдик.

— Юракдан туғилган қўшиқ бошқаларнинг ҳам қалбига етиб боришга қодир дейишади. Санъаткор учун қўшиқ бамисоли фарзанд каби азиз дейишгани ҳам аини ҳақиқат. Мана шундай машаққатли ва масъулиятли соҳани танлашингизга нима сабаб бўлган?

— Оллоҳ ҳар бир инсонга бирор қобилиятни ато этаркан. Қобилиятни тўғри шакллантириш, уни юзага чиқариш эса инсоннинг ўзига боғлиқ. Баъзан «Қачон санъатга кириб келгансиз ёхуд биринчи айтган қўшиғингизни эслай оласизми?» дейишса, ўйланиб қоламан. Ўзим учун ҳам мавҳум

ОХАНГ ОХАНРАБОСИ

бўлган бу каби саволларга жавоб излайман. Чунки эсимни таниганимдан буён қўшиқ айтаман. Мақтанишга йўйманг-у, Ҳазратнинг кичик мактаб ўқувчиси Нилуфарни бутун вилоят танирди. Чунки шаҳримизда ўтказиладиган ҳар бир тадбирда фаол иштирок этиб, устоз санъаткорларнинг қўшиқларини ижро этардим.

Бундан ташқари табиатан асл гўзалликка интиланам учунми, қўшиқчилик соҳасини танлашга қарор қилдим. Аслида қўшиқ ҳам гўзалликнинг бир шакли, тимсоли саналади. Гўзалликнинг моҳиятини англамаган, унинг инсон ҳаётидаги ўрнини тушуниб етмаган киши қўшиқ қадрини ҳам билмайди. Гўзалликни энг ички туйғулар билан англаган инсонгина оддий бир баргнинг шивирини тинглаб ҳам ҳаловат топиши мумкин. Санъат ҳам худди шунга ўхшайди. Гўзалликни ҳис этолган киши «Сегоҳ»ни кўз ёшисиз эшитолмайди. Аммо кимдир бу ҳолдан таажжубланиши мумкин. Ваҳоланки, «Сегоҳ»да одамиятга ибтидодан мерос бўлган бир дард жамланганки, уни шунчаки тинглаб бўлмайди.

— Бугунги кунда аксарият ёш хонандалар санъат олийгоҳларида таҳсил олмай туриб ҳам ижод қилишяпти. Сизнингча, санъаткор ижодида таҳсил олган ўқув юрти қандай аҳамият касб этади?

— Юқорида айтиб ўтганимдек, инсон қобилиятини вақт ўтган сайин ривожлантириб бориши керак. Санъат олийгоҳига ҳужжат топширмасдан олдин ижодимни бошлаганман. Беш йил давомида катта-катта устозлар қўлида таҳсил олиб, минг бир чиғириқдан ўтгандан кейин менда мусиқий дид янада юксалди. Қўшиқни шунчаки эмас, балки кўнгилдан айтиш кераклигини тушуниб етдим.

Мактабни тамомлаган йилим бир дунё орзумидлар билан отамнинг оқ фотиҳасини олиб пойтахтга келдим. Биласизки, санъат олийгоҳларида тест синовлари билан бирга ижодий имтиҳонлар ҳам олинади. Талабаликка давогарлар устозлар нимани талаб қилишса (қўшиқ, рақс ёки бирор образни) ижро этиши керак. Ўша куни негадир ўзимни беҳузур сезиб, ҳолсизлана бошладим. Қориндаги оғриқ дақиқа сайин кучайиб бораверди. Соғлиғимдан хавотирланган ҳакамлар ҳам «Қизим,

уйингга боравер. Бу ҳолда имтиҳон топширолмайсан. Келаси йил ҳужжат топширсанг, албатга, кирасан», дейишган эди. Хаёлимда санъат мендан бир йилга узоқлашгандай бўлди. Гапимда қатъий туриб, имтиҳонларни аранг топширдим. Баъзи асар қаҳрамонларини жонлантиришимга, мақом қўшиқларни ижро этишимга тўғри келди. Ҳакамлар кўзида мамнунлик — қониқишни кўриб, кўнглим жойига тушганди. Хуллас, ижодий имтиҳондан чиқиб, тўғри касалхонага бордик. Шифокорларнинг айтишича яна бироз кеч келганимизда кўричак ёрилиб кетиши мумкин экан.

Беш йил давомида санъаткор дўстларим билан бирга кўп нарсани ўргандим. Айниқса, устозларнинг «Саноаткор эмас, санъаткор бўлиш, керак», деган гаплари ҳалигача қулоқларим остида жаранглайди.

— **Ижодингизни кузатар эканмиз, баъзан овозингиз мунгли, баъзида эса ширали, шўх жаранглайди. Сиз учун қайси йўсинда куйлаш мароқли?**

— «Сув ёқасида ўсадиган оддий қамишдан сеҳрли най яралади. Найнинг мунгли овози эса тош юракни ҳам эритишга қодир», каби сўзларни кўп эшитганмиз. Лекин кўпчилик унинг маъзини чақиб улгурмаган. Най юракни сел қилиб йиғлатиши ҳам, ёқимли оҳанг билан яйратиш рақс тушишга ундаши ҳам мумкин. Инсон кайфияти ўзгарувчан бўлгани учун қўшиққа бўлган хоҳиши ҳам ўзгаради. Мухлисларнинг талабини қондириш учун баъзан мунгли, баъзида шўх куйлашни маъқул кўраман.

— **Қўшиқнинг инсон тарбиясидаги ўрни қандай деб ўйлайсиз?**

— Биласизми, қўшиқ инсонга завқ бериши билан бирга маънавий онгини ҳам ривожлантиришга хизмат қилиши керак. Маънавиятнинг ажралмас бўлаги ҳисобланган қўшиқ орқали қадимда фарзандини тарбиялашгани ёки ахлоқсиз инсонни тўғри йўлга солишгани ҳақидаги гапларни эшитганларимиз бугунги кунда ҳам ўз исботини топаяпти. Кўпчилик инсонлар танқидни хушламайди. Шунинг учун ҳам китоб, фильм ёки қўшиқ орқали уларнинг хатоларини кўрсатиш керак. Ҳозирги кунда фарзандларига китоб ўқиб берадиган ота-оналар камайиб кетишган.

Фильмни кўриш маданияти ҳам ачинарли ҳолда. Очиғи, дўстига хиёнат қилган, оиласини хўрлаган, қинғир йўлга кирган инсонлар ҳақида куйлайдиган қўшиқларни ойнайи жаҳонда беришаётганини кўриб қувонаман. Балки қўшиқдаги ижро ёки мусиқа мақташга арзимаслиги мумкин. Лекин уни кўрган баъзи томошабинлар ҳам ўзларига тегишли хулосани чиқаришларига ва хатоларини англаб етишларига ишонаман.

Бугунги ойнаи жаҳоннинг асосий томошабини ўсмир йигит-қизлар ҳисобланади. Уларнинг энди-

гина шаклланаётган онги сеvimли хонандасининг тунги клубда рақс тушаётганини кўриб, ундан ўрнак олади. Ҳеч бўлмаганда, унинг кийимларидек либосларни кийишга, ҳаракатларини такрорлашга интилади. Шу маънода, санъаткорлар томошабинлар учун ибрат бўлишлари кераклигини бир дақиқа бўлса ҳам унутмасликлари керак.

— **Бундан 20-25 йил олдин санъаткорларимиз ғарб мусиқасидан қочинарди. Ҳозир эса ғарб мусиқасининг миллий санъатимизга кириб келиши кундан-кун кучайиб бормоқда. Сиз бу ҳолга қандай қарайсиз?**

— Қўшиқнинг яхши-ёмони бўлмайди. Лекин яхши қўшиқни ҳам ижро этадиган ҳавасмандлар кўплаб топилади. Тараққиёт замонида яшаётган эканмиз, замонавийликни ҳам қабул қила олишимиз керак. Олайлик, кимдир обинонни, бошқа биров эса патир нонни ёқтиради. Қўшиқ ҳам худди шундай. Уларнинг турлари, яратилиш усули ҳар хил бўлиши мумкин. Лекин, энг муҳими, уларнинг барчаси инсон эстетик завқ олиши учун хизмат қилиши керак.

— **Миллий санъатимиздаги муаммоларни нима-ларда кўрасиз?**

— Аслини олганда ўзбек санъати кўп йиллик тарихга эга бўлиб, бенуқсон бунёд этилган. Хорижлик ҳамкорларим ўзбек тилини тушунмаса ҳам «Мустаҳзод»ни севиб тинглашини кўп бора кузатганман. Чунки ўзбек миллий санъати ортиқча таърифу таснифга муҳтож эмас.

Ёшларимизнинг ижро маҳорати пастлигини ёки ғарб санъатига оғишларини муаммо деб ҳисобламайман. Ҳар бир санъаткор ўз йўлини топгунча, ҳар йўсинга йўргалаб кўради. Шунинг учун ёшларни ҳадеб танқид қилавермасдан уларга тўғри йўл кўрсатишимиз керак, деб ўйлайман. Санъатимиз йўқолиб боряпти деб бонг урганимиз билан биров келиб, йўлга солиб бермайди-ку.

— **Ўзбек санъатининг келажagini қандай тасаввур қиласиз?**

— Ўзбек миллий санъати дунёдаги шоҳ санъатлар ичида ҳамиша ўзига хослиги билан ажралиб турган. Унинг ўтмиши буюк бўлгани учун келажаги ҳам порлоқ бўлишига ишонаман.

— **Келгусидаги режаларингиз билан ўртоқлашиб ўтсангиз?**

— Насиб қилса, бу йил жонли ижродаги янги концерт дастуримни мухлисларга ҳавола этиш ниятидаман. Бундан ташқари тез кунда «Кечиккан муҳаббат» номли қўшиқлар тўпламим ҳам мухлислар қўлига етиб боради.

— **Мухлисларингизга тилақларингиз...**

— Баҳор — янгиланиш, яшариш ва ўзгаришлар фасли. Бу фаслда кўнгилда тўпланиб қолган гард ва губорлардан фориг бўлишга ҳаракат қилайлик.

— **Мазмунли суҳбатингиз учун ташаккур!**

Шермурод СУБҲОН суҳбатлашди

Ҳазрати Башир Қашқадарӣ

Китоб шаҳрининг кунчиқар томонига қараб, Қашқадарёнинг юқори оқимидан 30 км. юрилганидан кейин ажойиб манзарали қишлоққа дуч келинади. Қашқадарё сувлари улкан чинорлар остида оқиб ўтади. Дарё қирғоғида жойлашган қишлоқ Ҳазрат Башир номи билан аталади. Қишлоқ ён-атрофидан ва ичидан ажойиб, зилол сувли булоқлар қайнаб чиқиб турибди. Қишлоқ ўртасида Ҳазрат Башир қабрлари қўйилган тепалик Ниёзтепа номи билан юритилади. Тепалик остида унча катта бўлмаган бир текислик бўлиб, бу текисликни зилол булоқ ва улкан чинорлар, ёнғоқ дарахтлари, pista, бодомлар ва ҳар хил дарахтлар безаб, ажойиб манзарани ҳосил қилиб турибди. Қишлоқнинг иқлими жуда салқин бўлиб, одамга роҳат бағишлайди.

Ҳазрати Башир қишлоғининг аҳолиси 120 хўжаликдан иборат бўлиб, деҳқончилик, тамакилик ва чорвачилик билан шуғулланади. Одамлари ростғўй, одамшаванда ва меҳмондўст кишилардир. Табиати Кавказ табиатидан қолишмайди. Мевалари жуда кўп ва сероб. Дарёнинг балиғи шунчалик ширинки, киши уни еб тўймайди. Суви ҳам шифобахш.

Ҳазрати Башир қишлоғи нафақат Қашқадарё воҳасида, қолаверса, бутун Ўзбекистонда ҳам машҳурдир.

Қишлоқ одамларидан Ҳазрат Башир ҳақида қуйидагиларни аниқладик.

Бу зотнинг дунёга келиши тарихи Ҳазрати Амир Темур замонасига бориб тақалади. Соҳибқироннинг Сайид Барака ва Сайид Неъматуллоҳ исмли ака-ука маслаҳатчилари бўлган. Улар кароматли авлиёлар бўлишган. Аёнларнинг иғвоси оқибатида са-

ройни тарк этишади. Сайид Барака ва Сайид Неъматуллоҳ Самарқанддан чиқиб тоғ устига келишганда, изларидан чопар келиб, Соҳибқирон уларнинг саройга қайтишларини буюрганини айтади.

Сайид Неъматуллоҳ тоғдан пастга тушганлиги учун қайтмайди, Сайид Баракани қайтариб келадилар. Самарқандга Сайид Барака қайтганлиги учун ҳам хайру барака яхши бўлди дейишади. Мевалар кўп ҳосил қилади, халқнинг ризқ-рўзи мўл бўлади.

Сайид Бараканинг укаси Неъматуллоҳ тоғдан ошиб, Китоб томонга йўл олади ва тоғнинг этагидаги бир қишлоққа кириб келади. Бу қишлоқда Хожа Ҳасан ота исмли киши бўлиб, Сайид Неъматуллоҳ дастлаб шу кишига дуч келади. Ривоятларда айтилишига қараганда, Сайид Неъматуллоҳ келганда Хожа Ҳасан Ота пиёз ўтаб турган бўлади. Шу пайтда Сайид Неъматуллоҳ каромат қилиб, бегона ўтлар пайкалдан чиқинглар, деб айтади ва ҳамма бегона ўтлар йўқолади. Хожа Ҳасан Ота айтадилар: «Э тақсир, нотўғри қилдингиз, меҳнат билан тозаланса, ширин бўлар эди».

Хожа Ҳасан Ота Қашқадарёдан таёқ билан ариқ йўли чизиб, Варганза қишлоғининг охиригача олиб борган. Сайид Неъматуллоҳ Хожа Ҳасан Отаникида маълум муддат меҳмон бўлиб туради ва мезбонларнинг фарзанди йўқлигини кўриб дуо қилади. Кароматнинг қудрати билан маълум фурсатдан кейин Хожа Ҳасан Ота ўғил фарзанд кўради ва унга Сайид Аҳмад деган улуг ном қўяди. Сайид Аҳмад тахминан 1379 йилларда дунёга келган. У туғилган қишлоқ Қоплатун деб аталади. Ота-онаси қари бўлганлиги сабабли у онасини эмолмайди

ва Ҳазрати Башир деб аталиши шундандир. Башир — сутсиз деган маънони англатади. Кейинчалик бу ном халқ орасида Башир деб тарқалган. Ҳазрати Башир ота-онаси қўл остида тахминан 4-5 ёшларигача яшаган ва кейинчалик ўзи мустақил равишда Қори Ҳаким деган жойда умргузаронлик қилган.

Ҳазрати Башир 18-20 ёшларигача Қори Ҳакимда яшайди. Бу ерда у ўзи зираворлар экиб, меҳнати эвазига кун кечиради. Ҳазрати Баширнинг аҳволдан шу ерларда мол боқадиган подачининг хотини хабар олиб туради. Одамларнинг иғвоси билан Ҳазрати Башир ва хотинидан шубҳаланган подачи уларнинг ёрга киришини пойлаб туради. Ҳазрати Башир хотин билан бирга ёрга киради ва унга: «Ташқарида эринг пойлаб турибди, бор уни ҳам чақир», дейди. Подачи келгач, «Сизларни мен фарзанд ўрнида кўраман», деб ўзининг гуноҳсизлигини исботлайди ва подачининг кўнглидаги шубҳа-гумонларни йўққа чиқаради.

Тахминан 20-25 ёшларида Ҳазрати Башир қишлоқдан 10 километр юқорида, Қизилқоя деган жойда истиқомат қила бошлайди. Қизилқояда бир ёр бўлиб, шифтидан сув томиб туради. Бу сувдан шу атрофда яшайдиган парранда ва ҳайвонлар ўз чанқоқларини қондирганлар. Қоянинг устида бир туп анор бўлиб, бу анор ҳозир ҳам ҳосил қилади. Варганзанинг машҳур анори шу анордан кўпайтирилган деган тахмин бор. Бу қоя атрофидаги жойда майда тошлар ичида шифобахш анзур пиёзи кўкаради.

Чамаси 35-40 ёшларида Ҳазрати Баширнинг номи Самарқандда ҳам машҳур бўла бошлайди. Бу даврда Мовароуннаҳрда Мирзо Улуғбек подшолик қилар эди. Ҳазрати Баширнинг баъзи бир қарашлари Мирзо Улуғбекка ҳам маълум бўлган. Дарвоқе, у 15 йилча Андижонда ҳам яшаган дейишади. Андижонда «Ҳазрати Башир» номли катта қабристон бор. Мирзо Улуғбек Ҳазрати Баширнинг илмидан ва донишмандлигидан хабар топади, ҳурмат-эҳтиром кўрсатади. Мирзо Улуғбек Самарқанд хирожининг бир қисмини Ҳазрати Баширга бериб турган. Бу маблағларни Ҳазрат Башир ҳозирги Панжикентда масжид қуриш учун сарфлаган. Ҳазрати Башир Ота кексая бошлаганидан сўнг Сандиқтош деган жойда истиқомат қила бошлайди.

Ривоят қилишларича, Ҳазрати Башир Ота яшаб турган жойдан қўлидаги арчадан қилинган ҳассасини отади ва ҳасса шу ердаги бир тепаликка қада-

либ қолади. Вақт ўтиб ҳасса қадалган жойида кўкара бошлайди дейишади. Бу арча ҳозир ҳам кўм-кўк бўлиб яшнаб турибди. Арчанинг пастки қисми ингичка бўлиб, юқори қисми йўғонлашиб кетган.

Мирзо Улуғбекнинг шогирди Али Қушчи ҳам Ҳазрати Башир билан 6-7 йил бирга яшайди.

Али Қушчи Китоб қишлоғида маълум муддат яшагандан сўнг Ҳазрати Башир бу ердан кетишни маслаҳат беради, чунки Самарқанд яқинлиги сабабдан унга тажовуз қилишлари мумкинлигини айтади. Али Қушчи бу маслаҳатга кўниб, Искандарияга кетади ва ўша ерда яшаб вафот этади. Ҳозирги даврда Ҳазрати Башир қишлоғининг ёнида Али Қушчи қишлоғи ҳам бор.

Ҳазрати Баширнинг Андижонда бир ўғли бўлган дейишади.

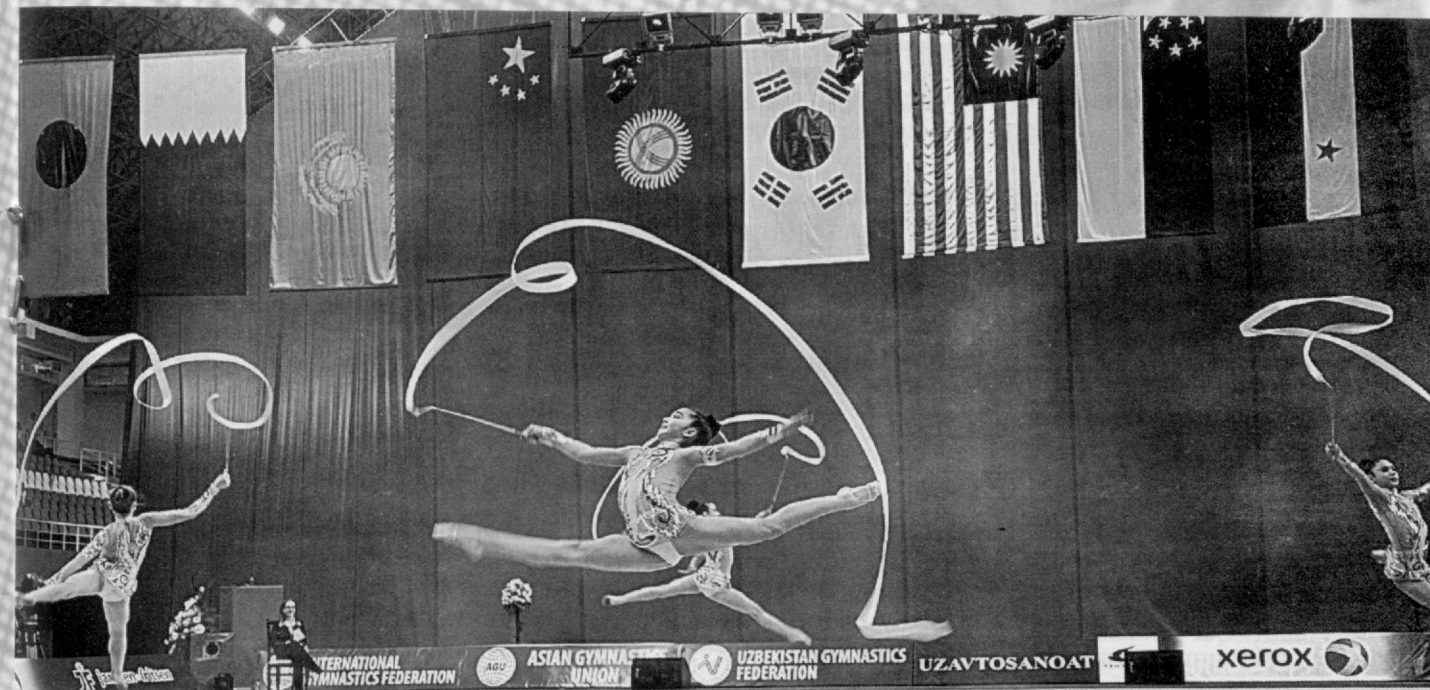
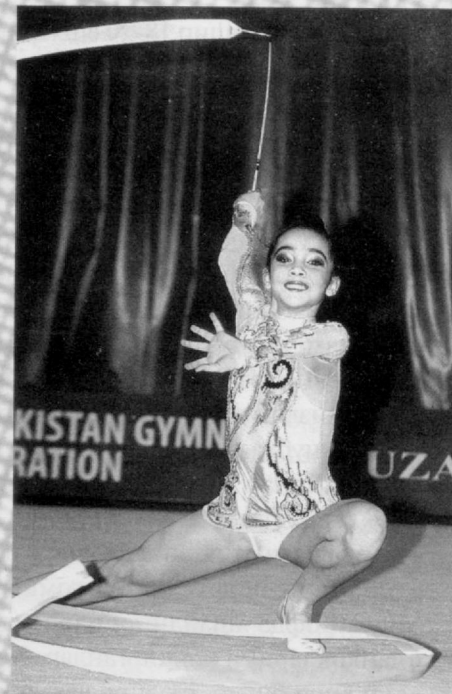
Ҳазрати Башир 96 ёшларида оламдан ўталилар. Ҳазрати Башир қабри арча кўкарган тепаликда, ўзи уй қилиб ёпган ҳолатда турибди. Қабрнинг устига усталар томонидан чиройли сандиққа ўхшаган ёғоч ёдгорлик қўйилган.

Унинг ён томонида икки фарзандининг ва бир хизматкорининг қабри бор. Қабрнинг дала қисмида жуда ажойиб қабр тоши турибди. Бу тош мўғул подшоси Мирзо Сайид Аҳмад Жамолитдин деган кишининг қабри устига қўйилган дейишади. Бу тошнинг қўйилгани 1450 йилларга тўғри келади. Мўғул подшоси Ҳазрати Баширнинг таърифларини эшитиб, дунёни тарк этиб, ул кишининг хизматларига келиб, бир неча йил хизмат қилиб, шу ерда оламдан ўтади. Қабртошни шу подшога қарашли кишилар қўйишган. Тошга битилган Куръон оятлари ҳозиргача яхши сақланиб келмоқда.

Хулоса қилиб айтганда, Ҳазрати Башир Ота ўз даврининг етук донишманди бўлган. У тириклик вақтидаёқ одамлар ихлос билан юз тутганлар. Диққатга сазовор жойи шундаки, Ҳазрати Башир Ота фақат ўз қўлларининг кучи билан яратган маҳсулотни тановул қилган. У ўзининг бутун умри давомида одамларни бир-бирига меҳр-оқибатли бўлишга, ўзидан бошқаларга ҳурмат кўзи билан қарашга ўргатган. Ҳазрати Башир ҳамиша одамларга тўғри яшашни, ҳалол меҳнат қилишни, турли миллатларга дўстона алоқада бўлишни ўргатган ва ўзи бунда ўрнак бўлган. Шунинг учун ҳам халқ ҳозиргача уни эъзозлаб, пирнинг васиятларини авлоддан-авлодга етказиб келмоқда.

А. ЧОРИЕВ,
профессор

Ўзбекистон спорти

Гимнастика бўйича Республика олий спорт маҳорати мактаби халқаро майдонда

Комиссия ЖСМТОВ тайёралиги

Америка адабиёти тарихида ўз иқтидорини дастлаб журналистикада синаб кўрган, кейинчалик номи жаҳонга танилган ёзувчилар кўп. Халқаро Нобель мукофоти совриндори Эрнест Хемингуэй ҳам ана шундай машҳур адиблардан биридир. Журналистика соҳаси унинг ижодида шундай бир ўзига хос мактаб вазифасини ўтаган эдики, ёзувчи умрининг охирларида бу ҳақда мамнуният билан хотирлаган эди.

ИНСОННИ ЕНГИБ БЎЛМАЙДИ

*Эрнест Хемингуэй ҳаёти ва ижоди
ҳақида*

Хемингуэй 1917 йили Чикагодаги эътиборли газеталардан бири — «Канзас дейли стор» редакциясига ишга кирган кунидан бошлаб ўзини журналист деб ҳисоблар, ўз касбидан ғоят фахрланиб юрарди. Ўн саккиз яшар Хемингуэй газетада атиги етти ой ишлаб, ўзига ишончи ортганидан кейин Европада кетишга қатъий қарор қилади. У Италия фронтига жўнаётган санитар отрядларидан бирига кўнгилли бўлиб ёзилади ва шу тариқа бўлажак ёзувчи репортёр сифатида фронтга отланади. Афсуски, 1918 йилнинг 7 июлидан 8 июлига ўтар кечаси оғир ярадор бўлади. 12 марта операция азобларига бардош беради. Орадан йиллар ўтиб, кейинчалик қанотли иборага айланган унинг машҳур сўзлари, яъни «Инсонни ўлдириш мумкин, аммо уни енгиб бўлмайди», деган ибораси, эҳтимол, ана шу фронтнинг оғир синов дамларида туғилгандир.

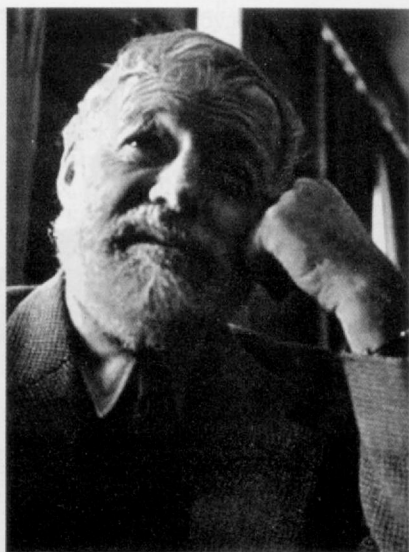
1919 йили ватанига — Америкага қайтгач, Хемингуэй яна журналист сифатида фаолияти-

ни давом эттиради. Бир йилдан сўнг ўзи ишлаётган газетанинг мухбири сифатида яна Европага, бу сафар Парижга боради. Франциянинг бу гўзал ва муҳташам шаҳрида унинг адабий фаолияти бошланади.

Хемингуэй «Байрам ҳамиша сен билан» деб аталган хотиралар китобида ўзининг ёшлиги кечган Парижни эслайди. Ўша пайтларда ён дафтарчасига битган ёш ёзувчининг, яъни ўзининг хатлари ёрдамида унинг психологиясини таҳлил этади. Хотира китобидан қуйидаги сўзларни ўқиймиз: «Хотиржам бўл, дейди ёзувчи ўзига ўзи. Хотиржам бўл, эртага ҳам, индинга ҳам ёза оласан. Фақат эртага давом эттириш учун ҳамиртуруш қолдирсанг бас. Бир сўз, биргина самимий сўз топсанг бас, кейин ўзи бошланиб кетади».

Хемингуэй кучли шахс, албатта. Лекин ёзувчининг ташқи ҳаётида бу кайфият умуман кўзга ташланмайди. Аксинча, у ҳар хил учрашувларда ўзига ниҳоятда

ишонган, ҳатто такаббур киши сифатида таассурот қолдиради. Наинки давраларда, ўзининг номи тилга олинган ўз мақолаларида Хемингуэй иккиланаётган шахс бўлиб кўринмайди. «Африканинг яшил тепаликлари» эссесига «Менинг қизиқадиган нарсаларим кўп, — деб ёзган эди у. — Мен ўз ҳаётимдан жуда мамнунман. Лекин ёзиш зарур, агар ҳар кун маълум қатор ёзмасам, ҳаёт мен учун ўз гўзаллигини йўқотади. Бизда буюк ёзувчилар йўқ, яхши ёзувчиларимиз маълум бир ёшга борганда ўзгариб қолишади. Сал бойигандан кейин, улар яхши яшай бошлайдилар ва бу яхши ҳаётни таъминлаб туриш учун истаса, истамаса ёзишга мажбур бўлишади, оқибатда ёзганлари кераксиз қоғозга айланади». Хемингуэй ижодий жасорат туйғусини «Клинманжаро қорлари» ҳикоясида янада кенгроқ тасвирлайди. Ҳикоя қаҳрамони ёзувчи Гарри Африка чангалзорларида ов пайтида тўсатдан оёғини шикастлантиради. Арзимас яра кутилмаганда

гангренага айланади. Ҳикоя ана шу ўлимани кутиб ётган одам психологиясининг тасвирига қурилган. Гарри дарахт соясида ётиб, бошидан кечирган жуда кўп воқеаларни хотирлайди ва бу воқеаларни энди ҳеч қачон қозғашга туширолмаслигини ўйлайди. Бундан ғазабланади, гуноҳсиз хотинига захрини сочади. Виждон азоби ўлим олдидаги қўрқувдан ҳам устун келади. Ҳикоя давомидаги фикр ҳар қандай катта ёзувчини ҳам ўйлантирадиган, мушоҳадага чорлайдиган фалсафий жумбоқ — жисмоний ўлим ҳақида. Виждон азоби ортида, хотиралар пардаси фонида ўша жумбоқ, ўша тугун ечила боради. Ҳикоя бошида ўлим Гаррининг тепасида айланиб юрган қушлар тимсолида кўринади. Асар ўртасида у қиёфасини ўзгартириб, Гарри ва унинг хотини ётган чодир атрофида сиртлон бўлиб увиллади. Ҳикоя сўнгида эса у шаклсиз, аммо нафас олиб турган, кўзга кўринмас махлуқ сифатида пайдо бўлади.

«Климанжаро қорлари»даги ўлим тасвири одамда ҳаётга нисбатан кучли муҳаббат уйғотади. Ҳаётни кечикиб соғина бошлаган Гаррининг пушаймон тўла соғинчи китобхонни ларзага со-

лади. Гарри ўлаётиб, қайта туғилади. У орзу қилган мукаммаллик чўққиси унинг ҳаёлида Климанжаро бўлиб гавдаланади.

Климанжаро Африканинг ҳамиша қор остида ётган энг баланд чўққиси ҳисобланаркан. Қоянинг энг тепасида совуқда музлаб қолган қоплон ётибди. Бундай баландликка қоплон нега чиққанини ҳеч ким изоҳлаб беролмайди.

Ёзувчи Гаррининг жони узи-лар экан, сўнгги дамда ўзи минган самолёт Климанжаро қорлари томон, қоплон ётган чўққи томон бурилганини яққол кўради. Аслида эса, бу шунчаки туш эди. Гаррининг ҳаётдан видолашуви олдидан сўнгги алаҳсираши эди...

Бир вақтлар Хемингуэй ўзи ҳақида ёзилган китобдан норози бўлиб, унинг муаллифи — ёш адабиётшунос Филип Янг ва асарни қабул қилган нашриётни судга бермоқчи бўлган, улардан шахсий ҳаётига аралашмасликни талаб қилган эди. Бинобарин, шахсий ҳаётига аралашмасликни ёзувчи фақат ўзгалардан талаб қиларди, ўзидан эмас. Ўз ҳаётига эса унинг ўзидан кўра кўпроқ аралашган, тинимсиз тафтиш қилган бошқа ёзувчи бўлмаган.

У дунё ишларига ўз шахсий ҳаёти орқали аралашди, дунёни ўзига хос бир буюк инсоний муҳаббат билан севди. У олтмиш икки йиллик умрини кун-бакун тўқиди, лекин бу ажойиб машғулот охирига етмай, воқеаларнинг дафъатанлиги ва тақдирнинг фавқуллодда маккорлиги туфайли узилиб қолиши ҳеч гап эмас эди...

Зеро, ҳақиқий ёзувчининг ўнг-сўлга қараб, эҳтиёт билан қадам босишга фурсати бўлмайди. У ўз вазифасини адо этадию, дунёни тарк этади. Агар сиз

оддий истеъдод эгаси бўлсангиз, узоқроқ яшашингиз керак, негаки тузукроқ бирор нарса ёзиш учун вақт даркор. Қобилиятсиз ёзувчилар эса, бу дунёда абадий яшамаса бўлмайди.

Хемингуэйнинг ҳаёти унинг романларида акс этгани ҳақида жуда кўп гапирилган. Бу гапларда жон бўлиши мумкин, албатта. Дарвоқе, «Қуёш бари бир чиқаверади» романи ноширига ёзган хатининг мана бу ўринларида биз ҳаётнинг аччиқ-чучугини тати-ган одамнинг дил изҳорини кўрамиз: «Мен заминни севаман, унинг мафтуниман, аммо ўз авлодимни ҳам, унинг мақсадларини ҳам сариқ чақага олмайман. Бу китоб қуруқ ва аччиқ сатира бўлиб қолмаслиги керак, у шундай бир фожиа бўлсинки, токи асар ниҳоясида замин мангу қаҳрамонга айлансин».

Бу роман урушнинг тирик қурбонлари — фронтдан қайтиб, ҳаётини ичкилик, айш-ишратга сарф қилишга маҳкум одамлар, заво-л топган авлод ҳақида. «Сизлар ҳаммангиз заво-л топган авлодсизлар», деган сўзлар Гертруда Стайннинг суҳбатидан олинган бўлиб, унинг романга эпиграф сифатида киритилгани ҳам бежиз эмас, албатта. Ёзувчининг фикрича, бу авлод одамлари жуда ажойиб одамлар эди. Уларни уруш маҳв этди. Тасаввурга абадий муҳрланган манзараларни, кечинмаларнинг бутун даҳшатини улар шароб билан ювмоқчи, айш-ишрат билан сидириб ташламоқчи бўлдилар. Лекин ёзувчи бундай уринишларнинг беҳудалигини, урушни унга қарши фаол курашиш йўли билангина енгиш кераклигини таъкидлайди. Шу билан бирга, асарда гарбдаги мактаб бўсағасидан жаҳон урушининг қонли гир-

(Давоми 39-40 бетларда)

... Санъаткорнинг йўли
жуда машаққатли ва олис.
У санъат деб аталмиш му-
қаддас остонага қадам
ташладим, бас, ўнгу сўли-
да учраган неки заҳматлар
бўлса елкасини тутиб бе-
ради. Негаки, у сахнани
табаррук билиб, у томон
элтажак зиналарни истеъ-
додини чархлаб, тоблаб
босиб ўтмас экан, ниятла-
рининг ушалиши жуда
қийин...

ДУТОРИМ

Худди кечагидек ёдимда: 1973 йили Фарғонадаги мусиқа билим юртининг «Ўзбек халқ чолғу асбоблари» бўлимини тугатиб, Ўзбекистон давлат консерваториясига ўқишга кирдим. Шу пайтда «Шарқ мусиқаси» факультетида «Дутор» синфи эндигина очилган эди. Фарғона мусиқа билим юртида «Анъанавий ижрочилик» бўлими бўлмаганлиги боис, мен «Ўзбек халқ чолғу асбоблари» бўлимида Петросянц томонидан қайта ишланган дутор чолғусида ўқишни тамомлаган эдим. Қайта ишланган дутор чолғуси нота йўллари ўрганишга, ўнг қўлда зарбларнинг янада мукамал бўлишига, ижро маҳоратини оширишга ёрдам беради. Гарчанд билим юртида кўп нарсга ўрганган бўлсамда, ўзим сезмаган ҳолда анъанавий дутор садосини излаганман. Чунки ижро этган асарларимнинг аксарияти қайта ишланган, фортепиано билан чалиниши керак бўлган куйлар эди. Ана шу ҳозирлик билан қайта ишланган дуторда устозим, беназир созанда ва бастакор, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби, ажойиб мураббий Фахриддин Содиқов ҳузурларида илк бора «Роҳат» куйини бор имкониятларимни ишга солиб ижро этганимда у киши мийиғида кулганча «Яхши, бу чалишлар ҳам керак бўлади...» деб қўйгандилар. Шундай дедилару, анъанавий дуторни қўлларида олиб обдон созладилар. Ўзбек халқ куйларидан саналган «Фабриканинг йўлида»ни шундай бир дард, нола, майинлик билан ижро этдиларки, ўзбек халқининг асл анъанавий дуторида ижро қилинган бу куйда ўзбек мусиқасининг носаси нимпардалари жилоси яққол янгради. Мен, назаримда бутунлай ўзга бир оламга тушиб қолгандек эдим. Дуторни илк бора ушлаган кунимдан

бошлаб, шу кунгача орзу қилиб, излаган садойимни устознинг мана шу ижросидан топгандим.

Ижродаги ҳар бир қочирим, ўнг қўл зарбларидаги ўзига хослик бутун борлиғимни ўзига ром этиб қўйди. Анъанавий йўлнинг қанчалик мураккаб ва машаққатли меҳнат маҳсули эканлигини ич-ичимдан ҳис қилсам-да, шу йўлни мустаҳкам эгаллашга бел боғладим...

Устоз кўп ўтмай мени моҳир уста Усмон ота Зуфаров ҳузурига бошлаб бориб, «Шу қизимга битта дутор ясаб беринг...» дея махсус буюртма бердилар. Устозимнинг мана шу амалидаёқ мен катта бағрикенглик, шогирдга бўлган ҳақиқий меҳрни кўрганман. Дутор олти ойда тайёр бўлди. Шунгача биз устозу шогирд устанинг олдиларига бир неча бор қатнаганмиз. Ўнлаб ноёб созлар ясаган устанинг диди қанчалик нозик бўлмасин, эл севган созанданинг инжиқликларини оғринмай кўтарар, ўз иши устида қайта ишлашдан эринмасди. Ниҳоят, мен 36 йилдан буён бағримга босиб эъозлаб кўтариб юрган созим тайёр бўлди. Бу менга устозимни ҳар лаҳзада ёдга солиб турувчи бебаҳо меросдир!

Усмон ота умрининг сўнгги паллаларида созини алоҳида меҳр, эътибор билан ясаганлари ҳамон мени ҳайратга солиб келади. Бу соз умрим давомида менга ҳамроҳ, дилимдагини хуш наволарга улаб тингловчига узатган торим бўлди. У мени катта-катта сахналарга олиб чиқди. Олис-яқин манзиллар томон бошлаб борди.

Консерваторияни муваффақиятли тугатиб, Юнус Ражабий номидаги «Мақомчилар ансамбли»да ишлаган кезларим мен учун катта мактаб вазифасини ўтади,

десам муболага бўлмайди. Ансамблда забардаст, бетакрор устоз ҳофизларнинг ижроларига севимли созим билан жўр бўлдим. Улардан сабоқ олдим, тажриба орттирдим.

Ўзбек халқ куйлари, Ажам тароналари, Шафоат, Шашмақом чолғу йўлларида Тасниф ва Гардуни Дугоҳ, Тасниф ва Гардуни Наво, Чоргоҳ II, III каби бир қатор асарларини якка дуторда ижро этиб радиотасмаларига ёздим. Буюк устозларимиз билан биргаликда ижро қилиб, халқимизнинг ўлмас мусиқий меросига айланган, Шашмақомни радиотасмаларига муҳрланишида дуторимнинг садолари борлигидан ички бир ифтихор ҳисларини туяман.

Санъат элларни эллар, дилларни диллар билан боғловчи ришта, юртларни юртларга танитувчи кўзгудир. Мен бунга Бельгия, Франция, Норвегия, Германия, Португалия, Италия, Испания сингари қатор хорижий мамлакатларга қилган ижодий сафарларимда қайта-қайта амин бўлганман. Фарғонанинг олис Оқтепа қишлоғида улғайган мендек содда бир қиз, куни келиб дутори билан ер юзи бўйлаб, ўзбек деган улуғ бир халқ яшашини дунёга танитишга улуш қўшганимдан гурурланган кезларим кўп бўлган. Саҳналарда дуторим ҳамиша қўлимда бўлар, ана шу соз менинг ўзбек эканимни барчага сўзсиз танитиб турарди. Унга

га тушади. Сабр қилиб чалаверинг...», — дедилар, дилдаги хавотирни англаган уста. Катта саҳналарда соз чалапману, дуторимнинг садоси ўзига қайтишини Оллоҳдан ўтиниб сўрайман. Хориждан қайтаётиб самолётда уста Усмон отанинг ўғиллари Муҳаммадсиддиқ уста ёдимга тушди. Ҳамма нарсани унутиб, у кишини йўқлаб бордим. Дутор билан боғлиқ дардларим, дил хираликларимни айтиб адо қилолмайин созимнинг ўша эски қопқоғини ҳам устага бердим. Хуш-хабар эшитиш илинжида ўтган кунларимни, юрагимдан нелар ўтганини соз билан сирлашиб, тиллашиб яшаган инсонгина тушуна олса керак. Уста Муҳаммадсиддиқ дуторимнинг эски қопқоғини яна ўз ўрнига қўйбдилар. Созни қўлимга олиб чертишим билан ўша менинг қулоғимга, юрагимга сингиб қолган овоздан бутун борлигим яшнаб кетди. Шунда дуторимнинг наволари дил торим билан уйғуллашиб кетганини, мен энди бу нола, бу дардларсиз яшай олмаслигимни, қалбимда катта фидоийликни улуғлай олганимни тан олдим. Устозлар, улуғ санъаткорлар дуосини олиб кам бўлмадим. Негаки, дуода гап кўп. Бугун эса Орифхон Ҳотамов, Турғун Алиматов, Ориф Қосимов сингари етук санъаткорлар сафида хизмат қилганимдан, дуторим наволари билан Саодат Қобулова, Ориф Алимаҳсумов, Таваккал Қодиров, Берта Давидова, Коммуна

ДИЛТОРИМ МЕНИНГ

турли миллат эгалари ҳавас билан боқишар, дуторимнинг жозибали кўриниши, торларидagi сехр уларни мафтун этарди...

Бир йили мен учун ниҳоятда ардоқли бўлган, қанчадан қанча беминнат хизматларни адо этиб келаётган созимнинг аста-секин қопқоғи кўча бошлади. Ундаги озгина шикасталик юрагимни қачшатиб юборди, тезгина Усмон отанинг шогирдлари уста Сирожиддин акага олиб бориб созлатиб келдим. У киши устози ясаган бу дуторни жуда яхши кўрар, ҳар сафар борганимда алоҳида эътибор ва меҳр билан эъозлаб тузатиб берардилар. Сирожиддин уста ҳам оламдан ўтгач, дуторни ўхшатиш масаласи менинг чинакамига катта ташвишимга айланди. Минг бир ўй билан билим юртида ўқиб юрган кезларим қайта ишланган дуторимни ясаб берган уста Наби аканинг ҳузурларига бордим. У кишига сознинг барча камчиликларини битталаб тушунтирдимда, ички бир ҳадик билан ортга қайтдим. Уста бир ҳафтадан кейин менга «Дутор тайёр бўлди», дея хабар бердилар. Шу кунлари Швейцарияга ижодий сафарга кетиш тараддудида юрган эдим. Хурсандлигимдан Наби аканинг ҳузурига қандай этиб борганимни билмайман. Лекин не кўз билан кўрайки, дуторим ўша, ундан таралаётган садо эса бутунлай бегона эди, унда на дард, на нола бор. Бу ҳолатни кўриб кўз ёшларимни тия олмадим. Гуё изтиробларимнинг чегараси йўқ эди. Уста қўнглимдан кечаётган аламларни сездилар чоғи, ишга қайта киришдилар. Яна дуторнинг қопқоғи алмаштирилди. Бу галги қопқоғи анча қадимий, лекин барибир ўша мен учун қадрдон садо йўқ эди. «Янги қўйилган қопқоқ секин-аста ўрни-

Исмоилова, Ҳадя Юсупова, Очилхон Отахонов, Изро Малаков, Эсон Лутфуллаев, Толибжон Бадинов каби кўплаб беназир устоз санъаткорлар ижроларига жўр бўлганимдан фахрланаман.

Дуторимнинг яна бир хосияти борки, унга улуғ устозларнинг меҳри, назари тушган бўлса, иқтидорли шогирдларим уни қўлларига олиб катта муваффақиятларга эришмоқдалар. Улар орасида турли танловларнинг совриндорлари, «Ниҳол» мукофоти соҳиблари бор.

Ўзбекистон давлат консерваториясида дутор мутахассислиги бўйича дарс берар эканман, шогирдларимга ҳам, аввало, созни азиз ва муқаддас санамоқни, унга чин юракдан меҳр бермоқни ўргатишга ҳаракат қиламан. Негаки, дутор ўзбекнинг азалий ва абадий чолғу созидир. У шунчаки бир асбоб эмас. У билан сўзлашмоқ, сирлашмоқ керак. Дутор халқимизнинг оҳларини, аламларини, орзу-умидларини майингина, дардли садолари билан авлодлардан авлодларга етказди. У боболаримиз, момоларимиз бизнинг тимсолимизда тасаввур этган комилликнинг сабоқларидир. Дутор ўзбекнинг ҳар уйига, ҳар гўшасига ярашади. У чалинган давраларда одобу адабнинг дарслари ўқилади. У Ватанни жондайин севишга ўргатади. Дуторнинг наволарида ўзбек қизларининг ибобо ҳаёлари, ўғлонларимизни мардликка, миллатпарварликка ундовчи оҳанглар мужассам.

Дуторнинг садоларида Ўзбекистонимизнинг бекиёс хусну таровати, кучу қудрати, буюк келажагининг тараннуми бор!

Малика ЗИЯЕВА,
Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист

Виктор Алимасов — фалсафа фанлари доктори. У 1949 йили Улан-Уде (Бурятиястон Республикаси, Россия) шаҳрида туғилган. 1975-1979 йилларда Тошкент давлат Маданият институти ва 1980-1983 йилларда Ленинград (Санкт-Петербург) Маданият институти аспирантурасида таҳсил олган. В.Алимасов иккита монография, битта ўқув қўлланмаси ва 100 дан зиёд илмий, услубий ва маърифий мақолалар муаллифидир. Ҳозир у Ўзбекистон Республикаси Фанлар Академияси Иброҳим Мўминов номидаги Фалсафа ва ҳуқуқ институтида етакчи илмий ходим бўлиб ишлайди.

*Уир аёлларни севган давр ва аёллардан куйган даврга бўлинади.
Қолган давр эса эслагига арзилайди.*

Аёллар — инсониятнинг комиллик излайдиган қисми, чунки улар комиллик излашдан кўра комил яшашни ўзларига бурч деб биладилар.

* * *

Аёллардан донишманд-файласуф чиққан эмас; чамаси аёллар ҳаётдан ҳикмат излашдан ҳаётни ҳикматга тўлдириб яшашни маъқул кўрадилар.

* * *

Эркак бирор нарсани изласа, кўчадан қидиради, аёл бирор нарсани йўқотса, уйдан қидиради.

* * *

Ҳаётни севганинг ҳам аёл туфайли, ҳаётдан безганинг ҳам аёл туфайлидир.

* * *

Аёл тугалланмаган асардир. Фақат айрим эркакка уни дурдонага айлантириш насиб этади.

* * *

Аёл ҳикматлари — ҳаёт ҳикматлари. Эркак ҳикматлари эса хаёл ҳикматларидир.

* * *

Аёлдан ишқи сўнганларгина аёлдан ишқ талаб қиладилар.

* * *

Эркак ким бўлиши мумкинлигини ҳам, хаёлидагидек бўлолмаслигини ҳам яхши билади. Аёл ким бўлиши мумкинлигини билмаса ҳам ўзини хаёлидагидекман, деб тасаввур қилади.

* * *

Тўғри, аёлнинг ақли эркак ақлининг чорагига тенг. Бироқ эркак ақлининг ибтидо-си аёлнинг ана шу чорак ақлидандир.

* * *

Умрида бир марта аёлга ўзини қурбон қилишни истамаган эркакни, менга қолса, эркаклар сафидан қувган бўлардим.

* * *

Эркакнинг «биз»идан аввал аёлнинг «Мен»и пайдо бўлган.

* * *

Ожиза ашқидан қалби титроққа тушмаган эркакни, ихтиёримда бўлса, баҳимлар билан битта қафасда яшашга маҳкум этардим.

* * *

Эркак — аёлга илова.

* * *

Ўз омадсизлигини аёлдан деб билганларгина «қамчи»дан далда излайди.

Пелопонеснинг шимоли-ғарбида жойлашган қадимги Юнонистон шаҳри Олимп ўша даврда мамлакатнинг йирик диний маркази бўлиб, бу ерда юнонлар худоси Зевс шарафига бағишлаб Олимпия ўйинлари ўтказилар эди. Олимп шаҳри қадимги Грециянинг йирик маданият ва санъат маркази ҳисобланиб, милоддан аввалги VII-IV асрларда унга асос солинган ва шу даврларда гуллаб-яшнаган. Маданий марказда худолар шарафига жуда ҳашаматли, катта-кичик ибодатхоналар барпо қилинган.

Дунёнинг етти мўъжизаларидан бири — Олимп ҳукмдори (қадимги юнонлар шундай деб сиғинган) Зевснинг ғоят улкан ва гўзал ҳайкали ҳам шу афсонавий шаҳарда бунёд этилган.

Антик дунё тарихий манбаларида ёзилишича, Олимп водийсида Мирон, Поликет, Скопас, Прокситель каби кўплаб истеъдодли ҳайкалтарошлар яшаб ижод этган. Улар ушбу афсонавий шаҳарда гўзал иморатлар, театрлар, кўплаб ҳайбатли ибодатхоналар қурилишларида фаол иштирок этишган, асрларга тенг санъат асарлари яратиб қолдиришган.

Бироқ Зевснинг ҳайкали асосчиси ва яратувчиси оддий халқ орасидан чиққан даҳо ҳайкалтарош Фидий ҳисобланади.

Асли Афиналик бўлган Фидий, тарихий манбаларнинг гувоҳлик беришича, тахминан эрамизгача 500 йиллар атрофида таваллуд топган. Айни ижодий камолоти гуллаб турган, номи шон-шухратга бурканган бир даврда —

эрамизгача 430 йилларда шу жойда вафот этган.

Манбалар гувоҳлик беришича, Фидий улкан мутафаккир, архитектор, ҳайкалтарош ва диди ўткир рассом бўлган. Шу боис, камбағал оиладан келиб чиққан бўлса-да, олий мақом доираларда ҳурмат-иззатга сазовор бўлган, халқ орасида юксак қадр топган.

Қадимги дунё муаллифлари, хусусан, Плутарх ва бошқаларнинг ёзишича, Фидий ўзи яратган ҳайкал — асарларида уларга инсон имкониятларига сиғмайдиган, ақл бовар қилмайдиган руҳ, улугворликни акс эттира олган буюк санъаткор бўлган.

Олимп ибодатхонаси учун махсус ишланган Зевс ҳайкали ҳам ана шундай, инсон ақлидан ташқари даражада сайқал берилган улугвор ва баҳайбат эди.

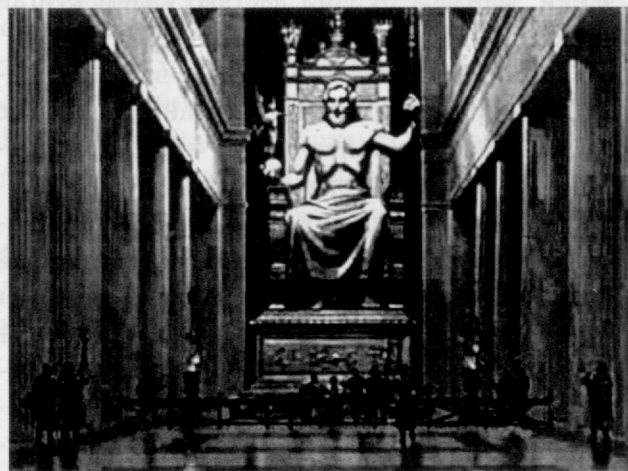
Юнонлар худоси Зевс тимсоли узунлиги 64 метр, эни 28 метр, шифтининг баландлиги 20 метр қилиб кўтарилган ибодатхонанинг улкан залининг тўрига ўрнатилган. Бўйи 14 метр қилиб ясалган Зевс олтин, фил суяги, қора сандал дарахти ва қимматбаҳо тошлардан ясалган тахтда важоҳат ва ваҳшат билан «ўтқазиб» қўйилган.

Буюк Фидий ўзи илҳом ва илоҳий ташаббус билан яратган олтин тахт деворларини безашда эллинизм даври мифологияларидаги афсонавий қаҳрамонлар ва ўша даврда яшган реал кишиларнинг қиёфаларини, фигураларини жонлантирган. Хусусан, ўша реал фигуралар орасида энг кичик ёшли спортчилар ўртасидаги курашда 86-Олимпия ўйинла-

Олимпдаги

Зевс

ҳайкали

МУНАВВАР СОҒИНЧ

Туйғулар

Кейинги йилларда турли нашриётлар турфа китобларни ўз ўқувчиларига сифатли, савияли тарзда етказиб бермоқда. Айниқса, кўп йиллик тажрибага эга отахон нашриётларда чиқаётган китоблар ўз ўқувчиларини қисқа фурсатда топиб улгурмоқда. Бу

борада матбуотнинг янги нашрлар ҳақидаги тарғиботи чекка ҳудудларга ҳам китобларнинг тез фурсатда етиб боришини таъминламоқда.

Яқинда Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи шоир Муҳиддин Омоннинг «Мунаввар соғинч» номли шеърлар тўпламини ўқувчиларга тақдим этди.

Бир қарашда соғинчнинг «мунаввар» деб сифатланиб, шоир диққат марказига чиқиши ғалати кўриниши мумкин. Соғинч аслида дилгир туйғу. Унда армон бор, орзу бор, истак бор, ранг бор, ранж бор... Ва шоир нигоҳи билан мунавварлик борлигини илғай бошлаймиз. Муҳиддин Омоннинг шеърларида ўз кечинмаларини юқтира олиш хусусияти бор. Муталаа жараёнида бу туйғулар бегона эмас, олис қадрдонга айланиб боради:

Қишлоқ. Тупроқ кўча.

Ариқнинг бўйи.

Мунғайган қари тут, ғариб афтода.

Атрофни чулғайди шамолнинг куйи,

Мезон чувалади намхуш ҳавода...

рининг ғолиби, Фидийнинг арзандаси, севимли ўғилчаси Пантарканинг сурати ҳам бор эди. Ибодатхона зали ўз безаклари муҳандислик ечими билан шу қадар маҳобатли ва гўзал эдики, манзара бу ерга дастлаб қадам қўйган одамнинг ақлини шоширар эди.

Фидий ўз асарини соф олтин ва фил суякларидан яратган эди. Ана шундай қимматбаҳо материаллардан тайёрланган ғишт-пластинкалар махсус дарахтлар ширасидан тайёрланган ёпишқоқ бўёқлар билан ҳайкалнинг асосига маҳорат билан ўрнатилган эди. Тарихий манбаларда ёзилишича, Зевс ҳайкалининг бошини зайтун япроқлари шаклида ишлов берилган олтин гулчамбар безаб турган. Бу — чор-атрофга даҳшат солиб турган қаҳр-ғазабли Зевснинг одамларга нисбатан меҳрибон-

Шоирнинг маҳорати айни дамдаги воқеа-ҳодисани ҳикоя қилиб бермай, уни ўқувчи шуурига кўчиришда бўлса ажаб эмас:

Кўрғошин самодан, кулранг самодан

Қарғалар ўтинар паға-паға қор...

Бу мисраларда ҳам шеър ўқиб, ҳам ҳикоя ўқиб, ҳам бадиий тасвирни томоша қилиш мумкин. Ўқиш давомида беихтиёр қаердадир қарғанинг «чағғ» этгани эшитилгандай бўлади.

Соғинч турли шеърларда турлича кўриниш олиб ифодаланган сатрлар талайгина:

«Сени юз йил кутдим, кутдим юз аср...»;

«Ажаб, сенингсиз ҳам отмоқда тонглар...»;

«Болалигим сари хаёлан чопдим...»;

«Бўйлаким, Самарқанд деганда

Таралгай райҳонлар ифори...»;

Бундай сатрларни жуда кўп келтириш мумкин.

Айниқса, Муҳиддин Омон мувашшаҳлари алоҳида синчковлик билан ўқилиб, алоҳида бир адабий мақола бўладиган мавзу.

Тўпладан шоирнинг португал шоири Луис де Камонс ижодидан таржималари ҳам ўрин олган. Таржима шеърлар инсонларнинг қаерда, ким бўлиб яшамасин, ёруғ орзулар қилиши, БАХТга, умидбахш кунларга интилишини кўрсатиб ўтади.

«Мунаввар соғинч» туйғуларнинг ранг-баранг кўринишларини, руҳий ҳолатларнинг турфа изтироб, соғинчлари, ҳис-ҳаяжонларини гўзал ифода этган тўплам бўлиб, ўз ўқувчиларига эзгулик улашади деб умид қиламиз.

лиги ва илоҳий саховат рамзини англатар эди. Белигача яланғоч қилиб тасвирланган қаҳр ва даҳшат худосининг фигураси ва улкан боши, айтишларича, фил суягидан йўниб сайқалланган. У бир қўлида Ник ғалабасининг фаришталар қаноти монанд олтин ҳайкалчасини, иккинчи қўлида ҳукмдорлик қудратини ифода этувчи, учига бургут қўниб турган салтанат ҳассасига суяниб олган тарзи атрофга виқор солиб турар эди. Ҳайкалнинг елкасига ташланган енгсиз кенг калта кийим, сочи ва соқоли соф тилладан тарашлаб ишланган эди, дейилади манбаларда.

Бир қарашда, ҳайкал шу қадар нозик-илоҳий истеъдод билан ясалган эдики, мана ҳозир, у ўз тахтидан сакраб туриб кетадигандек тасаввур ҳосил қоларди одамларда.

тилга кирса...

«Янги аср авлоди» нашриётида чоп этилган Зикрилла Нейматнинг «Эзгулик ўлкаси» шеърлар тўпламини ўқиб, юрагида юки бор одамни ҳис қилгандай бўлдим. Бу Ватан деган улуғ маконга садоқат юки, адабиёт заҳмати юки.

*Аму, Сирдай сирлашурмиз бахтинг учун,
Бир тан бўлиб бирлашурмиз бахтинг учун,
Керак бўлса жон тикурмиз бахтинг учун,
Саждагоҳим, муқаддас имоним — Ватан,
Борим Ватан, шоним Ватан, жоним Ватан!*

Бу сатрлар ортиқча жимжималарсиз, меҳрининг, Ватанга муҳаббатнинг асл кўриниши бўлиб қоғозга тушган.

Айниқса, Тошғузур-Бойсун-Қумқўрғон темирйўлига атаб ёзган шеърини «Пўлат мисралардан яралган дoston» деб номлагани ёки «Ўзбекистон автолари» шеърида машиналар номларини чиройли қилиб шеърга жойлагани унинг шоирлик маҳорати ва юртимизда бўлаётган улкан ўзгаришларга бефарқ эмаслигидан далолат беради.

Шунингдек, «Эзгулик ўлкаси» тўпламидан шоирнинг ўнлаб муҳаммаслари, ғазаллари ва болаларга аталган туркум шеърлари ҳам ўрин олган. Демокчи-манки, «Эзгулик ўлкаси» китобини бемалол болаларга ҳам совға қилиш мумкин. Чунки болалар ўзларига аталган шеърлар билан бир қаторда Ватан мадҳи, ижтимоий ҳаётдаги ўзгаришлар ва лирик шеър-

лар билан ҳам танишишди.

Китобга Ўзбекистон Қаҳрамони, Халқ шоири Абдулла Орипов «Ҳар чаманнинг ўз булбули бор» деб сўзбоши ёзганлар. Маълумки, шоиримиз бекорга сўз айтмайдилар. Билиб, топиб айтадилар. Шоир Зикрилла Нейматнинг «Эзгулик ўлкаси» китобини ўқиб, ўзингиз хулоса чиқаринг, азиз китобсеварлар. Ахир шоирнинг ўзи:

*Шоир аҳли фақат ўзи учунмас,
Севар ёри — қора кўзи учунмас,
Хур диёри, дўсту ёри учунмас,
Иймони ё номус ори учунмас,*

*Башарият учун яшамоғи шарт,
Адабиёт учун яшамоғи шарт.
Лаҳзаларни мангуликка жо айлаб,
Абадият учун яшамоғи шарт!*

деб муддао қилиб қуйибди.

Ориф ТИНИБЕКОВ

Орадан асрлар ўтиб, Зевснинг мўъжизакор ҳайкали Олимпдан Константинополга кўчирилади. Чунки ҳарбий жиҳатдан юнонлар анча кучсизланиб, қолган ва христианларнинг босимига дош беролмай қолган эди...

Насроний фанат — мутаассиблари кўп худодарга сиғинадиган мажусийлар яратган барча архитектура ва санъат асарларини ер билан яксон қиладилар. Аммо Зевснинг бу гўзал ҳайкалини парчалаб ташлашга ботина олмадилар. Чунки бу мўъжизанинг илоҳий гўзаллиги ўзини ўзи ҳимоя қила олар эди...

Таассуфки, милодий V асрда император Феодосия II истиқомат қиладиган катта сарой номаълум сабабларга кўра ёниб кетади. Сарой билан бирга Фидийнинг доҳиёна ижод намунаси — Зевс ҳайкали ҳам қуйиб кетади.

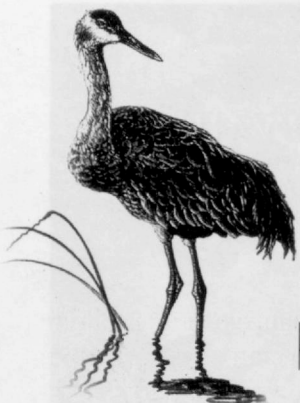
Шу тарзда, Зевс ҳайкали одамлар тасаввурларидан абадий ўчиб кетади. У ҳақда фақат қадимий манбалардагина маълумотлар сақланиб қолган, холос.

Насронийларнинг қудрати тобора ошган сари, мажусийлар Олимпи инқирозга юз тутиб, қадри ҳам пасая бошлади. Ниҳоят, милодий 426 йилда Рим императори Феодосия II нинг фармойиши билан Олимп шаҳри ер билан яксон қилиниб, ёндириб юборилади.

Шаҳардан қолган баъзи иншоот ва ҳайкаллар 522 ва 551 йилларда содир бўлган даҳшатли зилзилалар оқибатида мутлақо йўқ бўлиб кетади.

Рўзимурод ЭСОНОВ,
Жиззах педагогика институти ўқитувчиси

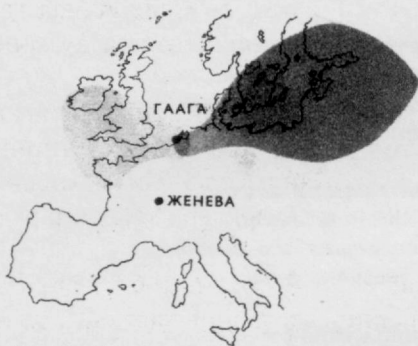
Андрюша

ҚАЙСИ ТОМОНДА?

* * *

Ер юзида ҳаёт пайдо бўлибдики, Яратган ер юзи назоратини инсоният қўлига бериб қўйган.

Ҳайвонот оламини кузатар эканмиз, улардаги баъзи хислатларни кўриб, баъзан лол қоламиз.

Биргина мисол: бир қитъадан иккинчи қитъага, яъни Шимолдан Жанубга ёхуд Жанубдан Шимолга мавсумий юришларни давом эттириб келаётган қушлар парвозини кузатайлик. Уларнинг қитъалараро — Шимол, Жануб, Шарқ ва Ғарб томонларга мўлжалдан адашмасдан учиб юришлари бизни улар ҳақида кўпроқ билимга эга бўлишга ундайди.

Болтиқ бўйи қирғоқларидаги жаҳонгашта қушлар Гаага ҳудудла-

ри атрофидан тутиб олинган ва Женевага олиб келиниб қўйиб юборилган. Бу қушларнинг Болтиқ бўйи қирғоқларидан туриб, Англия қай томонда эканлигини билишлари инсонни лол қолдиради. Инсонлар мўлжал олишни ҳар хил усуллар орқали аниқласа, қушларга бу истеъдод табиатан туғма берилган кўринади.

Чунки эндигина вояга етиб, парвоз этишни ўрганган ёш қушлар устида олиб борилган тадқиқотлар ҳам буни исботлади. Гаага атрофида тутиб олинган ёш қушлар Женевага олиб келиниб қўйиб юборилганда қушлар иккиланмасдан Жанубий Ғарб — Испания томонга парвоз этишди.

Инсон илмий техник ривожланиш асносида қушлар училини кузатиш орқали парвоз қилишни кашф этган. Демак, табиат олами биз учун катта мактабдир.

Сайғоқ

Сайғоқ (*Saiga tatarica*) авлодининг ягона вакили бўлиб, улар жуфт туёқлилар орасида ҳалигача олимлар орасида баҳс ва тортишувларга сабаб бўлиб келмоқда. Баъзи бир олимлар сайғоқни антилопалар авлодига мансуб дейишса, айримлари (*Caprinae*) яъни эчкилар оиласига мансуб дейган фикрдалар.

Тарихий манбалар сайғоқ бундан 50-70 минг йиллар олдин ер юзида яшаган мамонтлар давридан бизгача етиб келганини кўрсатади. Балоғатга етган

сайғоқ бўйи 120-140 см.га оғирлиги эса 30 кг.дан 50 кг.гача боради.

Бу жониворнинг «физиономик» тузилиши ўзгача кўринишда, яъни тумшуги юмшоқ ва эгилувчан, пастга қараб осилган ҳолда бўлиб, ўзига хос имкониятларга эга. Бурун қисми пастга жағ ва лаби устидан осилиб туриши уларни бошқа жониворлардан шаклан фарқлаб туради.

Албатта, сайғоқ ҳам ўзига яқин бўлган ўтхўр ҳайвонлар қатори, ҳар хил йиртқичлардан, хавф-хатарлардан ўзининг чаққон оёғи, тезлиги орқали қутилиб қолиши мумкин.

Асосан дашт ва қўл ҳудудларида яшовчи бу жонивор югурганда қум-чангларини нафас йўлига филтрлаб ўтказишда ва қишининг совуқ ҳаволарида эса хавони нафас йўлига нормал илиқ ҳолатда таъминлашда катта рол ўйнар экан.

Сайғоқ бир ярим ёшга етгач, шохлари 30-40 см.гача етади. Шохлари юқорига қараб қовурғасимон шаклда ўсади. Уларнинг ҳаёт тарзи асосан дашт ва қўл ҳудудларида бўлиб, озуқа илинжида деярли 300-500 км.гача масофани босиб ўтишади.

Қўлнинг аёвсиз қум кўчиши ва бўронлари пайти сайғоқлар буталар орасида жон сақлашса, йиртқич ҳайвонлар хавфидан уларни нозик сезгиси ва югуриш тезлиги сақлаб қолиши мумкин. Жароҳат олган сайғоқ ҳатто кўзи кўрмай қолган ҳолатларда ҳам ички сезги органлари орқали ўз тўдаси ҳаракатини ва улар йўналишини аниқлаб олиши, ҳатто йиртқичлар хужуми пайтида ҳам кўзлари юмук ҳолда тўдадан ажралиб қолмай, улар билан тенгма-тенг хавф-хатардан қутилиб қолганлиги кузатилган.

Янги туғилган сайғоқ боласи дастлаб уч кун ичида жойидан қимирламай, ерга уйғунлашган ҳолда ётади. Бирон ҳафта ўтгач, оёққа туриб ўз тўдасига эргашиб, озуқа гамида йўлга тушади.

Қамолитдин тайёрлади

Умр йўллари

Камина Ўткир Ҳошимовнинг «Саккизинчи мўъжиза» китобини завқ билан ўқиб, бугунги куннинг ҳақиқий ёзувчиси қиёфасини кўз олдимга келтирдим. Чунки ёзувчининг билим доираси кенглиги, дунёқараши ҳаққонийлиги, тафаккурининг ўзига хослиги, мушоҳадасининг чуқурлиги, даврининг долзарб масалалари, муаммоларини кўтариши жиҳатидан юқоридаги таърифга мосдир. Адибнинг истеъдоди ҳамиша сергак китобхонларнинг диққат-эътиборида. Ёзувчи аллақачон ўз ўқувчилари қалбини забт этган, онгларига файзу сеҳр киритган. Ўткир Ҳошимовнинг бу фазилатларини атоқли ёзувчилар, таниқли адабиётшунос-танқидчилар ва оддий китобхонлар ҳам эътироф этишган, унинг асарларига юксак баҳо беришган.

Улуғ адиб Абдулла Қаҳҳор Ўткир Ҳошимов адабиётга дастлаб кириб келганидаёқ шундай эътироф ёзган эди: «Чўл ҳавоси»ни ўқиб суюниб кетдим. Бирдан лов этиб аланга билан бошланган ижоднинг келажаги порлоқ бўлади. Қисса жуда соф, самимий, илиқ, табиий роҳат қилиб ўқилади».

Ўта талабчан, адабиётга юксак талаб билан ёндошган адибнинг ёш қаламкашга берган ижобий баҳоси унинг кўнглини тоғдай кўтариши билан бирга адабиётдаги ўрнини ҳам белгилаб берган бўлса ажаб эмас. Шу билан бирга Абдулла Қаҳҳор ёш қаламкашнинг келажакда бадиий ижод майдонида юксак чўққиларга кўтарилишини ният қилган эди, унинг бу истаги тўла равишда амалга ошганининг гувоҳи бўлиб турибмиз.

Бошқа адиблар, танқидчилар ҳам устоз фикрига ҳамоҳанг баҳоларни айтдилар, ўзларига хос фикрларни баён этдилар. Ўзбекистон қаҳрамони Озод Шарафиддинов Ўткир Ҳошимовнинг бир неча роман ва қиссалари хусусида фикр юритиб, айниқса, «Дунёнинг ишлари» асарига алоҳида аҳамият беради. «...фалсафий умумлашмаларга бой, оддий инсон ҳаётининг турли муҳим жиҳатлари ҳақида ўйлашга чорлайдиган, юксак эмоционал пардаларда ёзилган қиссадир» деган хулосага ке-

лади. Унинг яна бир устози машҳур адиб ва шоир Шухрат «Дунёнинг ишлари»дан жуда мамнун бўлиб: «Бир одам она ҳақида сўз айтса, шунчалик айтар-да! Жуда етилибсан, ука!» деб самимий табриқлайди. Ўзбекистон қаҳрамони, Халқ шоири Эркин Воҳидов эса дўстини «прозанинг шоири» деб аташи ҳам бежиз эмас. Ўткир Ҳошимовнинг шоирона табиати, чуқур бадиияти шундай юксак баҳога лойиқ. Бу фикрнинг тўғрилигини Ўзбекистон қаҳрамони, Халқ ёзувчиси Саид Аҳмад ҳам тасдиқлаб, уни янада юқори поғонага кўтариб, баҳо беради.

Машҳур адабиётшунос, таниқли таржимон Иброҳим Фафуров қисқа, лўнда қилиб дўстининг асарларига муносабатини изҳор этади «... миллий туйғуларимизнинг гўзал булоқлари қайнаб туради уларда».

Шулар билан бирга оддий китобхонларнинг Ўткир Ҳошимовнинг асарларини ҳаяжонга тўлиб завқланиб ўқиб билдирган ички миннатдорлик ҳис-туйғулари чексиздир. Айрим китобхонлар Ўткир Ҳошимовнинг маҳоратидан қойил қолиб, уни ўз фарзандидай кўриб, самимий изҳорлар битишган. Фарғона қиёяти, Қува туманидан Мушаррафхон Сиддиқова шундай мактуб битганлар: «Бир илтимосим бор: менга ўғил бўлинг!»

«Саккизинчи мўъжиза» китобида адибнинг «Баҳор қайтмайди», «Қалбингга қулоқ сол», «Нур борки, соя бор», «Дунёнинг ишлари», «Икки эшик ораси», «Тушда кечган умрлар», «Икки карра икки — беш», каби қисса ва романлари, юздан ортиқ дилбар ҳикояларининг халқ орасида машҳур бўлиб кетганлиги сабаблари далиллар, мисоллар билан тўла исботлаб кўрсатиладики, булар кўнгилларда хуш кайфият уйғотмаслиги мумкин эмас.

«Саккизинчи мўъжиза»нинг характерли томони шундаки, унда фақат ижобий фикрлар келтирилибгина қолмай, адибнинг ижодига билдирилган салбий муносабат ҳам тилга олинади. Маълумки, ёзувчи ёки адабиётшунослар китобларига нисбий муносабат билдирилса, у ё четлаб ўтилади,

ёки унга қақшатгич зарба беришади. Ўткир Ҳошимов бошқача йўл тутиб, адолатни, холисликни яққол намоён этди. У танқидчи олим Н.Худойбергановнинг адибнинг икки асарини қоралаб ёзган тақризини ҳам келтиради. Унда «Дунёнинг ишлари» асари ва «Икки карра икки — беш» қиссаси танқидга олинади. Бу асарлар тўла инкор этилади, бадиий асар сифатида бутунлай тан олинмайди. Қизиги шундаки, адиб танқидий ёзилган тақриزلарга ўзининг салбий муносабатини билдириб, ҳақиқатни китобхонларга тушунтириб ўтирмайди. Асарларини баҳолашни китобхонларга ҳавола қилади. Тўғри-да, ҳар кимнинг диди ҳар хил.

Китобнинг қимматли томони, намуна бўладиган, ўрناк олинadиган жиҳатлари шундаки, унда муаллифнинг эстетик-фалсафий мулоҳазалари билимдонлик билан, ҳаққоний равишда ифода этилган.

Адабиётнинг назарий, бадиий асарларнинг турли компонентлари ёзувчи нигоҳида кенг ва рўй-рост баён қилиб берилган: «Бадиий асар шундай дарахтки, унинг шоҳида умумбашарий мевалар этилади, илдизи эса миллий заминда ётади» Бадиий асарнинг аҳамияти, моҳияти содда қилиб, бадиий равишда образли талқин қилиб берилган.

Адиб ўтган замонда ҳам, ҳозирги кунларда ҳам жуда муҳим бўлган масалани кўтаради. Мана, аҳамият берайлик: «Ҳамкасбларим мени кечирсин-ку, баъзи қаламкашлар варракка ўхшайди. Шамол қаёққа эсса, ўша ёққа қараб, шоҳ ташлайди. Шамол қанча қаттиқ эсса, думини шунча шитоб билан ликиллади, қанча ҳаволанса дардарағи шунча қаттиқ вариллади». Қандай ҳаётий, ўз ўрнида ҳаққоний гап. Камина ўз ҳаётимда бу фикрнинг қанчалик тўғри эканлигига ишонч ҳосил қилганман.

Яна бир характерли мисол келтирай: «Инсонни дарахт деб тасавур қилсак, унинг иккита ўқ илдизи бўлади. Бири — ақл. Бири — юрак. Ақлни илм бойитади: илмий китоб ўқиган одамнинг ақли тўлишади. Юракни санъат бойитади»

Бунга ўхшаган ибратли хикматларни кўп келтиришимиз мумкин. Яна бир мисол: «Катта истеъдод аввал халқ эътиборини, кейин халқ муҳаббатини ва ниҳоят халқ эътиқодини қозонади. Аслида мана шу уч босқичнинг ҳар биттаси бир умрга тенг».

Камина Ўткир Ҳошимовнинг фаолияти, ижоди билан кенг танишиб, юқоридаги сўзларни муаллифнинг ўзига тўла татбиқ этсак бўлади деган хулосага келдим. Чунки у бир умр ҳаётнинг ичида

бўлди, ўз халқи билан ҳамдард, ҳамнафас бўлиб яшамоқда, ҳақиқат ва адолатга садоқат билан хизмат қилмоқда. Шунингдек, китобда нафи теккан, ижоди, ҳаётига ёрдам қўлини чўзган барча адиблар, адабиётшунослар эҳтиром ва минатдорчилик билан эслаб ўтилади.

Шогирд устоздан ўрганиб-ўрганиб маълум поғанага кўтарилгандан кейин устозидан воз кечиб, у билан тенгқурмиз деганлар ҳам учраганини биламиз. Шу муносабат билан Ўткир Ҳошимов яна бир масалани кўтаради. У ҳам бўлса ҳасад билан ҳавас: «Қалам — ҳасадгўй қўлида ўлим қуроли, саводхон қўлида меҳнат қуроли, истеъдод қўлида санъат қуроли». Китобда ҳавас қилиш йўлига тушган, уни ўзига асос қилиб олган инсон ҳаётининг ривожини таъкидласа, ҳасадчи ўз ёғига ўзи қовурилиб, ҳалак бўлишини ифода этади. Муаллиф бир ҳасадгўйнинг фожиасини шундай таърифлайди: «Охир-оқибат шу танқидчи биродаримиз ўзи ёзган тескари мақолалар оқимида чўкиб кетди...»

Ўткир Ҳошимов «Саккизинчи мўъжиза» китобини нашр этиб, жуда катта иш қилди. Чунки китобхонлар бадиий асарларини ўқиб, улар ҳақида ҳукм чиқарардилар. Лекин адибнинг шахсий ҳаёти, фаолиятига доир фактлар, лавҳалар, воқеа-ҳодисалардан беҳабар бўлган. Энди бу асарни ўқиб, китобхонлар олдида Ўткир Ҳошимов фақат адибгина эмас, шахсий ҳаётда ҳам қизиқарли, зарур, муҳим ишларни қилган Комил инсон сифатида яққол намоён бўлади. Чунки ҳамма нарса ўтади-кетди. Лекин қоғозга туширилган хотиралар абадий қолади. Келгуси авлодларни мустақиллик мафкураси руҳида тарбиялашда қўлланма бўлиб хизмат қилади. Китобнинг аҳамияти, моҳияти мана шунда.

Китобдан саккизинчи мўъжиза нима деган саволга ҳам фалсафий чуқур ва ҳаққоний жавоб оламиз. Яъни дунёда етти мўъжиза борлиги аён. Аммо саккизинчиси нима экан, деб китобхон қизиқиб асарни қўлига олади. Ва ўқиган сари муаллиф айтган мўъжизанинг куч-қудратини туя бошлайди. Ўзи сезмаган ҳолда китоб ичига тобора кириб бораверади, ундан узила олмайди. Бу нима? Қандай куч? Бу санъат, маҳорат, қисқаси, истеъдод кучидир.

Истеъдод соҳиби Ўткир Ҳошимов ҳали жуда-жуда кўплаб мўъжизалар яратиб, китобхонлар қалбини ром этиб юришига тилакдошман.

Ҳафиз АБДУСАМАТОВ,
филология фанлари доктори,
профессор

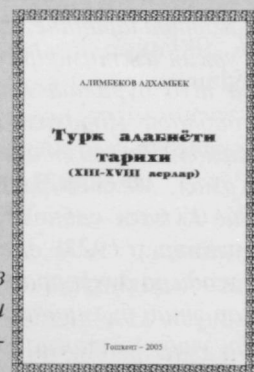
ҲАМКОРЛИК РИШТАЛАРИ

Турк адабиёти тарихини босқичларга бўлиб ўрганиш турк адабиётишунослари, умуман, туркишунос олимлар ўртасида турлича амалга оширилади. Бу, аввало, масалага қандай нуқтаи назардан ёндошилишига боғлиқ, албатта. Адабиётни босқичларга бўлиб ўрганиш гарчи нисбий илмий тамойил эса-да, бундан кўзланган асосий мақсад ўқувчига имкон қадар давр ва ижодкорлар борасида муҳим, шу билан бирга, етарлича маълумот беришдир. Адабиётишунос олим Адҳамбек Алимбековнинг мухтасар «Турк адабиёти тарихи» (Тошкент Давлат шарқишунослик институти нашриёти, 2005 йил) ўқув қўлланмаси ҳам бундан мустасно эмас.

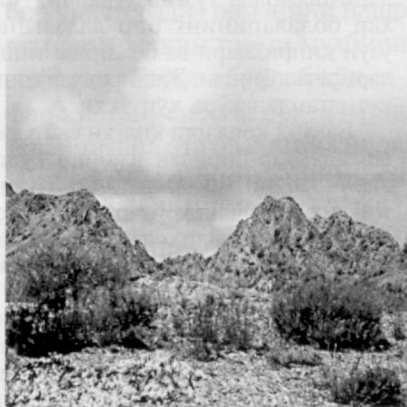
Мазкур дарсликда турк адабиёти тарихининг тамали ҳисобланган XIII-XVIII асрлар мумтоз турк адабиёти борасида фикр юритилади. Тўғри, кичик бир қўлланмада олти юз йиллик давр мобайнида етишиб чиққан барча адиблар ижодини қамраб олиш мушкул. Шу боисдан ҳам муаллиф бунда Ўрта асрларга алоҳида умумий характеристика бериш билан

бирга ҳар бир асрда мумтоз турк адабиётига салмоқли ҳисса қўшган маълум ва машҳур шоирлар ҳақида фикр юритади. Жумладан, Жалолиддин Румий, Юнус Эмро, Аҳмад Пошо, Ҳамидулла Ҳамди Чалабий, Маҳмуд Абдул Боқий ва Шайх Ғолиб каби адиблар ижодидан намуналар келтиради. Шунингдек, китобда келтирилган шеърий парчаларнинг айримлари Миртемир таржимасида (А.В. Гарбузова «Турк адабиёти классиклари» китобидан олинган), янги қўшилганлари Абдумурод Тилавов таржимасида берилганини айтиб ўтиш жоиз.

Маълумки, муайян бир адиб ҳаёти ва ижоди ўрганилар экан, у яшаган давр ҳақида тўла маълумотга эга бўлишнинг ўзи кифоя қилмайди. Чунки ҳар бир ижодкор ўз йўлини топгунга қадар ўзидан олдинги салафлари ижодидан у ёки бу даражада таъсирланиш жараёнини бошидан кечиради. Шу маънода, юқорида тилга олинган мумтоз турк адабиёти

ҚҲЙТОШ — СЎЛИМ МАСКАН

Афсонавий Хонтоғи ва Қорақуш қоялари ўртасидаги маскан — Қўйтошнинг бир-бирига туташ тоғлари, шаффоф булоқлари-ю бепоян яйловларидаги чечакларнинг ҳушбўй иси кишини оҳанрабодек

ўзига тартади. Бу ернинг табиати олдида унча-мунча мусаввир ҳам лол қолади. Тоғбеги Абулфайз амакини дарақлаб осмонўпар тоғ этакларига келганимизда вақт пешиндан оққанди. У мақсадимизни англагач, иккиланмасдан бизга ҳамроҳ бўлди. Умрининг кўп қисми тоғда ўтган эмасми, бу ернинг ҳар бир қаричи унга таниш ва қадрдон.

Тилдан-тилга кўчиб юрган ривоятларга кўра Қўйтош дейилишига сабаб шуки, қадим замонларда шу тоғ-тошларни макон тутган сеҳрар қиз бўлган экан. У ўзига ёққан нарсаларни гулга, кўнглига ҳуш келмаганларини тошга айлантириб қўяр, ғазабга минганида боғу бўстонларини қовжиратиб таскин топаркан. Кунларнинг бирида у тоғ ёнбағирларида сурув боқиб юрган чўпон йигитни учратибди. Қиз ёш

ва кўркам йигитни ёқтириб қолибди ва турмуш қуришни таклиф қилибди. Аммо унинг бадхулқлигини билган йигит таклифни рад этибди. Ғазабланган сеҳрар бир зумда чўпон ва сурувни тошга айлантириб қўйибди. Кейинчалик бу ерда яшовчи одамлар тошларнинг қўйга ўхшашини кўриб, тоғни Қўйтош деб аташган.

Юқорида борган сайин бир қанча сўқмоққа дуч келдик. Тик ва ўнқир-чўнқир йўллардан юришнинг ўзи бўлмайди. Олтмишларни қоралаб қолган, табиатан камгап Абулфайз амакининг тоғ йўлларида илдам юришини кўриб ҳавасим келди. Йўл-йўлакай катта-кичик шаршараларни кўриб, ҳайратимиз ошди. Бу ерда ўтлоқлар катта майдонни эгаллайди. Шу туфайли яшил оламнинг турфа мавжудотларини

намояндаларининг, айниқса, Танзимот (1839 йилда Туркия ижтимоий-маданий ҳамда сиёсий ҳаётида туб бурилиш ясаган ислоҳот) даври етакчи адиблари Иброҳим Шиносий, Зиё Пошо, Номиқ Камол, Режаизода Маҳмуд Акрам, шунингдек, Яҳё Камол, Меҳмед Эмин Юрдақул, Меҳмед Акиф ва Зиё Кўкалп каби XX аср боши, яъни Туркия жумҳурияси (1923) даври кўзга кўринган адиблари ижоди-ю дунёқарашига кўрсатган таъсирини инкор этиб бўлмайди. Шу жиҳатдан олиб қараганда, ушбу қўлланма турк адабиётининг XIX аср ва ундан кейинги давр адиблари ижодининг ўрганилишида ҳам, маълум маънода муҳим манба вази-фасини ўтайди.

Қўлланманинг яна бир эътиборли жиҳати шундаки, унда Алишер Навоийнинг замондош ҳамда кейинги юз йилликларда етишиб чиққан Аҳмад Пошо, Тошлижали Яҳё, Ломий ва Ҳамдулло Ҳамди Чалабий каби мумтоз турк шоирлари ижодига кўрсатган таъсири, шунингдек, турк адабиётишунослигида буюк мутафаккир адиб ижодининг ўрганилиши масаласи кенг ёритилади.

Дарҳақиқат, китобнинг ёзилишида турк адабий манбалари ва турк адабиётишунослари Фуад Кўпрулу, Аҳмад Қабокли, Аҳмад Ҳамди Танпинар, Кора Али ўғлининг ҳамда рус шарқшунослари академик В.Гордлевский, А.В.Гарбузова, И.В.Боролина каби олимларнинг илмий тадқиқотларидан фойдаланил-

гани қўлланма савиясини маълум даражада оширган дейиш мумкин.

Шуни ҳам айтиш керакки, олий ўқув юрти талабалари учун Ўрта асрлар мумтоз турк адабиётига оид илк бор қўлланма яратилаётгани алоҳида аҳамиятга эга. Бироқ шу билан бирга дарсликни камчиликлардан бутунлай холи деб бўлмайди. Чунончи, қўлланмага, модомики, Ўрта асрлар мумтоз турк адабиёти объект қилиб олинган экан, кириш қисмида турк адабиётишунослари томонидан амалга оширилган турк адабиёти таснифининг (чала) берилиши, умуман олганда, ноўрин. Шунингдек, кириш қисмидан сўнг «Турк халқ оғзаки ижоди ҳақида» намуналар келтирилиши ҳам ўзини оқламайди.

Хулоса қилиб айтганда, бу давр адабиёти ҳақида тўла маълумотга эга бўлмай туриб, турк адабиётининг кейинги босқичи — тадрижий такомил хусусида жўяли фикр билдириш қийин. Шу маънода, китоб баъзи жузъий камчиликлардан қатъи назар, ўқувчига турк адабиётишунослигида энг кўп ўрганилган ва ҳатто бугунги кунда ҳам қатор олиму ижодкорлар томонидан қайта-қайта мурожаат қилинаётган «Девон адабиёти» — турк мумтоз адабиёти борасида етарлича маълумот берибгина қолмай, ўзбек-турк адабий алоқаларининг ривожига ҳам қўшилган ҳисса ҳисобланади.

Шермурод СУБҲОН

учратиш мумкин. Яккам-дуккам ёввойи олма, олча, дўлана ва писта дархтлари кўзга ташланиб қолади.

Оби ҳаётнинг мўллиги барча мавжудотнинг яшаши учун қулай. Булоқ бўйларида сайроқ қакликларнинг хониши бир дам тўхтамайди. Сўқмоқ бўйлаб борарканмиз, тупроқ йўлда янги изларга кўзимиз тушди.

Тоғбеги тупроқдаги изларни синчиклаб кузатаркан, йўлдан архарлар ўтганини, тўда аъзолари олтига эканини айтди.

— Эътибор беринг, — деди шеригим ҳаяжонини яширолмай, — улар ҳали узоққа кетишмаган.

Қўққисдан момақалдиروқ бошланди. Тинимсиз эсаётган шамол кучайиб, жалага айланди. Тоғда ёғингарчиликнинг тез-тез бўлиб туриши табиий жараён. Юришимиз қийинлашгани учун катта харсанг ёнидаги қумлоқ жойга қароргоҳ ўрнатдик. Егулик етарли. Тезда ёмғир тўхтаб, осмон артилган шишадек тиниқлашди.

— Архар ўтхўр жонивор, — дея ҳикоя бошлади тоғбеги. — Ўта хур-

как, хатарни сезганда бир-икки сакрашдаёқ қочиб қолади. У одам қадами етмас қояларда яшайди. Бошини шохлари безаб туради. Кўринишидан қўйга ўхшаб кетади.

Тунда суҳбатимиз янада қўр олди. Тоғбеги ўтган асрнинг олтинчи йилларида архарлар тўдаси Нурота тоғ тизмалари бўйлаб бу сўлим масканга келиб қолгани, беозор жониворлар олти ойлик ҳомиладорликдан сўнг янги авлодини дунёга келтириши, бўрилар уларнинг қушандаси экани ҳақида сўзлаб берди. Суҳбатимиз алламаҳалгача давом этди.

Абулфайз амаки бизни тонг ёришмай уйғотди. Гира-ширада қоя ёнида нимадир шитирлади. Сабр билан кутдик. Тонг ёришгач, узоқдан архарлар тўдасига кўзимиз тушди. Тўда сардори узун ва бақувват оёқларида тик-турганча қулоқларини динг қилиб, атрофга олазarak боқарди. Тўда бир зумда гойиб бўлди.

Биз энди Қорақуш чўққиси томон йўл олганимизда, тепаликдан тошлар қулаб туша бошлади. Олтиш метрча келадиган баландлик-

да архарлар тўдасининг илгарилар бораётганини кўриб, ўзимизни панага олдик.

Уларни биринчи марта яқиндан кўришга муваффақ бўлдик. Орқаси ва икки ёнидаги қўнғир тусли жунлари шамолда тўзғиб турарди. Архар болаларининг бир лаҳзагина узун киприклари ва бежирим тишларигача кўринди. Жониворлар сони кутилгандан кўра кўп экан.

Баланд қояларга қилган сайр давомида бир-биридан ажойиб қушлар галасини ҳам учратдик. Муҳими, тик ва баланд қоялардаги тўсиқлардан қийинчиликсиз ўтиб, сўлим маскан табиати билан яқинроқ танишиш имкониятига эга бўлдик.

Бир ҳафталик сайр поёнига етди. Гарчи серёғин кунлар ва шамолнинг гувиллаши қулоқни қоматга келтириб, чарчаган бўлсак-да, Хонтоғи ва Қорақуш қояларида ўтказган дамлар таассуротга бой бўлди. Тоғбеги билан хайрлашарканмиз, табиатни, ҳайвонот оламини хавф-хатардан асраш туйғуси қалбимизга мустаҳкам ўрнашди.

Абдулла САИДОВ

(Давоми, Боши 26-27 бетларда)

добига ташланган авлоднинг заволини, ғам-ташвишларини, фожиавий қисматини бутун зиддиятлари билан моҳирона тасвирлайди.

Зеро, авлодлар ўтади, авлодлар келади, курраи замин эса боқий қолаверади. Куёш чиқади, куёш ботади, у яна чиқадиган макони сари ошиқади. Шамол жанубга шошади, шимолга ҳам ўтади, йўлларида гирдоб билан елади, яна ўз канорасига қайтади. Дарёларнинг ҳаммаси денгизга оқади, лекин денгиз тўлиб-тошиб кетмайди: дарёлар оқа бошлаган жойларига яна оққани қайтиб келадилар...

Америкалик машҳур ёзувчи Синклер Льюис 1930 йили Нобель мукофотида сазовор бўлганида Швеция академияси минбаридан ўз халқи адабиётининг келажаги ҳақида умид билан сўзлаган, ёш ёзувчилар қаторида Эрнест Миллер Хемингуэй номини ҳам фахр билан тилга олган эди.

Ўша пайтда Хемингуэй атиги ўттиз бир ёшда бўлиб, битта ҳикоялар тўплами ва «Куёш бари бир чиқаверади» романини нашр эттирган, лекин газета муҳбири сифатида Европа бўйлаб кўп сафар қилган, сиёсий воқеаларни теран таҳлил эта оладиган киши, Италия фронтининг ёш ветерани, 1922 йилги Туркия — Греция урушининг жонли гувоҳи эди.

Хемингуэй асарларидаги диалоглар кишини ўйлантиради, ҳаёт ҳақида мушоҳада юритишга ундайди.

Ёзувчи Европа мамлакатларида жуда кўп сафар қилади. Франция, Италия, Испания, Германия, Швейцария ва бошқа мамлакатларда бўлади. Африканинг

бепоён кенгликларига саёҳат қилади. Узоқ йиллар Кубада яшайди. У Америкада нисбатан жуда кам яшайди ва ўз Ватани ҳақида жуда оз ёзади.

Ёзувчи ўз ҳаётида ката қувончли воқеаларнинг гувоҳи бўлди. Шунингдек, у катта фожиаларни ҳам бошидан кечирди. Испан республикачиларининг мағлубиятини ўз мағлубияти сифатида қабул этди ва руҳида яна нимадир дарз кетганини сизди, ҳис этди.

Унинг «Борлиқ ва йўқлик» романи ўз ватани — Америка ҳаётига бағишланган эди. Қолган асарлари — «Куёш бари бир чиқаверади» романи воқеалари Франция ва Испанияда бўлиб ўтади. «Алвидо, қурол!» романи эса Испания fronti даҳшатларига бағишланган. «Бонг кимга чалинади» романида Испания ҳаёти манзаралари қаламга олинади. Унинг сўнгги романи — «Дарёлар ортидаги дарахтлар соясида» эса Италия мамлакатига кечган қизиқарли воқеалардан ҳикоя қилади. Унинг илк китоби — «Уч ҳикоя ва ўнта шеър» Америкада эмас, балки Дижонда 1923 йили 300 нусхада чоп этилган эди. «Бизнинг замонларда» деб номланган ҳикоялар тўплами эса 1924 йили Парижда нашр қилинади. Ниҳоят, ёзувчининг иккита романи — «Тошқин сувлар» ва «Куёш бари бир чиқаверади» ҳамда «Аёлларсиз яшаётган эркаклар» ҳикоялар тўпламини Нью-Йорк нашриётларидан бири чоп этади.

Аввало, айтиш керакки, уруш мавзуси Хемингуэй ижодининг барча босқичларида муҳим ўрин тутди. Унинг 1929 йилда нашр қилинган «Алвидо, қурол!» испан республикачилари ҳаракатига бағишланган, «Бонг кимга чалинади» романи, вафотидан кейин эълон қилинган «Океандаги

ороллар» китобида ҳам уруш мавзуси қаламга олинади. Ўз умри давомида у кўп урушларни кўрди, фаол иштирок этди ва ана шу инсон ақл-заковатига зид ҳаётни тасвирлади.

Зеро, «Алвидо, қурол!» Хемингуэйнинг уруш ҳақида ёзилган энг ёрқин ва ҳаққоний асарларидан ҳисобланади. Бу асарнинг яратилиш тарихи ҳам унда тасвирланган воқеалар каби ғоят қизиқарлидир. Муалллифнинг ўзи романнинг 1948 йили чиққан безакли нашрига ёзган сўзбошисида шундай деган эди:

«...Бу китоб Парижда, Флоридада, Арканзас, Канзас-Сити, Миссури, Шеридан, Вайомингда ёзилди. 1929 йил кўкламида Парижда сўнгги бор нашрдан чиқди.

Биринчи вариантнинг ёзаётганимда Канзас-Ситида ўғлим Патрик туғилди, уни онасининг қорнини ёриб олдилар, мен Оук-Паркда, Иллинойсда, сўнгги вариант устида ишлаётганимда отам ўзини отиб қўйди. Бу китобни тугатганимда ҳали ўттизга кирмагандим, у биржада бўҳрон рўй берган куни дунё юзини кўрди. Мен доим отам бир оз шошдимикин, деб ўйлайман, бироқ, балки унинг сабр косаси тўлиб кетгандир. Отамни ниҳоятда севардим, шунинг учун у ҳақда бир нарса деб мулоҳаза юритиш мендан лозиммас.

Мен барча ушбу воқеаларни ва ўзимиз яшаган жойларни, ўша йили бўлган яхши-ёмон гапларнинг ҳаммасини эслайман. Лекин ҳаммасидан ҳам китобда яшаган ҳаётимни, ўзим кун-бақун тўқиб чиқарган ҳаётни яхшироқ хотирлайман. Шу мамлакат, шу одамлар ва уларнинг бошдан кечирганларини тўқир эканман, дунёда мендан кўра бахтлироқ одам йўқ эди. Ҳар куни мен ёзганла-

римни бошдан оёқ ўқиб чиқар ва шундан сўнг давом эттирар ва ҳар куни яхши ёзиб турганимда, бундан бу ёғига нима ёзишим маълум бўлган бир пайтда ишни тўхтатар эдим.

Китоб фожиа билан тугаётгани мени ранжитмасди, чунки, мен умуман ҳаёт — фожиадан иборат, унинг ҳамма кўчалари бир жойга олиб боради, деб билардим. Бироқ ёза олганингдан, ёзганда ҳам ҳаққоний қилиб, кейин ўзинг ўқиганда ҳам лаззатланидиган қилиб ёза олганингдан ва ҳар кунингни мана шу ёқимли иш билан бошлашдан қувончлироқ нарса йўқ бўлса керак. Бунинг олдида бошқа ҳамма нарса арзимас гаплардир».

Бу китоб «Алвидо, қурол!» деб аталади, у ёзилгандан кейинги уч йилдан бу ёғига ер юзининг қаеридадир тўхтовсиз уруш бўляпти. Кўплар ўшанда нега бу одам мунча уруш билан банд бўлиб кетди, деб ҳайрон бўлиб юришганди, лекин 1933 йилдан кейин эндиликда ҳаттоки уларга ҳам ёзувчи одам сурбетларча қилинаётган муттасил қирғинларга, разил жиноятлар билан тўла урушларга ҳеч қачон бефарқ қараб туролмаслиги равшан бўлиб қолди. «Мен кўп урушларда қатнашдим, шунинг учун бу масалада ғаразим қаттиқ, ҳатто жуда ҳам қаттиқ. Бу китобнинг муаллифи онгли суратда шу фикрга келдики, урушларда жанг қилаётган одамлар дунёдаги энг ажойиб одамлардир, урушнинг қизгин қисмларига кириб борганинг сари бундай ажойиб кишиларга кўпроқ дуч кела бошлайсан».

1937 йили Америка ёзувчиларининг иккинчи конгрессида Э. Хемингуэй минбардан шундай деган эди:

«...Мен яхши ва ҳаққоний

асарлар ёзиш нақадар қийинлигини, мабодо улар ёзилгудек бўлса, муаллифни шубҳасиз, шунга лойиқ мукофот кутиб турганини айтган эдим. Лекин уруш даврида — биз уруш даврида яшамокдамиз — истасак-истамасак мукофотлар муддати сал чўзилади... Уруш ҳақида бор гапни айтиш қаттиқ... Ҳақиқат излаб Испанияга жўнаган биронта ҳам америкалик ёзувчини билмайман. Бироқ Линкольн номидаги батальон жангчиларининг кўпини биламан. Аммо улар ёзувчи эмас, улар мактуб ёзадилар, холос...

Испанияга жуда кўп инглиз, жуда кўп немис ва голландияликлар бордилар. Одам ҳақиқат излаб фронтга бораркан, ҳақиқат ўрнига ўлимга дуч келиш эҳтимоли бор. Лекин фронтга ўн киши кетиб, иккитаси қайтса, улар олиб келган ҳақиқат — биз тарих деб юрган сохта нарсалардан йироқ — чинакам ҳақиқат бўлади. Бунақа ҳақиқатни излаб, ҳаётни хавф остида қолдириш лозиммикан — бу ёзувчиларнинг ўзига ҳавола... Мен урушда бойлик орттирганлар, уруш оловини ёққанлар урушнинг биринчи кунларидаёқ мамлакат фуқароларининг мухтор вакиллари томонидан отиб ташланмоғи зарур, деб ҳисоблайман.

Агар менга жангга кетаётганлар лутфан топширсалар, бунақанги отиб ташлаш бўладиган бўлса, уни ташкил этишни жонжон деб ўз зиммамга олган бўлур эдим ва бу ишнинг ҳаммаси имкони борица одабийлик ва ахлоқ-одоб доирасидан чиқмай адо этилишига ҳамда уларнинг жасадлари, шубҳасиз, дафн этилишига риоя қилинган бўлурди.

Мабодо охири бориб бошланган урушда менинг ҳам ҳиссам борлиги аниқлангудай бўлса,

қанчалик қайғулик бўлмасин, майли, мени ҳам ўша взвод отиб ташласин. Кейин мени ҳам истасалар ўраб ёки ўрамасдан кўмсинлар, ёхуд менинг урён танамни тоғ ён-бағридан улоқтириб юбора қолсинлар, розиман...»

«Алвидо, қурол!» романи, кўплаб ҳикоялари билан жаҳонга танилиб улгурган, ҳаётга тик қарай бошлаган ёзувчи қалбида яна ўша ҳаққоният ва жўшқинлик унинг ижтимоий тушунчасини қамраган ҳолда пайдо бўлди. Ёзувчи қалбидаги аёвсиз кураш узоқ давом этди. Унинг сўнгги романи «Дарё ортидаги дарахтнинг соясида» руҳан энг тушкун асарларидан биридир. Асарнинг бош қаҳрамони Кантуэлл, фашист Франкога қарши курашган жасур жангчи, роман финалида ўзини отиб ташлайди.

Полковник Кантуэллнинг отган ўқи — рамзий маънода, Хемингуэйнинг ўзига отган ўқ эди. Аммо хайриятки, бу тимсолий найза ҳавода узоқ ва айланиб учди. Бу ажалнинг бераҳм ва бешафқат қуроли ҳавода доира ясаб учар экан, Хемингуэй ўзининг энг яхши жарларидан бири — «Чол ва денгиз» қиссасини ёзиб тугатди. Бу асар унинг ҳозирда тирик ва келажакда яна туғиладиган миллионлаб одамларга қолдирган ажойиб мероси бўлиб қолди.

Сафоли икки кун — ҳаёти ва ижоднинг қудратли кучлари ўртасида тўлғониб, умр бўйи юксак идеаллар учун курашган буюк инсон, ҳаётни ва яшашни жуда ҳам севадиган Эрнест Хемингуэй ўз қаҳрамони Кантуэлл сингари — 1961 йил июль ойининг гўзал тонглиридан бирида ўзини отиб қўйди...

Мансур ТЕНГЛАШЕВ,
филология фанлари номзоди

КИЙИНИШ УСЛУБИ ҲАҚИДА

Ташқи гўзаллик ўзининг пинҳоний ички олами билан янада қимматлидир. Китоб муқоваси зарҳалли бўлибгина қолмай, ичидаги мазмуни ҳам олтинга тенг бўлса, у алоҳида аҳамият касб этади.

ШЕКСПИР

Назима НОДИРОВА mad@p.sage

«Гулчирой» саҳифамизда бу гал кийиниш услуги ҳақида фикр юритамиз.

Атрофдагиларнинг кийиниш услугига эътибор берганмисиз? Маълум бўлишича, услуб киши феъл-атвориға ҳам боғлиқ экан. Яъни инсоннинг кийиниш услугиға қараб, унинг ички дунёси қандайлигини айтиш мумкин экан. Классик услуб тарафдорлари — ҳаётда ўз олдиларига қўйган мақсадлари сари интиладиган, ўзига ишонган, аммо неларға қодирлигини ҳаммага билдиришни хуш кўрмайдиган кишилар бўлишади.

Бу гапларнинг ҳаммаси иш туфайлигина эмас, балки ҳаётда ҳам шундай кийинишни хуш кўрувчи кишиларға тааллуқлидир. Спорт услубини хуш кўрадиганлар — эркин яшашни ёқтирадиган хушчақчақ ва дўстларға бой кишилардир. Дарвоқе, ўз бойлигини кўз-кўз қилишни хоҳламайдиганлар ҳам кўпинча спорт услубида кийинадилар.

«Йиртиқ-ямоқ» — шу кеча-ю кундузда кўчакуйда «қирқ ямоқ», қизиқчи тили билан айтганда «худди ит талагандек» орқа-олди йиртилган «мода»даги шимларни кийиб юрган ёш йигит-қизларға кўзингиз тушгандир? «Ўт тушсин, бу мода-сига!» дейишингиздан олдин бир гапни айтиб қўймоқчимиз: матоларнинг кўринишини атайин биров унниқтириш, яъни эскироқ кўриниш ҳаёда этиш учун дизайнерлар жуда кўп тер тўкишади. Дунё бозорларида айни вақтда нимагадир мана шу турдаги кийим-кечакларнинг бозори чаққон. Демак, маълум маънода ўйлаш мумкинки, классика ҳам одамларнинг жонига тегаркан-да...

«Милитари» — ҳарбийча тикилган кийим-кечаклар тури «милитари» услугиға киради. Феъл-атвори ўғил болаларникига ўхшаш, аёллик латофатини йигитча мардлик ва дангал сўзликка ал-

маштирган қизлар айнан шундай турдаги кийимларға ўч бўлишади.

Кенг бичимдаги, гуллари кўп либосларни кийишни хуш кўрадиган аёллар соддадил ва табиатни севадиган бўлишади.

ЖАҲОННИНГ ЭНГ ҚИММАТ СУРАТЛАРИ

Дора Маар
мушуги билан

Машҳур рассомларнинг шундай суратлари борки, ўз даврида қадр топмай, йиллар ўтгач, миллионларга сотилади. Яна шундай суратлар борки, улар ўз қадри билан чизилади. Бу суратларнинг аукционлардаги сотилиш нархларини эшитиб, ёқа ушлайсиз. Ана шундай суратлар ўнталигини эътиборингизга ҳавола этамиз. Суратларни томоша қилиб, завқ олиш билан бирга ҳайратингизни ҳам яширмаслигингизга кафолат берамиз.

— Австриялик рассом Густав Климтнинг 1907 йилда чизилган «Адел Блох-Бауер портрети» номли картинаси аукционларда сотилган энг қиммат суратдир. «Олтин Адел» ёки «Австрия Мона Лизаси» деб ҳам аталувчи ушбу сурат 2006 йилда 135 миллион долларга сотилган. Уни америкалик саноатчи ва Соломон Гугенхайм номидаги Нью-Йорк замонавий санъат музейи президенти Роналд Лаудер сотиб олган.

— Бетакрор испан рассоми Пабло Пикассонинг «Трубка кўтарган бола» картинаси «Sotheby's» аукционидида сотилган энг қиммат сурат ҳисобланади. 1905 йилда чизилган ушбу сурат 2004 йилда 104 миллион 100 минг долларга сотилган.

— Учинчи ўринда ҳам Пикассонинг сурати қайд этилган. Унинг 1941 йилда чизилган «Дора Маар мушуги билан» номли картинаси Нью-Йоркда бўлиб ўтган «Sotheby's» аукционидан 95,2 миллион долларга сотилган.

— Буюк голланд рассоми Винсент ван Гогнинг «Доктор Гаше портрети» номли сурати 1990 йилнинг майида «Christie's» аукционидан 82,5 миллион долларга сотилган. Картинада ван Гогнинг ўзи акс этган бўлиб, расом ўз жонига қасд қилишидан бир неча ҳафта аввал, яъни 1890 йилда чизилган. Сурат япон саноатчиси Риоеи Саито томонидан сотиб олинган.

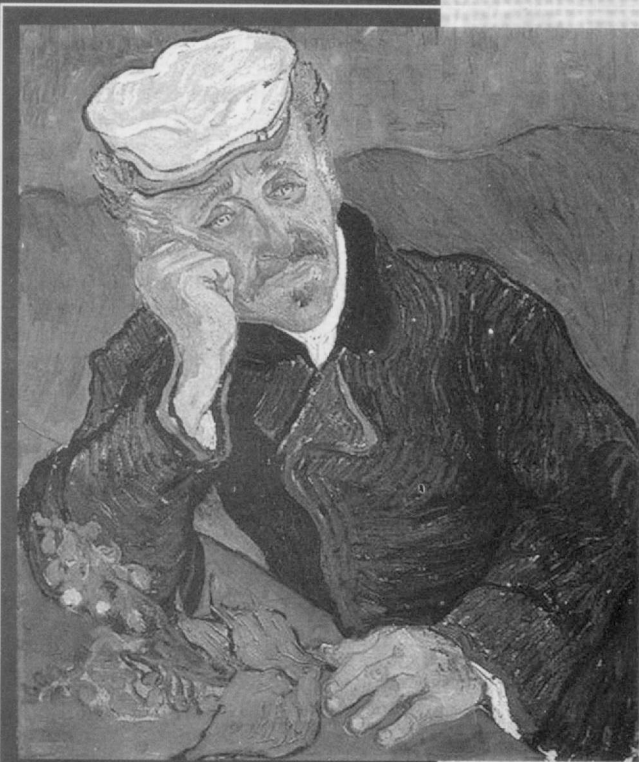
— Худди шу аукционда Риоеи Саито яна бир картина сотиб олганди. Бу буюк француз рассоми Пьер Огюст Ренуарнинг «Bal Au Moulin de la Galette» номли картинаси эди. 1876 йилда чизилган ушбу сурат учун Саито 78 миллион доллардан воз кечган.

— Қадимий суратлардан бири ҳисобланмиш Питер Паул Рубенснинг «Чақалоқларни савалаш» («The Massacre Of The Innocents») номли сурати ҳам энг қиммат картиналар қаторидан жой олган. 1611 йилда чизилган ушбу сурат 2002 йилда 76,7 миллион долларга сотилган. Уни америкалик миллиардер Кеннет Томсон сотиб олган.

— Қиммат суратлар рўйхатида Винсент ван Гогнинг «Соқолсиз автопортрет» сурати ҳам бор. 1889 йилда чизилган ва ван Гогнинг автопортрети ҳисобланган бу картина 1998 йили 71,5 миллион долларга сотилган. Сотиб олган шахс исми ошкор этилмаган.

— Пол Сезанн томонидан 1893-1894 йилларда чизилган «Кўза ва мевалар» («Rideau, Cruchon et Compotier») номли картина 60,5 миллион долларга сотилган. Уни Американинг энг бой оилаларидан ҳисобланмиш «Whitney» оиласи сотиб олган. Пикассо қаламига мансуб Нью-Йоркдаги «Christie's» аукционидан сотилган яна бир сурат «Кўлларини чапиштириб ўтирган аёл» деб номланади. 1901 йилда чизилган ушбу картина 55 миллион долларга сотилган.

Асқар ҒУЛОМОВ тайёрлади

Доктор Гаше
портрети

Адел Блох-Бауер
портрети

у ерда ҳали-ҳануз ёввойи одамхўрлар бундан беш минг йил муқаддам қандай яшаган бўлсалар, ҳудди шундай яшайдилар. Энг асосийси эса, улар четдан келиб қолган одамлар гўшти билан озиқланадилар. Тадқиқотчи Георгий Зотов сўнгги йилларда улар орасида бўлган ҳолда маълумотлар йиғиб, кўрган-билган воқеалари тафсилотларини турли ахборот воситаларида атрофлича баён қилмоқда.

Унинг ёзишича, Папуа ва Янги Гвинея оролларида яшайдиган бу ёввойи одамлар ташқи дунёдан бутунлай ажралиб, ўта ибтидоий кўринишда, ўзига хос тарзда ҳаёт кечирадилар. Ҳайратланарли томони шундаки, эркаклари буткул яп-яланғоч юрадилар. Аёллар ўз қўл панжаларини ярмидан қирқиб ташлаши одатий ҳолга айланган.

Каннибаллар қабиласи тўғрисида анча вақтгача маълумотлар, етарли манбалар бўлмаган. Уларнинг азал-азалдан одамхўр эканликларини кўпчилик сайёҳлар ақлга сиғдириб бўлмайди, деб ҳисоблайдилар. Георгий Зотов ҳам биринчилардан бўлиб бунинг қанча тўғри ёки нотўғрилигини аниқлашга киришди. Аввалига унинг сўзларига ҳеч ким ишонмаган. Кейинчалик бу ўлкага ташриф буюрган баъзи сайёҳларнинг сирли тарзда ғойиб бўлишлари кўпчиликда шубҳа уйғота бошлади. Полиция ходимлари менинг текширишларимни кунт билан ўрганишга киришди, деб ёзади Г.Зотов. Улар билан бирга Папуа оролини ўрганишга киришдик, мен суратга олган сиёҳранг қушни кўрган лейтенант: «Ҳеч кимга бу ваҳимали ўлкага боришни маслаҳат бермасдим», дея ваҳимали овоз билан жавоб берди.

— Нима учун? — ажабланиб сўрайди Зотов.

— Сабаби, бу ерлар табиатан гўзал манзарали жойлар бўлса-да, қандайдир ваҳимали ўлка. Бу ўлкада яшовчи ёввойи одамлар ҳам ўта қўрқинчли. Аёллари ярми кесилган панжалари билан ташланаман, деб кишида ваҳима уйғотади. Аввалига уларнинг одамхўр эканларига мутлақо ишонмадим. Бир йилнинг ўзига уч нафар сайёҳнинг сирли равишда бедарак йўқолгани менда шубҳа уйғотди. Бундан ташқари, Папуа оролининг бошқа маҳаллий аҳолисидан ҳам қанчадан-қанча киши ғойиб бўлгани ҳақида маълумотлар бор.

Каннибаллар қабиласи яшайдиган бу ўлканинг чор атрофи ўрмон билан ўралган бўлиб, унинг ичига адашиб кириб қолсанг борми, у ердан тирик қайтиб чиқishing амримаҳол. Бу ўрмонда бундан уч ой аввал бир хитойлик сайёҳ йўқолган эди. Яқинда биз уни ёввойи ва ибтидоий Карафай қабиласидан топишга муваффақ бўлдик.

— Ана кўрдингизми, топибсизлар-ку, ахир, — деди Г.Зотов.

Лейтенант бироз сукутдан сўнг, инсонни ваҳимага соладиган куйидаги гаплари билан сўзини давом эттирди:

— Бу сайёҳдан (яъни хитойлик) фақат бош чаногининг суяги, тизза суяги ҳамда тишлари билан бурдалаб ташланган қип-қизил гўшт қолибди, холос.

Шундан сўнг янги Гвинея давлати оммавий ахборот воситаларида бу ҳақда кўплаб маълумотлар эълон қилина бошлади. Бу воқеа кейинчалик бутун дунёга тарқалди. Г.Зотовнинг ҳам бу ҳақда «Боливиянинг олис ва яқин қирғоғи: зиёратга рухсат бор» деб номланган

мақоласи эълон қилинган эди. Биз юқорида келтириб ўтган маълумотлар, маҳаллий полициячиларнинг текширув хулосалари, ўзаро савол-жавоблари ушбу мақолада келтирилган.

ПОМИДОРГА АЙЛАНГАН БОШ

Индонезия мамлакатининг шарқий оролларида бирида Папуа — Янги Гвинея оролчалари жойлашган. Бу ҳудуд поёнсиз қалин ўрмонлар билан қопланган бўлиб, уларга ҳатто енгил машинада кириб бўлмайди. Ўрмон бағрида истиқомат қилаётган аҳоли қуёшни деярли кўрмайдилар. Ўрмонлар остида ҳукм сураётган зимистонликда фақат атрофга касаллик тарқатувчи чиқиндилар, қуртлар, заҳарли илонлардан бошқа ҳеч бир йиртқич ҳайвонларни учратиш қийин. Ўрмон ичида жойлашган кичик-кичик қишлоқларга фақат кичик «Фоксер» русумидаги самолёт билан бориш мумкин. Ўрмон оралаб бир шаҳардан бошқа бир шаҳарга пиёда бориш учун роппа-роса бир ой вақт кетар экан. Ташкил этилган тадқиқот экспедицияси Гвинея ўрмонлари бўйлаб саёҳат қилар экан, кишини ҳайратга солувчи бири биридан фаройиб воқеаларнинг гувоҳи бўлиш билан бирга, ўрганилмаган янгидан-янги қабилалар, ўзларидан бошқа ҳеч бир инсонни умрида кўрмаган, ҳақиқатан ҳам ёввойи одамлар борлигини ўз текшириш маълумотларида қайд этишган.

Австриялик олимлар 2002 йилда оролчада тоғ тепаликларидан жой олган маҳаллий халқ кулбалари аниқланганини ҳамда бу ерлик ярым яланғоч одамлар қўзиқоринларни маъбудаларга айлантириб сиғинишлари, сўнгра уни ютоқиб тановул қилишлари ҳақида маълумот берадилар. Аммо текширишлар давомида уларнинг одамхўр эканликларини сезмаганлар.

Манбаларда келтирилишича, 1960 йилда бу ерга ташриф буюрган вице-губернатор бошчилигидаги делегация бутун папуаликларнинг ўлжасига айланган. Бутун бир қabila уларнинг устига ташланиб, улар билан танишиш мақсадида келган уч-тўрт нафар кишиларни «паққос» туширганлар.

Матбуот хабарларига кўра, бугунги кунга келиб эса, бу ерлардаги қабилаларда одамхўрлар сони тобора ортиб бормоқда. Маҳаллий полициячиларининг берган маълумотларига қараганда, бир ойнинг ичида қирқ киши одамхўрлар чангалида қурбон бўлган. Индонезия полициячилари асосан каннибализм — одамхўрлик жинояти юзасидан тергов ишлари олиб бориш бўйича дунёда етакчи ҳисобланади.

Борнео оролини макон тутган диякс қабиласи одамхўрлик ва ваҳшийлик бўйича бошқа қабилаларга нисбатан анча «илгарилаб» кетган. Улар қўлга тушган одамларни молдай сўйиб, бошларини то помидордек бўлиб қолмагунча қуёшда куйдирадилар. Тадқиқотчиларнинг фикрларига қараганда, улар бу ишларни озиқ-овқат захираларини тўлдириш учун амалга оширадилар. Чунки четдан узоқ вақт ўлжа келмай қолса, очликдан ўзларини асраш керак-да!

Ўрмонда яшовчи папуаслар қабиласи эса, диякс-ларга нисбатан анчагина юввош қabila ҳисобланади. Бу ёввойилар инсонларни анчайин кўнгилхушлик учун ўлдирмайдилар, аммо полициячилар билан келиша олмаганлари сабабли шундай қиладилар. Улар, айтишларича, мамлакатнинг бошқа аҳолиси таркибини ўзларига қондош санар эканлар. Шу боис, бизлар қондош-

ларимиз гўштини емаймиз, қабилида иш тутарканлар.

Георгий Зотов ўз мақоласида: «Сиз учун бу қаби- лаларнинг одамхўрликка оддий кўз билан қарашлари ғаритабий бўлиб туюлиши мумкин. Ажабланарлиси, ушбу ёввойи қабиаларнинг кўпчилиги насронийлик динини қабул қилган бўлсалар-да, қаннибализмни сира тарк этганлари йўқ», деб ёзади тадқиқотчи.

Полиция офицери Мартон Соупутри бу фикрга ўз муносабатини билдираётган экан, шундай дейди:

— Уларнинг насронийлик динига киришларига асосан голландияликларнинг бу оролга келишлари сабаб бўлган. Кунларнинг бирида бир тоғлик қабила битта аёлни ўзларининг емишига айлантиради. Шун- дан сўнг жиноий иш очилиб, қабила вакиллари бир- ма-бир сўроқ қилинади. Мен: «Ахир, насронийлик ди- нида инсонни ваҳшийларча ўлдириб, одам гўштини ейиш гуноҳ-ку?», — деганимда, улардан бири: «Бу аёл- ни бизлар ўлдирганимиз йўқ. У сувда чўкиб ўлган. Ин- жилда эса, одамхўрлик қилманглар, деган жумла йўқ», — дея жавоб беради.

Мақолада қарафий қабиласи ҳақида алоҳида тўхта- либ ўтилган. Ушбу қабила жангарилари дарахтлар шохларига қурилган чайлаларда яшаб, йигирма метр баландликда туриб ўлжаларини кутадилар. Шунинг учун ҳам уларни «дарахт одамлари» дейишар экан.

Каннибализм билан ҳаёт кечирадиган тоғлик қаби- лалардан япи қабиласи одамлари ўта ваҳший ёввойи- лар сирасига киради. Гвинеядаги бошқа қабиалар эса нисбатан «маданиятли» ҳисобланиб, агар деҳқончи- ликдан мўл ҳосил бўлмасагина одамхўрлик қилишга мажбур бўлади.

Улар бошқа қўшни қабиаларга ҳужум қилиб, улар мағлуб этилгач, ўша қабила вакиллари навбати билан бирма-бир ейди. Бу қабиалар бир-бирлари билан шу даражада уруш қиладиларки, баъзан нима мақсадда урушаётганларини ҳам унутиб қўядилар. Урушда ғолиб келган қабила катта байрам уюштириб, ўйин-кулги билан бандиларини молдек сўядилар-да, катта гулханда пишириб тановул қиладилар...

ДУДЛАНГАН ОДАМ

Вамена қабиласига борган киши ўзини беихтиёр тош асрида кўргандек бўлади. Тарихий манбаларда кел- тирилишича, тош асрида олов кашф этилиб, ибтидо- ий одамлар гўштни оловда пишириб, дудлаб истеъ- мол қилганлар. Бу қабиладаги папуаслар ҳам тош ас- ридаги одамларни эслатади. Масалан, эркак папуас-

лар олдини бандаж билан тўсиб олган, аёллар эса палма баргларида юбка қилиб киядилар. Тоғлик қаби- лалар тез-тез орол бўйлаб 15 километрлик масофани оёқ яланг босиб ўтадилар.

Уларнинг ҳам маданий марказлари: бозорлари, черковлари бўлиб, доимо папуалар билан гавжум бўла- ди. Улар деярли яланғоч бўлсалар-да, ибодатни қанда қилмайдилар. Кишини ҳайратлантирадиган жиҳати шундаки, насронийлик дини уларнинг азалий удум- ларига асло ҳалақит бермайди. Агар қариндош-уруғла- ридан кимдир оламдан ўтса, насронийлик дини қонда- лари асосида дафн этадилар. Яна бир гап, марҳумнинг яқинларига таъзия билдирмоқчи бўлсалар, панжала- рининг бирини шарт кесиб ташлайдилар. Кесилган панжалар эса марҳумнинг тобути устига хоч шаклида қўйилиб, майит билан бирга қўмилади Георгий Зотов бу ёввойилар билан бевосита мулоқот бўлган. У ўз кўзи билан кўрганларини қуйидагича изоҳлайди:

— Менга йўлдош бўлган ёнимдаги киши яли қаби- ласидан. У менга «агар уларга маблағ бермасанг, сени ҳам картошкага қўшиб пишириб юборишади», деди. Шунда мен ўзимга Гада исмли йигитни 200 АҚШ дол- ларига ёллаб, у орқали маҳаллий аҳоли билан тил топмоқчи бўлдим. Гада ёввойи бўлишига қарамасдан, инглиз тилида оз бўлсада сўзлаша олар эди. Биз секин- аста вомена қабиласи томон борар эдик. Йўлбошчим- нинг маслаҳати билан чўчка сотиб олгандим. Буталар оралаб кириб борсак, ёввойи одамлар базм қилиб ўтирган экан. Бирдан қоп ичидаги чўчка ҳўриллаб юборди, чўчиб кетганимдан оёғим билан балчиққа ботдим. Шу пайт ёввойилардан бири менга қарата ка- мондан ўқ узди. Ўқ тўғри бошимни силаб, палма да- рахтига бориб санчилди. Кўркувдан жоним ҳиқилдо- гимга келди. Йўлбошловчи йигит улар мен билан ҳазил- лашаётганини айтиб, мени юпатмоқчи бўлди. Ҳаяжон- дан нима қилаётганимни билмай, қарахтман: майса- лар орасига қандай бекиниб олганимни ҳам эслол- майман. Мени яна бир ваҳимага солган нарса — қан- дайдир дудланган гўштнинг ҳиди эди. Назаримда, ўзим оловда пишаётгандек...

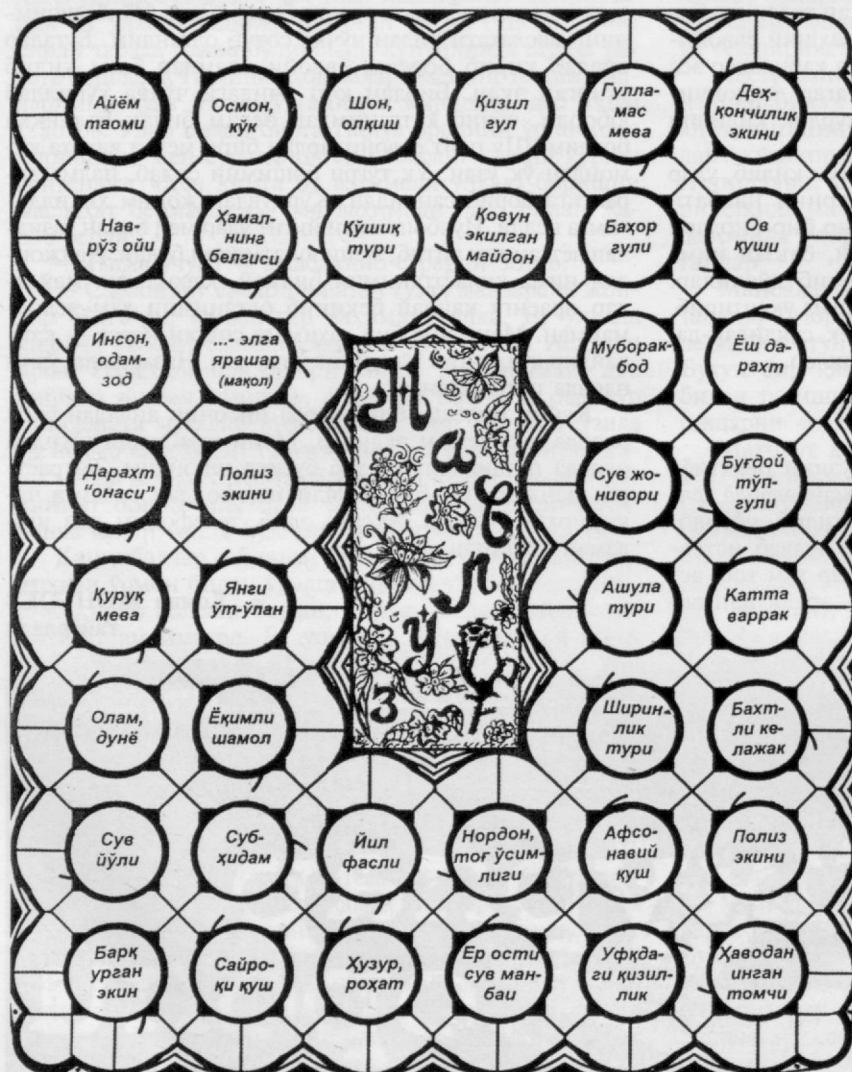
Кейин билсам, бир бечора инсонни анчадан буён оловда дудлаётган эканлар. Мени ҳам худди шундай оловда пиширадилар, деб буткул ишондим. Титраёт- ган панжаларим билан уяли телефондан ёрдамга ча- қирмоқчи бўлдим. Аксига олиб, телефоним ҳам иш- ламай қолганди...

Комил ЖОНТОВ
тайёрлади

Гоҳида турмуш ташвишларидан зерикиб, беихтиёр газета варақлаймиз. Кўнда бу юмушни орқа саҳифадан бошлаймиз. Бугунги кунда танлаш имконияти кенг. Нима кўп, нашрлар кўп, нима кўп юморлар кўп, ранг-баранг сконвордлар, кроссвордлар, sudokuлар... Кўлга қалам олиб, ишга киришиб кетамиз. Баъзида атрофдагиларни ёрдамга ҳам чақириб қўямиз. Ниҳоят, ишлаб бўлгач, тузувчи билан қизиқа бошлаймиз. Биз шунча бош қотириб, ишлаган бошқотирмани ким тузган экан... Юқорида айтганимиздай турли нашрларда турфа номлар. Лекин менга болалигимдан таниш бир исм бор. Бу исм Сизга ҳам танишдир, балки. Менга таниш эмас, болалик қадрдонимдек яқин бу ном. Чунки оила даврасида отам газетадан савол ўқирдилар, биз фарзандлар жавоб излар, нечта ҳарфдан иборат савол, биринчи ҳарфи нима эканини сўрайвериб кўп-кўп шахарлар берардик. Энг кўп жавоб топганимиз рағбатлантирилардик... Ёки «Баракалла, ўзимнинг ақлли қизим!» унвонини олиш учун қанча китоб титар эдик. Бизнинг бу каби «имтиҳон»ларимизнинг сабабчиси аксарият ҳолларда ўша машҳур кроссвордчи бўлиб чиқар эди — Фозилжон Орипов!

Ҳа, жуда кўп кўзимиз тушган бу таниш номга. Бугун 60 ёшни қаршилаётган бу самимий, камтарин инсон билан суҳбатимиз ҳам ўзи сингари самимий бўлди:

— Фозилжон ака, Сизнинг айнан кроссвордлар тузишга қизиқишингиз қачон бошланган. Қизиқишининг ҳаёт тарзига айланиб кетиши қандай кечган?

— Мактабда чизмачилик дарси бўларди. Жону дилим чизмалар чизиш эди. Шакллар чизардим, чизаверардим. Чизмачилик ўқитувчимиз менга кўп ёрдамлашар, йўналиш берар эди. Содда-содда кроссвордлар чизиб «Гулхан», «Гунча» каби таҳририятларга юборар эдим. Лекин негадир ҳеч чиқмасди. 1973 йилда биринчи бор менинг ишим «Гулистон» журна-лида чиққан! Мени қақиритган. Асқад Мухтор Бош муҳаррир эдилар. Менга Ваҳоб Рўзиматов кўп нарсани ўргатди. Шундан бери «Гулистон» журна-ли менга жуда қадрли. Шундан бери таҳририятларга ипсиз боғланганман.

— Ишга таклифлар ҳам бўлгандир?

— Албатта! Лекин менинг асо-сий касбим кутубхоначилик. Ку-тубхона — менинг иккинчи уйим. Китоблар олами мени сеҳрлаган ягона манба. Бу менинг иккин-чи касбим учун ашёлар ўчоғи.

— Баъзида жуда мураккаб шакллар чизиб, фалсафий савол-лар тузасиз. Демокриманки, мах-сус таёргарлик билан бир ишга киришасизми, ёки ишга киришиб, кейин манбалар йиғасизми?

— Биргина кроссворднинг 50-60 тури бор. Аввало, мақсад бўлиши керак. Масалан, бир гал кушлар мавзусида иш бошладим. Энциклопедиялар, китоблар титдим. Бир биология ўқитувчиси-дан паррандалар ўзида хинин моддаси кўпайиб кетиши сабабли туллашини билиб олдим. Касбларга, байрамларга, буюк шахсларга бағишланган ишларимда ҳам шундай шаклдан бошлаб, тузаётган саволларгача мослаштиришга ҳаракат қиламан.

— Ёш кроссвордчилар ҳақида фикрингиз.

— Яхши! Масалан, Севара Ра-сулова деган қиз яхши ишлайди. Ёшларда имкониятлар кўп, омадини берсин.

— Кўпчилик кросс-газеталар-да хатоликлар учраб туради. Уларга муносабатингиз қандай?

— Алишер Навоийда шундай сатрлар бор:

*Илмдан бир шуъла
дилга тушган он
Шунда билдурсанким,
илм бепоён...*

деган сатрларини кўп айтар эдилар. Бир жумлани кроссвордга яширдингиз, таъриф ҳам мураккаб, ҳам сода, ҳам ихчам бўлиши керак. Шаклни ҳам мавзуга мослаштириш лозим.

— Дўстлик, садоқат тушунчаларига муносабатингиз.

— Инсоннинг дўсти бўлиши керак. Фақат яхши-ёмон кунларда эмас, дўст одамга эҳтиёж. Садоқат — дўстликнинг ўзаги, ўқ илди-зи. Тўравой ака деган дўстим бор. Педагогика институтида бирга ўқи-ганмиз, бирга ишладик,

КРОССВОРДЛАР ҚИРОЛИ

*Табиатга ҳар неки
одат бўлур,
Чу эскирди одат
табиат бўлур.*

Бу инсон табиати ҳақидаги гап. Аввалига бир нарсга одатланасиз, кейин шу одатни сингдириб оласиз. Сўзда ҳикмат катта. Хатони камроқ, иложи бори-ча қилмаслик керак. Арабларда бир гап бор: «Кўз сўзини ёзсан-гу, нуқта тушиб қолса, нуқта қур-ғур кўзни кўр қилур».

— Кўпчилик билаларимиз йўқми, Сиз эски усулда — бўёқда, перода ишлайсиз. Янги техник имкониятлар билан қизиқиб кўрмадингизми?

— Қийинчиликдан қочсам, бу ишга киришмас эдим. Балки ўрганиш керакдир. Лекин ўз иш услубимдан воз кечолмайман.

— Сизга шогирд бўлмоқчилар-га маслаҳатларингиз?

— Ўрганишдан, ўқишдан, қайта-қайта ишлашдан эринмас-лик керак. Дадам раҳматлик яқинда 92 ёшларида қазо қил-дилар. Доимо бизга ҳам, фарзанд-ларимизга ҳам Абулқосим Фир-давсийнинг:

ҳозир нафақалар. Бир инсон-даги жами яхши-хислатлар му-жассам одам. Садоқати ҳам шун-ча. Менинг ҳам муносабатим у кишининг содиқлиги каби.

— Хунарингизни устун қўя-сизми, касбингизини?

— 40 йилдан буён кўзи ожиз-лар кутубхонасида ишлайман. Касбни улугласангиз, Сизни улуглайди, хунар ҳам шундай. 85 ёшга кирган онам борлар. Ҳеч қачон, ҳеч кимга, ҳеч нарсга хиёнат қилмасликка ўргатганлар.

— Умрлари зиёда бўлсин.

— Раҳмат. Баъзида дакки эшит-ган пайтларим ҳам бўлган. Муста-қилликдан олдин талаблар қўйи-лар эди. Улуғ рус доҳийлари ҳақида кўпроқ иш қилишни тайинлашар эди. Бир гал Бобур таваллудига атаб ишлаган ишим матбуотда кетгач, босқинчилар ҳақида иш тузисиз, деб огоҳлантиришган. Беадад шу-кур, бутунги кунларимизга. Наврўз ҳақида иш тузаман, Беруний ҳақида иш тузаман, хавотирим, ҳадигим йўқ. Бу кунларнинг қад-рига етишимиз керак!

— Ўзингиз ҳам кроссвордлар ечасизми?

— Албатта! Анвар Мирзаев де-ган танишим бор. Унинг ишлари жуда пухта. Бирга тўплам чиқар-моқчимиз «Кроссворд — ақл маш-қи» деган. «Фикр саволдан туғи-лади» деб айтган Шекспир. Қўйилган саволга қараб фикрлай-сиз, атрофдагиларни жалб қила-сиз. Рақибсиз ўйин дейишади бун-и. Мени хурсанд қилган воқеани айтиб берай. Бир куни ёзувчи Хур-шид Дўстмуҳаммадни кўриб қол-дим. Айтадики: «Саволларни му-раккаблаштириб ташламанг. Мен уйимда энг кенжамизга савол бе-раман, топмаса, каттароғига, кат-тароғига, фарзандларим топишма-са, гал онасига келади, охири жа-воби топилмаган савол менга ке-лади. Таърифни ҳаммабоп тузинг». Мана шунақа гаплар...

— Журналхонларимизга ти-лакларингиз.

— Ҳамма омон бўлсин. Ҳаёт-даги муаммоларини ҳам кросс-вордлар каби ечиб ташлашсин.

— Сиз ҳам омон бўлинг. Маз-мунли суҳбатингиз учун раҳмат. Сиздан жуда кўп кроссвордлар ку-тиб қоламиз.

Хонимой суҳбатлашди

ЧИРОҚ УШИЛАГАН КҮР

Бир куни кечаси бир кўр бозордан ўтиб кетаётган экан. Унинг бир қўлида чироқ, иккинчисида кўза бор экан. Одамлар кулишиб:

— Ўзинг-ку кўрсан, сенга чироқнинг нима кераги бор? — дейишибди.

— Чироқни ўзим учун эмас, сизлар учун кўтариб юрибман, — деб жавоб берибди кўр.

КАР ҲАМ ЭШИТАРКАНМИ?

Пўлатнинг уйланганига уч-тўрт кунгина бўлган эди, кўчада кета туриб қулоғи том битган ошнасини учратди.

— Оғайни, уйланибсан деб эшитдим, ростми? — деб сўради ошнаси.

Пўлат таажжуб билан кифтини қисди:

— Ўзинг қулоғи том битган кар бўлсанг, уйланганимни қандай эшитдинг?

ҲАЛОЛ ОДАМ

Бир одам ошнасига деди:

— Жуда ғалати замонлар бўлди-да! Ҳеч кимга ишонч қолмади. Кеча дўстларимдан бири юз туманлик қалбаки қоғоз пулни менга ўтказиб кетибди!

— Билиб қолиб, бошқа одамга кўрсатмаганинг яхши бўлибди. Қани, ўша қалбаки пулни бир кўрсам бўладими?

— Йўқ, кўрсатолмайман, сарф қилиб юбордим! — деди у киши.

Онанингнинг биринчи ва охириги марта бошқалар ёрдамисиз столдан туриши эди.

Шанба кунларини сен билан ўтказиш қандай мароқли.

ЭЪЛОН ҚИЛИШ ҚОИДАСИ

Бир одам янги фабрика қурган эди, катта фабрика қурган тажрибали дўстидан, қандай қилсам ишим тез ривож топар экан, деб маслаҳат сўради.

Катта фабрика эгаси дўстига шундай маслаҳат берди:

— Агар фабрикам тез кунда машҳур бўлиб, молларим сотилсин десанг, бақириб-чақириб ғалва бозорини қизит. Чиқарадиган молларингнинг минг турли йўл билан, яъни радио, газета, журнал ва китобларда мақтаб халққа эшитиришинг керак. Фақат газлама тўқиш билангина мақсадингга эриша олмайсан. Мана ўрдак писмиқ, индамасдан тухум қилади, шунинг учун унинг тухумини ҳеч ким олмайди. Аммо товуқ тухум қилгандан кейин қақаглаб шовқин-сурон қилгани учун тухумининг харидори кўп, товудан ибрат олишинг керак! — деб жавоб берди.

Танангизни эркинроқ тутинг, ҳозир қорин мушакларини текшириб кўрамыз.

У бизни талончилар деб ўйла-япти, шекилли.

Тинчланинг, тинчланинг! Мен деразани таъмирлаш учун келдим.

Нигина ҚОДИРОВА,
Комил ЖОНТОВ тайёрлади

Ҳар йили Республика Хотин-қизлар қўмитаси ташаббуси билан анъанавий тарзда «Қўли гулдир ўзбек аёли» деб номланган савдо кўргазмаси ўтказилади. Чекка қишлоқлардаги унутилиб бораётган момомерос ҳунарларни қайта тиклаш, уларга замонавийлик бахш этиш баробарида ҳунарманд аёлларга моддий жиҳатдан мадад бериш бу кўргазманинг асосий мақсадидир.

